

آموزش ابتدایی

رشد

برای آموزگاران دبستان، دانشجویان تربیت معلم و کارشناسان آموزشی

دوره هفدهم / دی ماه ۱۳۹۲ / شماره ی پی در پی ۱۳۷

ماهنامه ی آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

مدیر مسئول: محمد ناصری
سر دبیر: اصغر ندیری
شورای برنامه ریزی:

حسن طاهری، یدالله رهبری نژاد،
فاطمه رضانی، محبت الله همتی،
سیده زهراسادات یاسینی
مدیر داخلی: فهیمه دهقان
ویراستار: لیلیا بنی طباطبائی
طراح گرافیک: فریبا بندی
نشانی دفتر مجله:
تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۶۶
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱
تلفن: ۸۸۸۳۹۱۷۸
۹ - ۸۸۸۳۱۱۶۱ (داخلی ۳۷۵)
نمبر: ۸۸۳۰۱۴۷۸

وبگاه:
www.roshdmag.ir

پیامنگار:
ebtedayi@roshdmag.ir

تلفن پیام گیر نشریات رشد:
۸۸۳۰۱۴۸۲

● کد مدیر مسئول: ۱۰۲
● کد دفتر مجله: ۱۰۹
● کد مشترکین: ۱۱۴
نشانی امور مشترکین:
تهران، صندوق پستی: ۱۶۵۹۵/۱۱۱
تلفن امور مشترکین:
۷۷۳۳۶۶۵۶ - ۷۷۳۳۶۶۵۵
شمارگان: ۳۰۰۰۰
چاپ: شرکت افست (سهامی عام)

- یادداشت سردبیر ۲:** وساطت های فناوری / اصغر ندیری
یادداشت ۳: یک مدرسه، یک مهندس آموزشی / علی اصغر جعفریان
ساختار شناسی ۴: نگاهی به ساختار فیلم آموزشی / وحید گلستان
نکته ۶: زبان هنر در مقابل زبان علم / فهیمه دهقان
گذرگاه ۷: تاریخچه ی فیلم رشد
مقاله ۸: شیوه ی کاربرد فیلم آموزشی در الگوهای تدریس / یدالله کریمی
سند استاندارد ۱۰: تدوین استاندارد فیلم آموزشی / محمدتقی زائری
بسته ی آموزشی ۱۳: بسته های مشکل گشا / وحید گلستانی
امور پخش فنی ۱۴: صدا و حرکت بدون سوت زدن / رضا گلزارگر
مقاله ۱۶: گفتن کلاس و فیلم آموزشی / وحید گلستان
مقاله ۱۸: از فیلم استریپ تا دهکده ی مجازی دانایی / هوشنگ صدفی
تجربه ی سبزی ۲۱: فیلم آموزشی و تجارب شخصی / عماد روشن قیاس
تجربه ی سبزی ۲۲: تجربه های در حوزه ی کاربرد فیلم آموزشی در کلاس / سعیده طاهری
گفت و گو ۲۴: حرکت شانه به شانه / محمود یحییوی
روایت ۲۶: نمایش تلخ و شیرین / علی اصغر جعفریان
گفت و گو ۲۸: بفرمایید فیلم / معصومه حبیب پور
نکته ۲۹: طرح و فیلم نامه در فیلم آموزشی / بهنام شاددل
پژوهش ۳۰: جایگاه فیلم آموزشی در فرایند یاددهی - یادگیری / هایده پور شعبانی
گزارش ۳۲: تدریس در دنیای رسانه / ناصر بنی علی
گستره ی فیلم ۳۴: نمایشی از چین تا آفریقا / محمد دشتی
کتابخانه ی مدرسه ۳۵: استفاده از فیلم و ویدئوی دیجیتال در کلاس درس
ارزش یابی ۳۶: بازخورد ورود فیلم به فرایند یاددهی - یادگیری در کلاس / نسرين میرزاوندی
یادداشت ۳۸: تدوین فیلم آموزشی / وحید گلستان
آموزگاران وبلاگ نویسی ۳۹: آموزش در وبلاگ
مختصات سبکی ۴۰: نگاهی به چند ویژگی فیلم آموزشی / حامد ابتهاج
کتابخانه ی مدرسه ۴۲: راهنمای استفاده از فیلم آموزشی در کلاس
خاطره ۴۳: قلب ها / هوشنگ ارشادی
پیام عکس ۴۵: دریاقلی / اراکیده شریفیان
تجربه ی سبزی ۴۵: عین مم شو! / محمد نیکویی
یادداشت ۴۶: فناوری در خدمت آموزش / محمود امانی
واژه نامه ی فیلم ۴۷

قابل توجه نویسندگان و مترجمان محترم

♦ مقاله هایی که برای درج در مجله می فرستید، باید با اهداف و ساختار این مجله مرتبط باشد و قبلاً در جای دیگری چاپ نشده باشد. ♦ مقاله های ترجمه شده باید با متن اصلی همخوانی داشته باشد و متن اصلی نیز همراه آن باشد. چنانچه مقاله را خلاصه می کنید، این موضوع را قید بفرمایید. ♦ مقاله یک خط در میان، در یک روی کاغذ و با خط خوانا نوشته یا تایپ شود. مقاله ها می توانند با نرم افزار word و بر روی CD و یا از طریق رایانامه مجله ارسال شوند. ♦ نثر مقاله باید روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد و در انتخاب واژه های علمی و فنی وقت لازم مبذول شود. ♦ محل قرار دادن جدول ها، شکل ها و عکس ها در متن مشخص شود. ♦ مقاله باید دارای چکیده باشد و در آن هدف ها و پیام نوشتار در چه سطر تنظیم شود. ♦ کلمات حاوی مفاهیم نمایه (کلید واژه ها) از متن استخراج و روی صفحه ای جداگانه نوشته شوند. ♦ مقاله باید دارای تیتراژ اصلی، تیتراژ فرعی در متن و سوتیتر باشد. ♦ معرفی نامه ی کوتاهی از نویسنده یا مترجم همراه یک قطعه عکس، رنگی، عنوانی و آثار وی بیوست شود. ♦ مجله در رد، قبول، ویرایش و تلخیص مطالب مقاله های رسیده مختار است. ♦ نوشته های دریافتی بازگردانده نمی شود. ♦ آرای مندرج در مقاله ضرورتاً مبین رأی و نظر مسئولان مجله نیست.

طرح روی جلد: فریبا بندی

وساطت‌های فناوری

● اصغر ندیری

به پیروزی میدل می‌سازد. ... من هم در صفحه‌ی چهارگوش «جام جهان‌نما» دیده‌ام که چه یک قطره آب و چه سیلاب‌ها، نمی‌تواند از میان بردارنده‌ی این موجودات ظریف و ضعیف باشد. اگر آن‌ها بخواهند از یک سوی رودخانه‌ای به سوی دیگر بروند، با تشکیل زنجیره‌ای تو در تو بر نیروی کشش سطحی آب فائق آمده و بازماندگان خود را به دیگر سوی رود به سلامت خواهند برد.

... از زمان کودکی دوست داشتم سوراخ لانه‌ی مورچگان را با سنگ و خاک پر کنم. شاید کارم خیلی زیبا نبود اما من پشیمان نبودم. صفحه‌ی نمایشگر نشان داده بود که لانه‌ی آن‌ها دارای دالان‌ها و راه‌های بسیار است. من فکر می‌کردم به این ترتیب آن‌ها به تلاش خود می‌افزایند و به بالای تن‌آسانی دچار نمی‌شوند. می‌دانستم اگر حفره‌ای را بینم سوراخی دیگر برای روزهای اضطراری و احتیاط دارند. این اطلاعات را به لطف فناوری بود که از نمایشگرها می‌دیدم. آن هنگامی که عدسی دوربین کوچک وارد غرفه‌ها و ورودی‌های باریک و تاریک زیر زمین می‌شد. این امکان چنان اعجاز‌آمیز است که می‌تواند در طی یک شبیه‌سازی و در ابعادی کوچک در آزمایشگاه، انفجار اتمی را به تصویر بکشد و تنها بازماندگان این واقعه را پس از به هوا برخاستن قارچ صورتی به ما معرفی کند. به نظر شما این بازمانده کیست؟ حتماً می‌دانید چون فناوری اینک فراگیر شده است!

حال درک می‌کنم که با وساطت فناوری، من و مورچه (به‌عنوان مخلوق) به تعاملی رسیده‌ایم و این نتیجه‌ی نمایش اطلاعاتی است که من دیده‌ام. او مخلوقی است که از طبیعت و قدرت خالق مایه می‌گیرد و من مخلوقی هستم که از نشانه‌های خلقت به خالق پی می‌برم.

داخل همین کتاب درسی‌ها خوانده‌ایم که جاندارانی مانند مورچه‌ها چقدر زحمت‌کش هستند و مثلاً اگر ده‌ها بار دانه‌ای را به روی دیوار بکشند و بیفتند، باز هم از انتقال آن به بلندی و به سوی لانه ناامید نمی‌شوند.

من که آن‌ها را در محیط‌های شهری فقط در حال رژه یا به هم مالیدن شاخک‌ها و ردوبدل کردن اطلاعات تصور می‌کردم و مدت‌ها به این پشتکار باور چندانی نداشتم، ولی به هر حال به خودم می‌گفتم: «شاید این‌ها درست باشد لکن شنیدن و دیدن دو حس با کارآیی و بازخورد متفاوت‌اند!»

آن هنگامی که از صفحه‌ی تلویزیون دیدم، در مخیله‌ام جا افتاد که این حرف‌ها و نظریه‌ها می‌تواند درست باشد؛ یعنی دیدم و باورم راسخ شد. از آن پس بیشتر در زندگی و حرکات خلاق به‌ویژه از نوع چنددست و پاهای دقیق می‌شدم.

مورچه موجود کوچکی است اما در آزمایش‌های بزرگ علمی و ضرب‌المثل‌های ادبی جهان وارد شده و مایه‌ی عبرت یا درس گرفتن است.

در یکی از کتاب‌های درسی و یا کتاب‌های داستانی نوجوانان خوانده بودم که سرداری شکست‌خورده به خرابه‌ای پناه برده و در عوالم خود بوده است که تصادفاً چشمش به تقلاهی مورچه ریزه‌ای می‌افتد. حشره‌ی خردپیکر ده‌ها مرتبه دانه را بالای دیوار می‌کشد و غذا در اثر سنگینی به پایین سقوط می‌کند اما مورچه هیچ‌گاه دست از تلاش برنمی‌دارد تا موفق می‌شود. سردار در همین چند ساعت درس بزرگی از خستگی‌ناپذیری و سرسختی می‌گیرد و به سوی یاران منهزم برمی‌گردد. آن چنان در راه هدف دندان می‌فشرد تا شکست را

یک مدرسه، یک مهندس آموزشی

● علی اصغر جعفریان

اگر در عصر تکنولوژی خود را یک معلم یا مدیر مدرسه فرض کنید، فکر می‌کنید هر روز و هر لحظه با چه تغییرات و تحولاتی در حیطه‌ی کاری خود روبه‌رو می‌شوید؟ شما هر ماه با ظهور یک سخت‌افزار و یا نرم‌افزار کاملاً دگرگون شده روبه‌رو هستید. هنوز به وسیله و دستگاه کمک‌آموزشی و یا چند رسانه‌ای جدید مسلط نشده‌اید که سروکله یک وسیله‌ی دیگر در بازار داغ وسایل ارتباطی و سمعی و بصری دیجیتال خودنمایی می‌کند. نظریه‌ها و ایده‌های نو جایگزین ایده‌های قبلی می‌شوند. محتوای کتب آموزشی به سرعت دست‌خوش تغییرات می‌شوند و نظام‌های آموزشی هم از این امر مستثنی نخواهند ماند. البته از پیشرفت اطلاعات فراگیران نباید غافل ماند که گاهی اوقات در علوم جدید آن‌ها می‌توانند گوی سبقت را از بزرگ‌ترهای خود بریاوند.

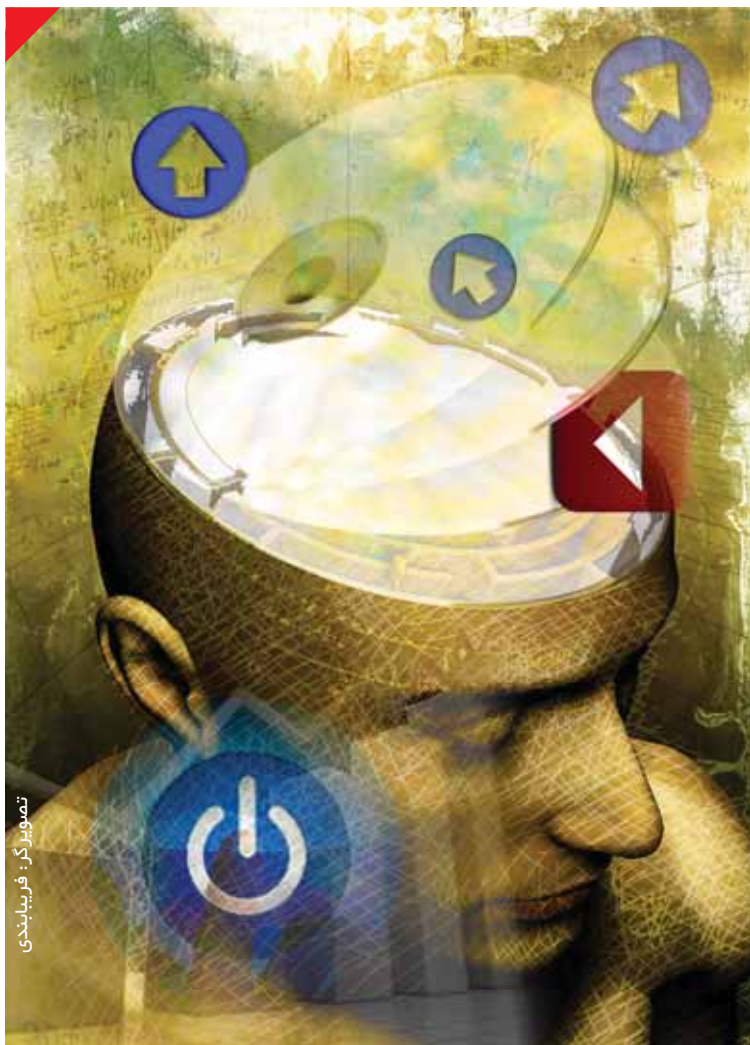
حال در این وضعیت شما با وقت کم و مشغله‌های فراوانی که در امر آموزش و تربیت دارید، چه خواهید کرد؟ آیا می‌توانید پایه‌های تغییرات و تحولات ذکر شده همراه شوید؟ بدون تردید جواب این پرسش منفی خواهد بود. به نظر شما راه‌حل مسئله‌ای که طرح کردیم چه خواهد بود؟

اینجانب سال‌ها در مدرسه حضور داشته‌ام و در حال حاضر مدیر مدرسه‌ام. در سال‌های اخیر با ورود بحث هوشمندسازی و همچنین ورود وسایل سخت‌افزار و

نرم‌افزاری رسانه‌های کمک‌آموزشی از قبیل تخته‌های هوشمند، قلم هوشمند، اینترنت، محتوای دیجیتالی و... با تمام وجود، خود را در محاصره‌ی این تحولات حس کرده‌ام و در این بین پست سازمانی جدید و ثابتی را به‌عنوان یک تکنولوژیست آموزشی در کنار مدیر و معلم بسیار لازم می‌بینم.

اگر ما معتقد باشیم تکنولوژی آموزشی فراتر از کاربرد ابزار و وسایل فیزیکی است و یک تکنولوژیست آموزشی هدفش را شکل دادن روش‌های منظم، طراحی، اجزا و ارزیابی کل فرایند تدریس و یادگیری با استفاده از اهداف ویژه و بهره‌گیری از یافته‌های پژوهش و روان‌شناسی و ارتباط انسانی و به‌کارگیری ترکیبی از منابع انسانی و غیرانسانی به‌منظور ایجاد یادگیری مؤثر، عمیق‌تر و پایدارتر بداند، پس وجود یک مهندس آموزش در مدرسه را امری بسیار ضروری و لازم می‌دانیم.

امروزه هرگز و هرگز عوامل یک واحد آموزشی با چارت سازمانی قدیمی و با توجه به مطالبی که اشاره شد نمی‌تواند به تنهایی از عهده‌ی کار آموزش و تربیت به‌خوبی بریاید. بنابراین نیاز مبرم و پیشنهاد واضح و مشخص این است که باید برای هر واحد آموزشی یک تکنولوژیست آموزشی در نظر گرفت تا مدیریت و آموزگاران مدرسه با کمک گرفتن از یک مهندس آموزشی ساختمان‌تعلیم و تربیت مدرسه را به‌درستی و عالمانه مهندسی‌سازی کرده و هرچه بهتر و تواناتر به امر مهم ساختن آینده‌سازان کشورمان در عصر کنونی مبادرت ورزند. به امید آن روز.

تصویرگر: فریدبندی

نگاهی به ساختار فیلم آموزشی

● وحید گلستان

اشاره

اگر دانش آموز یا آموزگاری یک فیلم آموزشی را خلاصه کند، بی شک این خلاصه بخشی از محتوای فیلم را در خود دارد اما آیا این محتوای نگاشته شده، فیلم است؟ در واقع، محتوا به قدری در رسانه و ویژگی‌های رسانه‌های تنیده شده که به تعبیر مک لوهان «وسیله (رسانه) خود بیان است». با این تعبیر، هر فیلم آموزشی مبتنی بر اصول علمی خاص موضوع خود است اما محتوای آن در «فرم» رسانه‌ای جدید تنیده شده است.

تمامی فرایندهای تشابه و تضادی که تصاویر فیلم را در قصه‌ای یا روایتی جمع می‌آورد، دارای ویژگی تعلق به دستور زبان سینماست. یک مفهوم علمی مشخص، مسیر پیچیده‌ای را طی می‌کند تا از یک «مفهوم» تبدیل به یک محتوا در رسانه‌ی جدید به نام فیلم شود و در این راه نیاز است فرم و محتوا با هم شکل بگیرند. ابزار مؤلف (که در اینجا نویسنده‌ی فیلم‌نامه و فیلم‌ساز است) عناصر بیانی سینما همچون میزانشن، شخصیت، رنگ، گفت‌وگو، صحنه، لباس و سایر نشانه‌های فیلمی است که در کل، یک جهان تازه‌ی دراماتیک می‌سازند تا فرم و محتوای رسانه‌ی جدید شکل بگیرد و مبنای محتوا براساس دیدگاه کارشناسی به مفهوم علمی خاص شکل می‌گیرد. از آنجا که فیلم آموزشی را یک رسانه‌ی کاربردی می‌دانیم، اهدافی که در ساخت پیام و ایجاد معنا از این رسانه خواستاریم بسیار کنترل شده‌اند. سؤال بسیار مهم در ابتدا این است که فیلم آموزشی فیلمی مستقل است یا در انواع دیگر قابل تعریف و تقسیم‌بندی است و نیز اینکه فیلم آموزشی دارای «ساختاری» ویژه است یا «موضوعی» ویژه؟

ساختار یا موضوع

وقتی به تعدادی فیلم آموزشی در کنار هم نگاهی بیندازیم، اولین نکته‌ی قابل توجه، تنوع در موضوع است. در واقع، فیلم آموزشی می‌تواند با هر موضوعی ارائه شود. صرف اینکه موضوع در مورد اتم در شیمی یا بخشی از تاریخ هخامنشیان یا عواقب دروغ‌گویی یا مبحثی فلسفی باشد، محدودیتی در آموزشی بودن یا نبودن فیلم ایجاد نمی‌کند. پس

تمام موضوعات انسانی، علمی، اخلاقی، فرهنگی و... می‌توانند به‌طور بالقوه موضوعی مناسب برای فیلم آموزشی قلمداد شوند.

برای آموزشی شدن یک فیلم نیاز به ساختار ویژه‌ی آن داریم نه موضوعی خاص. حتی یک خطای عمیق دیگر هم رخ می‌دهد؛ آنجا که برخی به دلیل محل رخداد قصه در کلاس درس، فیلم خود را آموزشی می‌دانند.

انواع فیلم آموزشی

۱. فیلم آموزشی مستقیم

فیلم‌هایی هستند که هدف اصلی آن‌ها آموزش است؛ بدین معنا که در سطح اول معنای خود در پی آموزش و تبیین «موضوع» می‌باشند. این فیلم‌ها جذابیت، سرگرمی و احساس لذت دیدن فیلم را اهداف فرعی قلمداد می‌کنند و این‌ها را در شکل، چینش محتوا و لایه‌های دوم یا چندم معنا پی

می گیرند. ارتباط آموزشی در این نوع صریح تر است و نشانه‌های به کار گرفته شده کاملاً موضوع محورند و از ساختاری به نسبت ساده تر برخوردارند.

۲. فیلم آموزشی غیر مستقیم

این آثار به دلیل تأخیر در دریافت معنا از سوی مخاطب می‌توانند جذاب تر باشند اما جنبه‌ی آموزشی کمتری دارند؛ چرا که فرصت تأویل و تفسیرگری را تا حدی باز می‌گذارند. لذا صراحت ارتباطی و آموزشی کمتری دارند. معنای این نوع فیلم آموزشی، در سطح اول می‌تواند صرفاً موضوع یا مفهوم آموزشی نباشد. هر چند که در این فیلم‌ها آموزش و موضوع آموزش از اهداف مهم محسوب می‌شوند.

ساختار فیلم آموزشی مستقیم

انواع ساختارها و انواع فیلمی در سینما ویژگی‌ها و محدودیت‌هایی به همراه دارند. برای مثال، در ساختار داستانی در مقابل ساختار مستند تفاوت‌هایی دیده می‌شود. تعلیق، احساس، تأخیر در دریافت معنا، زمان بیشتر برای ارائه‌ی پیام و... را در سینمای داستانی می‌بینیم و در سینمای مستند صراحت بیان پیام، زمان کمتر برای ارائه‌ی اطلاعات بیشتر، پردازش بیشتر محتوا، قابلیت بیشتر ارجاع علمی داشتن، مبدل شدن تصویر به یک سند قابل اعتنا و... ویژگی‌های کلی این دو ساختار بیانگر آن است که هنرمند این عرصه با توجه به اهداف بیانی خود، محتوای خود و گروه مخاطبش، ساختار مناسب را برمی‌گزیند و طبعاً با انتخاب هر ساختار، محدودیت‌هایش را هم به‌عنوان ویژگی‌های آن باید پذیرا باشد.

در فیلم آموزشی موضوع یکی از ارکان کنش اصلی است. لذا سایر کنش‌ها و عناصر بیانی که به اثر اضافه می‌شود، باید به سمت هسته‌ی خود- که کنش مرکزی و اصلی است- حرکت کند. به این شکل محدودیت‌هایی که در نوع فیلمی وجود دارد باعث می‌شود بخشی از ارتباط کارکردگرای

فیلم آموزشی خدشه‌دار شود. در واقع، در سایر انواع فیلمی جذابیت‌های تولید معنا از طریق هنر و رسانه‌ی فیلم، خود می‌تواند هدف باشد اما فیلم آموزشی با همه‌ی ارزش و جنبه‌های هنری که در بیان و ماهیت رسانه‌ای خود دارد، وظیفه‌ی اصلی‌اش کارکرد آموزشی آن است.

با توجه به پیشرفت‌های اخیر در ساختارهای نو و روایت‌های نو فیلمی، می‌توانیم بگوییم فیلم آموزشی برای بیان موضوع خود در کنش اصلی هم حضور دارد. از همه‌ی انواع فیلمی داستانی، مستند و انیمیشن استفاده می‌کند تا بتواند از ویژگی‌های هر نوع در جایگاه خود بهره‌بردارد. لذا زیاده‌گویی نیست که با این تعبیر، فیلم آموزشی را دارای یک ساختار مختص خود بدانیم و آن را یک نوع فیلمی بگوییم. اگر فیلم آموزشی را با ساختار مستقل بپذیریم، ضرورت دستیابی به دستور بیان و زبان فیلمی آن هم ضرورت می‌یابد اما نکته‌ی مهم این است که این ساختار ترکیبی و روایت ترکیبی، می‌تواند دستور خود را از انواع فیلمی دیگر هم تا حد زیادی وام بگیرد اما شیوه‌ی چیدمان و ترکیب ژانرها و انواع فیلمی خود بحث مفصلی را می‌طلبد.

استفاده از هر نوع (type) فیلمی چه ویژگی دارد؟

به زبان ساده در ساختار فیلم آموزشی، موضوع- که همان دانش و آموزش را در پی دارد- در مرکز قرار می‌گیرد و تکه‌فیلم‌هایی در انواع فیلمی مختلف داستانی، مستند و انیمیشن نسبت به موضوع ساخته و در هم تنیده می‌شود. این شیوه‌ی ساختار و فیلم آموزشی مستقیم است.

نوع «انیمیشن» در فیلم آموزشی، بازسازی ذهنیت‌ها، ایجاد فانتزی، برجسته‌شدگی موقعیت‌ها، سرگرمی و جذابیت، ایجاد اغراق یا ایهام به‌عنوان تکنیک‌های مجاز در بیان، ساخت تصویری آمارها، جداول، گرافیک‌ها و... را به‌عهده دارد.

نوع «مستند» به دلیل اینکه دارای صحت و سند کافی و قابلیت ارجاع علمی است، جایگاه

مهمی در ترکیب جدید خود در فیلم آموزشی دارد. ساختار فیلم مستند می‌تواند حجم اطلاعات زیادی را در خود جای دهد و برای ارائه‌ی اطلاعات زیاد زمان کمی را نیاز دارد. صراحت و سرعت در ارتباط دارد، باورپذیری بالایی در مخاطب ایجاد می‌کند، می‌تواند سند قلمداد شود، با استفاده از آرشیو می‌تواند بخشی از وقایع تاریخی یا فیلم‌های قدیمی که استفاده از آن‌ها جنبه‌ی سندیت موضوع یا تشریح بیشتر را دارد به کار ببرد، با استفاده از گزارش می‌تواند با کمترین دخل و تصرف بیانی، واقعیت‌های بیرون را وارد فیلم آموزشی کند، با به کار بردن تکنیک‌های مستند ناب، آدم‌ها، موقعیت‌ها و قصه‌های واقعی را برای استفاده‌ی کاربردی در فیلم به کار گیرد و...

نوع «داستانی» در فیلم آموزشی می‌تواند با وارد کردن قصه و کاراکترهای جذاب روانی ارتباط، تعلیق و تهییج در مخاطب، ایجاد نگرش، ایجاد تنوع در روایت و... را به‌وجود آورد. زمانی که «موضوع» واحد را در مرکز روایت قرار دهیم و از منظر انواع فیلمی مختلف باز روایت کنیم و آن‌ها را به‌صورت متقاطع در هم بچینیم، از امکانات روایی همه‌ی ساختارها فرصت بهره‌گیری داریم.

چرا فیلم آموزشی دارای ساختار ترکیبی است؟

زیرا، موضوع را در زوایای مختلف ببینیم؛ فضای روایت را متنوع کنیم؛ ارتباط را هدفمند و کاربردی کنیم؛ از ویژگی‌های هر نوع فیلمی در جایگاه خود بهره‌جوییم؛

از محدودیت‌های هر نوع فیلمی پرهیز کنیم؛ مفاهیم آموزشی را با شکل (فرم)‌های مختلف تکرار کنیم؛

با تکرار قدرت جذب، مانایی دریافت و تسهیل در ارتباط ایجاد کنیم؛

با بالابردن ظاهر ریتم، تمرکز مخاطب را حفظ کنیم؛ درحالی که محتوا در نوع فیلمی قبلی یک‌بار

درمقابل زبان علم

● فهمیده دهقان

همیشه این سؤال مهم که بیان ذهنیت‌های یک فرد از چه سطحی وارد بیان و زبان هنری می‌شود مورد بحث بوده است و درمورد آن با تعاریف ضدونقیضی مواجه می‌شویم. اما در یک بررسی کلی، بیان و زبان هنر و ادب در مقابل بیان علمی - که شکل ساده و کاربردی‌تر زبان محسوب می‌شود - قرار می‌گیرد.

یک ساختار کلامی تنها وقتی ادبی است که موضوع مورد بحث خود را در بیش از یک سطح ارائه دهد یا وقتی یک گفته‌ی واحد در ساختار معنایی که در آن می‌آید بیش از یک نقش داشته باشد (نوووتنی، ۱۹۶۲: ۲). ادبیات از زبان غیرادبی متمایز است؛ به این دلیل که از طیف گسترده‌ای از «صناعات» بهره می‌گیرد که تأثیر آشنایی‌زدایی دارند. اصل آشنایی‌زدایی نیروی محرک درون تاریخ ادبیات نیز هست (برتز، ۱۳۸۲: ۷۳-۷۲).

«نخستین ویژگی زبان ادبیات آن است که بیش از انواع دیگر زبان مشمول به معنا و لذا نمادین است. بدین معنی که این نوع زبان بیش از آنکه بکوشد تا از رهگذر صورت یا دال به معنا یا مدلول و از آنجا به عالم مصادیق راه برد، همواره سعی می‌کند یک معنا را به معنای دیگر پیوند زند و این یکی را سمبل یا نماد دیگری کند» (حق شناس، ۱۳۸۲: ۲۴۹). این در حالی است که در زبان علم کاربرد صناعات زیاد دیده نمی‌شود. حق شناس می‌گوید: «زبان علم به هیچ روی در عالم معنا توقف نمی‌کند بلکه همین که از رهگذر صورت‌های زبانی به معنا راه برد، بلافاصله به جهان مصادیق وصل می‌شود. پس اگر زبان ادبیات به اعتبار این ویژگی نمادین باشد، زبان علم چنان نیست بلکه چیزی در مایه‌ی زبان اطلاعاتی است» (همان، ۱۳۸۲: ۲۴۹).

در فیلم آموزشی اگر تأویل‌ها و لایه‌های معنا گسترده باشند، هدف آموزشی و فعل رفتاری فراگیر نامشخص می‌شود. پس این رویکرد با ذات فرایند یاددهی - یادگیری مغایر است اما از سوی دیگر ارزش بیانی و رسانه‌ای فیلم ایجاب می‌کند که کیفیت ماهوی خود را در این راستا حفظ کند.

ارائه شده است؛

در صورتی که دریافت معنا صورت نپذیرد، در نوع فیلمی جدید دریافت را امکان‌پذیر کنیم؛ به سلیقه‌های متنوع‌تری از مخاطبان پاسخ دهیم؛ در عین ایجاد لایه‌های معنا، پیام صریح آموزشی گم نشود.

فیلم آموزشی غیرمستقیم

در این فیلم‌ها در کنش اصلی، موضوع حضور مستقیم ندارد بلکه تأثیر مستقیم دارد. لذا، در پرداخت آن‌ها ضرورت استفاده از ترکیب چند نوع فیلمی دیده نمی‌شود. در این شیوه معمولاً فیلم‌های داستانی کاربرد فراوان دارند؛ گاهی این فیلم‌ها را صرفاً «تربیتی» می‌نامند که این تعبیری خطاست؛ چراکه همه‌ی فیلم‌ها در ذات خود تربیتی‌اند و آموزش در ذات تربیت است.

فیلم‌های آموزشی غیرمستقیم در پی ارائه‌ی حجم بالایی اطلاعات پیرامون موضوع خود نیستند بلکه شاید گاهی هدف اصلی، بیشتر جنبه‌ی ترغیبی و همدلی با مخاطب باشد. فیلم‌های داستانی در این حالت بهترین نمونه‌اند اما فیلم‌های مستند، انیمیشن و در کل، هر نوع فیلمی مستقل می‌تواند با تعریف هدف رفتاری برای مخاطب و چینش و ارتباط کاربردی اثر برای آموزش وارد این سطح ارتباطی و این نوع فیلمی شود.

ظاهر فیلم‌های آموزشی غیرمستقیم با انواع مشابه غیرآموزشی نزدیک است و تشخیص کارکرد «کاربردی» آن در آموزش گاهی محل تشکیک واقع می‌شود.

در پایان، آنچه در این نوشتار کوتاه مهم‌تر به نظر می‌رسد، درهم تنیدگی فرم و محتوا در رسانه‌ی فیلم آموزشی است. لذا متخصص ساختار فیلم - که فیلم‌ساز است - باید ضمن اتخاذ نظرات کارشناس علمی مورد بحثش، خود نیز تسلطی نسبی بر موضوع علمی بیابد تا بلاغتی در کلام و بیان فیلمی‌اش ایجاد گردد.

جشنواره بین‌المللی فیلم‌رشد

تاریخچه‌ی فیلم‌رشد

پیشینه‌ی جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های آموزشی - تربیتی رشد

رسانه‌های تصویری، جشنواره نیز به گواهی اسناد از سومین دوره‌ی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۶۶)، پذیرای آثار ویدئویی شد و هر سال همگام با آخرین پدیده‌های فناوری روز، تغییرات ضروری در ساز و کار نمایش فیلم‌ها صورت می‌پذیرد.

جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد در ادامه‌ی مسیر، شعار «دانش در آینه‌ی تصویر» را در راستای تحقق عدالت آموزشی برای خود برگزید و تا کنون به این شعار وفادارانه عمل کرده است.

انجمن اولیا و مربیان در جشنواره‌ی بیست‌وسوم به همراهی با این رویداد همت گمارد و «اولین جشنواره‌ی فیلم خانواده» هم‌زمان به بیست‌وسومین **جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد** پیوست.

جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های علمی، آموزشی و تربیتی رشد از دوره‌ی سی‌وسوم تا سی‌وپنجم، به ترتیب در شهرهای کرمان، یزد و خراسان رضوی برگزار شد. در سی‌وسومین دوره، آثار «دانش‌آموزان فیلم‌ساز» در بخش مسابقه حضور یافتند. همچنین در سی‌وششمین دوره، آثار «معلمان فیلم‌ساز» نیز در **جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد** مورد پذیرش و داوری قرار گرفتند.

جشنواره‌ی چهل‌وسوم

لازم به یادآوری است که جشنواره‌ی چهل‌وسوم فیلم رشد و یازدهمین جشنواره‌ی بین‌المللی دانش‌آموزان فیلم‌ساز از ۳ تا دهم آبان ۱۳۹۲ در سینما فلسطین تهران گشایش یافت.

متغیر بوده اما در یک نگاه آماری اغلب موضوعات «علمی، آموزش و تربیتی» اهمیت و اولویت داشته است.

در آستانه‌ی برگزاری هشتمین جشنواره (۱۳۵۰)، نام «**جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های آموزنده**» به «**جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های آموزشی**» تغییر یافت و در جشنواره‌ی بیستم (۱۳۶۹)، برگزارکنندگان به اتفاق آراء، افزودن نام «**رشد**» را به نام قبلی مناسب دانستند و جشنواره با نام کنونی «**جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های علمی، آموزشی و تربیتی رشد**» نامیده شد. در سال‌های آغازین، فیلم‌های به نمایش درآمده در جشنواره همگی به زبان اصلی پخش می‌شدند و در مواردی که متن فیلم مورد توجه مخاطبان قرار می‌گرفت، خلاصه‌ی آن به زبان فارسی ترجمه می‌شد و در اختیار تماشاگران قرار می‌گرفت.

از جشنواره‌ی دهم (۱۳۵۲) به بعد، با هماهنگی وزیر وقت آموزش و پرورش، دوبله‌ی فیلم‌های منتخب با پیام‌های علمی - تربیتی شروع شد و از آن پس فیلم‌های جشنواره به‌صورت صداگذاری شده در دسترس تماشاگران گذاشته می‌شوند.

در شروع و ادامه، جشنواره به تناسب زمان، با پذیرش و نمایش فیلم‌های ۱۶ و ۳۵ میلی‌متری برگزار می‌شد اما با ورود ویدئو به دنیای تولید

جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های علمی، آموزشی و تربیتی رشد اهداف روشنی دارد که در شعار «دانش در آینه‌ی تصویر» خلاصه شده است و این شعار حاکی از آن است که تصویر آینه‌ای از جهان پیرامون ماست. این جشنواره در راستای تحقق اهداف نظام آموزش و پرورش و به‌منظور بهره‌گیری از فناوری آموزشی در فرایند آموزش هر ساله با شرکت دانش‌آموزان و فرهنگیان فیلم‌ساز و فیلم‌سازان آموزشی ایرانی و خارجی به‌وسیله‌ی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی برگزار می‌شود.

جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم‌های علمی، آموزشی و تربیتی رشد با نام «**فستیوال فیلم‌های آموزنده**» در سال ۱۳۴۲ شروع به کار کرد. این جشنواره نخستین جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم در ایران است که مسئولان اداری کل سمعی و بصری وزارت آموزش و پرورش وقت برای تبادل رویدادهای تصویری آموزشی در سطح جهانی اقدام به برگزاری آن کرده‌اند. هدف از نخستین جشنواره‌ی فیلم‌های آموزنده، همواره گردآوری و ارائه‌ی آخرین تولیدات آموزشی و یافتن راه‌های جدید برای پرورش و آموزش کودکان و نوجوانان میهن بوده است. در هر دوره محتوای فیلم‌های مورد پذیرش و نمایش، با توجه به صلاح‌دید مسئولان برگزاری جشنواره‌ها

جوایز نخستین جشنواره

از نخستین جشنواره تا پایان چهاردهمین جشنواره «**تندیس دلفان**» در بیکره‌های زرین، سیمین و برنز به برگزیدگان اهدا شده است. دلفان نام تپه‌ای در لرستان است. باستان‌شناسان بیکره‌ای زیبا متعلق به ۱۲۰۰ سال قبل از میلاد را در این تپه‌ها یافتند که «بیکره‌ی دلفان» نام‌گذاری شد. این بیکره بعدها در ابعاد ۲/۵ برابر بزرگ‌تر قالب‌گیری شد و به‌عنوان تندیس به آثار برگزیده‌ی جشنواره اهدا گردید. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و وقفه‌ای چند ساله در برگزاری **جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد**، در سال ۱۳۶۴ اولین دوره پس از پیروزی انقلاب اسلامی یا «**پانزدهمین جشنواره بین‌المللی فیلم‌های آموزشی**» برگزار شد و نشانه‌ای برای اهدای جوایزی با مشخصات خاص، طراحی و ارائه شد. این نشانه در طول زمان به‌عنوان نشانه‌ی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی مورد استفاده قرار گرفت و سپس با تغییراتی چند به‌وسیله‌ی انتشارات مدرسه نیز هویت کاربردی پیدا کرد. از جشنواره‌ی سی‌ام به بعد طرح‌های متفاوتی به‌عنوان نشانه‌ی جایزه جشنواره طراحی شد. در سال‌های اخیر با تغییراتی هر ساله به‌عنوان نشانه، جایزه‌ی زرین، سیمین و برنز به برگزیدگان **جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد** اهدا می‌شود.

شیوهی کاربرد فیلم آموزشی در الگوهای تدریس

● بدالله کریمی

اشاره

فیلم آموزشی به خودی خود می تواند یک موضوع را از ابتدا تا انتها آموزش دهد. لذا، این نوع فیلم را می توان به عنوان یک الگوی تدریس مستقل در نظر گرفت که در روند نگارش فیلم نامه ای آن، پژوهش، هدف گذاری، طرح درس و برنامه ای آموزشی صورت می پذیرد و فیلم نهایی محصول این برنامه ای آموزشی است. باز خورد فیلم هم می تواند به عنوان ارزش یابی از «الگوی تدریس فیلمی» در نظر گرفته شود. البته در یک شکل کامل تر، می توان فیلم آموزشی را بخشی از کلاس و طرح درس و کل آن را به عنوان جزئی از کل الگوی تدریس در نظر گرفت و اهداف رفتاری مشخصی را در طرح درس برای آن تبیین کرد.

پرسش هایشان می شود. این تلاش عمق یادگیری و یافتن زوایای تازه ای از موضوع را دربر خواهد داشت. برای یادگیری شیوه های پژوهشی، فراگیرندگان، باید مهارت ها و توانمندی هایی را در زمینه جست و جوی اطلاعات و آماده سازی اطلاعات به دست آورند.

«ساچمن» معتقد است که پژوهش را می توان به طور مستقیم به کودکان آموخت. در این شیوه معلم دانش آموزان را در شرایط بیان مسئله ای خاص قرار می دهد و با چند سؤال جالب و تفکربرانگیز آنان را تهییج می کند تا در پی پاسخ سؤال به جمع آوری اطلاعات بپردازند.

مراحل الگوی تدریس پژوهش آموزشی

۱. مشخص کردن مسئله
۲. بیان مسئله
۳. جمع آوری اطلاعات
۴. تجزیه و تحلیل اطلاعات
۵. ارائه ی گزارش

فیلم می تواند در جایگاه اولین مرحله ی مشخص کردن مسئله قرار گیرد. معلم با پخش یک فیلم مرتبط با متن درس ذهن بچه ها را درگیر سوالاتی می کند.

تولید فیلم توسط دانش آموزان هم می تواند در بخش جمع آوری اطلاعات و داده ها صورت پذیرد. این شیوه به نوع موضوع انتخابی دانش آموزان هم

مراحل الگوی تدریس بدیعه پردازی

۱. تعریف اولیه ۲. قیاس مستقیم
۳. قیاس شخصی ۴. قیاس تضاد
۵. توصیف خلاق

توصیف یا تعریف اولیه

موضوع اولیه را آموزگار و دانش آموز توصیف می کنند. در این بخش می توان از فیلم های آرشیوی، مستند یا فیلم آموزش ترکیبی برای بیان مسئله استفاده کرد اما فیلم نباید خود آشنادایی خاصی داشته باشد.

قیاس مستقیم

در قیاس مستقیم، قیاس شخصی و قیاس تضاد می توان از فیلم استفاده کرد اما ترجیحاً در این بخش مشارکت دانش آموز نتیجه ی رضایت بخشی خواهد داد؛ ضمن آنکه می توان فیلمی را بر این اساس و با رویکردی استعاری تولید نمود و به عنوان معیار و نمونه به دانش آموز ارائه داد. در این میان، نکته ی بسیار مهم این است که سپس دانش آموز خود مراحل قیاس را طی کند و در عمل وارد خلاقیت در تشبیه و ارتباط غیر منطقی بین دو یا چندین موضوع با هم بشود.

الگوی تدریس پژوهش آموزشی

روحیه ی پژوهشگرانه و جست و جوگرانه ی دانش آموزان باعث بی گیری آن ها در یافتن پاسخ

۱. الگوی تدریس فیلم آموزشی

یک شیوه ی کامل از کاربرد فیلم آموزشی در الگوی تدریس تهیه و تدوین فیلم به گونه ای است که در سه بخش پی در پی تولید شود؛ بخش اول در ابتدای کلاس وظیفه ی آزمون ورودی را برعهده دارد. سپس تدریس معلم بخش دوم فیلم در میان کلاس و بخش سوم به عنوان نتیجه و آزمون خروجی در انتهای کلاس پخش می شود. در این حالت، فرصت پرسشگری و تبیین اجزای فیلمی به عنوان بخش های مختلف طرح درس معلم وجود دارد و فیلم بیشترین تأثیر خود را در تسهیل ارتباط و تعمیق فرایند یاددهی - یادگیری خواهد داشت.

۲. الگوی تدریس مقایسه ای (بدیعه پردازی)

هدف این الگو افزایش تفکر خلاق و رشد خلاقیت در گروه و فرد است. از آن جا که فیلم آموزشی با تأکید بر انگیزش، نیروی نوآوری، ایجاد رفتار نامتعارف و غیرمعمول، گرایش به کارهای پیچیده، ابتکار و کنجکاوی باعث بروز و افزایش خلاقیت در فرد (مخاطب) می شود، در این شیوه می توان به صورت ترکیبی از فیلم آموزشی بهره جست. هنگام استفاده از این الگو به طور عمد تفکر منطقی را کنار می گذاریم و به دنیای خیال انگیز و غیرمنطقی وارد می شویم.

ارتباط دارد. در نهایت، تصاویر ضبط شده به عنوان بخشی از محتوای پژوهشی پس از بررسی و ارائه یافته‌های پژوهشی ارائه می‌شوند؛ مثلاً دانش‌آموزی که در مورد مراحل رشد لوبیا در حال پژوهش است، می‌تواند تمامی مراحل را تصویربرداری کرده و در پایان، در کنار یافته‌های پژوهشی خود تصویر مرتبط را هم ارائه کند.

۴. الگوی تدریس کاوشگری

کنجکاوی و کاوشگری ذاتی کودکان است. (هانت، ۱۹۸۲) اما ورود به جامعه و مدرسه این روحیه را تضعیف می‌کند و کودک را در مقابل سوالات ذهنی‌اش منفعل می‌سازد.

در این شیوه با ایجاد یک شرایط با عدم تعادل از طریق ایجاد یک موقعیت مشکل‌آفرین یا معمای انگیز پایه و اساس فعالیت‌های آموزشی را تشکیل می‌دهد.

مهم‌ترین تفاوت این الگو با الگوی پژوهش‌آموزی مربوط به شروع آن است. این الگو از طریق ارائه یک موقعیت اسرارآمیز، ابهام‌دار، مهیج و غیرمعمول و به منظور برهم زدن تعادل ذهنی دانش‌آموز انجام می‌شود.

مراحل الگوی تدریس کاوشگری

۱. برهم زدن تعادل

۲. پرسشگری

۳. فرضیه‌سازی

۴. آزمایشگری

۵. تحلیل و نتیجه‌گیری

فیلم می‌تواند در مرحله اول و چهارم این شیوه مورد استفاده قرار گیرد. در این شیوه معلم با انتخاب یک فیلم آموزشی خاص شرایط معمول یا حتی مطلوب ذهن دانش‌آموزان را مغشوش می‌کند. سپس پرسشگری دانش‌آموزان در این مورد آغاز می‌شود. معلم در این مرحله به جای پاسخ دادن، عطش جست‌وجو را در افراد زیاد می‌کند تا آن‌ها برای خود فرضیه بسازند. در مراحل آزمایش و پیگیری یافتن پاسخ فرضیه، تأیید یا رد

آن، دانش‌آموز می‌تواند با استفاده از دوربین به ثبت مشاهدات و آزمایش‌های خود بپردازد و سپس در مرحله تحلیل و نتیجه‌گیری، از فیلم تصویربرداری شده استفاده کند.

۵. الگوی تدریس ساخت‌گرا

در این شیوه، دانش‌آموزان در جریان تلاش برای حل مسائل علمی دائماً فرصت سازماندهی و بازسازی ارکان خود را دارند و می‌توانند راه‌های تازه‌ای را امتحان نمایند. شکل این کلاس‌ها مانند کارگاه‌های آموزشی است.

مراحل تدریس الگوی ساخت‌گرا

۱. درگیر کردن ۲. کاوش ۳. توصیف

۴. شرح و بسط ۵. ارزش‌یابی

در این الگوی تدریس فیلم آموزشی در مرحله اول، دوم و چهارم می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

در مرحله اول «درگیر کردن»، با پخش یک فیلم آموزشی می‌توان موضوع مرتبط را ارائه کرد. از آن‌جا که فیلم آموزشی جذاب حس کنجکاوی را برمی‌انگیزد، با انتخاب درست می‌تواند دانش‌آموزان را فعال کند.

در مرحله دوم شیوه‌های مختلفی برای کاوش وجود دارد که یکی از آن‌ها می‌تواند

تحقیق میدانی باشد و در جهت ثبت مشاهدات فیلم می‌تواند ابزار مناسبی برای دانش‌آموزان در نظر قرار گیرد. در مرحله بعد از آن‌جا که آموزگار می‌بایست به نظام فکری بچه‌ها و تلاش بیشتر هدایت نماید، استفاده از فیلم آموزشی در کنار سایر رسانه‌ها در این مرحله می‌تواند یاری‌دهنده باشد. نکته مهم این است که این فیلم نباید پاسخ لازم را به‌طور مستقیم در اختیار دانش‌آموز قرار دهد.

۶. الگوی تدریس دریافت مفهوم

الگوی دریافت مفهوم به منظور کمک به دانش‌آموزان در یادگیری مؤثرتر مفاهیم ایجاد شده است. به این شکل که مفاهیم و تعاریف به‌طور مستقیم در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرند و دانش‌آموزان با مقایسه‌ی این نمونه‌ها به مفاهیم دست می‌یابند:

۱. ارائه نمونه‌ها

۲. دستیابی به مفهوم

۳. تحلیل شیوه‌ی تفکر

در این شیوه فقط در مرحله اول می‌توان از فیلم آموزشی یاری جست. تکه‌فیلم‌هایی که حکم مفاهیم مثبت و منفی را می‌یابند و از آن‌جایی که تصویر خود ارجاع می‌باشد و فرصت را در فیلم داریم، استفاده از فیلم فعال‌تر شدن و تفسیرگرایی بیشتر دانش‌آموزان برای رسیدن به مفاهیم درست را در پی خواهد داشت.

تدوین استاندارد فیلم آموزشی

• محمد تقی زائری

محسوب می‌شود. هر یک از این دیدگاه‌ها سبب ایجاد طرح یا برنامه‌ی آموزشی خاصی می‌شود.

• تحلیل مخاطبان

برای تنظیم تجربیات یادگیری، شناخت مخاطبان برنامه یا تحلیل یادگیرندگان از فعالیت‌های اساسی به‌شمار می‌رود. سوابق اجتماعی و آموزشی، سطح دانش فعلی، نیازهای یادگیری، سبک یادگیری، ارزش‌ها و نگرش‌ها، انگیزه و میل به یادگیری از جمله مسائلی است که به هنگام شناسایی مخاطبان مورد توجه قرار می‌گیرد.

• تعیین هدف‌های آموزشی

در بعضی شرایط، هدف‌های آموزشی از پیش تعیین شده است و طراح آموزشی تنها با بهره‌گیری از هدف کلی که برای برنامه فراهم آمده است، به طراحی می‌پردازد. هدف‌های آموزش و یادگیری براساس نیازهای آموزشی تعیین می‌شوند. نیازهای آموزشی که بیان‌کننده‌ی فاصله‌ی بین وضعیت موجود و مطلوب‌اند، از طریق فرایند نیازسنجی شناسایی می‌شوند.

• تدوین محتوای آموزشی

پس از تعیین هدف‌های آموزشی وقت آن است که درباره‌ی محتوای آموزشی یا تجربیات یادگیری اندیشیده شود. تجربیات یادگیری محتوای

در سال ۱۳۹۲ شورای تدوین استاندارد فیلم آموزشی با حضور مدیرکل، معاونان و تعدادی از کارشناسان دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی تشکیل و سندی در ۳۷ صفحه نگاشته شد که بخشی از آن را در ادامه می‌بینیم.

طراحی فیلم آموزشی

در طراحی هر فیلم آموزشی مهم‌ترین نکاتی که باید مد نظر قرار گیرند، عبارت‌اند از:

۱. طراحی آموزشی

در طراحی یک فیلم آموزشی لازم است به موارد زیر توجه شود.

- انتخاب دیدگاه مناسب
- تحلیل مخاطبان
- تعیین هدف‌های آموزشی
- تدوین محتوای آموزشی
- تصمیم‌گیری درباره‌ی قالب آموزشی
- تعیین روش‌های استفاده از فیلم در آموزش
- تعیین روش‌ها و روال‌های ارزش‌یابی.

• انتخاب دیدگاه مناسب

بنیان طراحی آموزشی بر دیدگاه‌های مختلفی استوار است که در آموزش پدید آمده یا در این حوزه به‌کار گرفته شده‌اند. رفتارگرایی، شناخت‌گرایی و ساخت‌گرایی سه دیدگاه اصلی یادگیری است که هر کدام یک پارادایم

آموزش را شکل می‌دهد. این تجربیات متنوع‌اند و فعالیت‌هایی چون مشاهده، مطالعه، تفکر، پرسیدن و انجام دادن آزمایش را در بر می‌گیرند. به هنگام تهیهی محتوای فیلم‌های آموزشی باید درباره‌ی قالب برنامه‌اندیشید.

● تصمیم‌گیری درباره‌ی قالب برنامه‌ی آموزشی

در این مرحله براساس محتوایی که در گام قبل تدوین شده است، شکل و قالب فیلم تعیین می‌شود. عواملی چون ماهیت موضوع آموزشی، امکانات موجود، مخاطبان برنامه، روش‌های آموزشی و نظایر آن بر انتخاب نوع قالب برنامه اثر می‌گذارند. برخی فیلم‌ها به شکل داستان تهیه می‌شوند. برخی به صورت مستند ساخته می‌شوند و بالاخره تعدادی از فیلم‌های آموزشی نیز تدریس معلم و تجربیات خارج از کلاس درس را با یکدیگر ترکیب می‌کنند.

● تعیین روش‌های استفاده از فیلم در آموزش

از فیلم‌های آموزشی به شکل‌های مختلفی در آموزش استفاده می‌شود. گاهی فیلم به صورت یک رسانه‌ی مستقل و بدون کمک معلم یا مربی عمل می‌کند. شکل دیگر کاربرد فیلم‌های آموزشی هنگامی است که از این رسانه به عنوان ابزاری برای غنی‌سازی محیط یادگیری استفاده می‌شود.

● تعیین روش‌ها و روال‌های ارزش‌یابی

در فرایند آموزش و یادگیری، ارائه‌ی محتوای یادگیری آخرین مرحله نیست. پس از آنکه یادگیرندگان در طول اجرای فرایند آموزش و یادگیری در معرض تجارب یادگیری قرار گرفتند، لازم است میزان کارایی نظام آموزشی و... بررسی شود. یکی از شناخته‌شده‌ترین انواع ارزش‌یابی، که برخی آن را تنها نوع ارزش‌یابی آموزشی می‌پندارند، ارزش‌یابی پیشرفت یادگیری است.

۲. طراحی هنری و فنی

به منظور طراحی هنری و فنی فیلم آموزشی لازم است به موارد زیر توجه شود.

- طرح فیلم‌نامه
- طراحی سیناپس
- نگارش فیلم‌نامه
- تهیه‌ی فیلم‌نامه‌ی مصور
- دکوپاژ کردن فیلم‌نامه
- پیش تولید
- تولید
- پس تولید

● فیلم‌نامه

یکی از ارکان سینما فیلم‌نامه است. فیلم‌نامه چیزی نیست جز ثبت علائم و اشاراتی برای انتقال اصوات و تصاویر بر فیلم به طریقی که ابلاغ پیام فیلم‌ساز حداکثر تأثیر خود را در کمترین زمان بر مخاطب بگذارد.

● فیلم‌نامه‌ی مصور

تقریباً شبیه طرح‌هایی است که برای نقاشی متحرک تهیه می‌شود و البته در کنار آن توصیفی از رویداد هر صحنه نیز وجود دارد.

● دکوپاژ کردن فیلم‌نامه

دکوپاژ فیلم‌نامه به منظور ساختن فیلم، تقسیم صحنه‌های طولانی به قطعه‌های تصویری کوچک‌تر است. طبق تعریف، هر قطعه «نما» نام دارد.

۳. ترکیب‌بندی در فیلم

- در ترکیب‌بندی فیلم نکات زیر باید مورد توجه قرار بگیرد.
- مفهوم ترکیب‌بندی
- محل قرارگیری موضوع
- فضای سر و فضای نگاه
- خط افق

● مفهوم ترکیب‌بندی

عبارت از ترکیب کلی عوامل و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی نما از لحاظ نحوه‌ی انتخاب، استقرار، حرکت، اندازه، شکل، طرح، رنگ، نور، عمق و بُعد و ترتیب و توازن این عوامل و عناصر و حرکات دوربین و زوایای آن نسبت به نماست.

● محل قرارگیری موضوع (کادر طلایی)

مرکز توجه کادر تصویر نقطه‌ای است که توجه بیننده را به سرعت به خود جلب می‌کند.

● فضای سر و فضای نگاه

به فاصله‌ی لبه‌ی بالای کادر تصویر تا سر سوژه، «فضای سر» گفته می‌شود.

● خط افق

وجود خط افق در تصویری از منظره، باعث ایجاد عمق و بُعد در آن می‌شود و از طرف دیگر بر جذابیت صحنه نیز خواهد افزود. هنگامی که فضای حاکم زمین است، خط افق طبعاً در بالای کادر قرار می‌گیرد. اگر خط افق در پایین کادر باشد، سبکی و راحتی در تصویر القا می‌شود و بیننده توجه کمتری به پایین کادر می‌کند.

۴. تیتراژ فیلم

تیتراژ واژه‌ای فرانسوی و فرمی نمایشی-تجسمی است که در آغاز و پایان فیلم‌ها قرار می‌گیرد. حضور سه عنصر گرافیک، حرکت و صدا با محوریت موضوع خاص برای تیتراژ لازم و ضروری است. حرکت و صدا به جنبه‌های نمایشی تیتراژ مربوط می‌شود و طراحی گرافیک، شرط لازم برای تجسمی بودن آن است. دیدگاه‌های متفاوتی درباره‌ی تیتراژ وجود دارد؛ یک دیدگاه آن را فقط شناسنامه‌ی فیلم یا برنامه می‌داند. دیدگاه دیگر، تیتراژ را زنگ اعلام شروع فیلم در نظر می‌گیرد. تیتراژ شروع فیلم شامل نویسنده، کارگردان، تهیه‌کننده و... و تیتراژ پایانی فیلم شامل بازیگران فرعی، دستیاران، سیاهی‌لشگرها و... است.

ارزش‌یابی فیلم آموزشی

بحث ارزش‌یابی فیلم‌های آموزشی را می‌توان از دو منظر مورد بررسی قرار

داد؛ نخست آنکه فیلم‌های آموزشی را می‌توان به‌عنوان ابزاری برای ارزش‌یابی استفاده کرد. از این منظر، فیلم آموزشی به کمک ارزش‌یابی می‌آید و می‌تواند در نقش ابزار تسهیل‌کننده و یاری‌دهنده‌ی سنجش و ارزش‌یابی آموزشی قرار بگیرد.

منظر دوم، فیلم آموزشی را موضوع ارزش‌یابی قرار دهیم. از این منظر معیارهایی مورد بحث قرار می‌گیرند که انتظار می‌رود فیلم‌های آموزشی از آن معیارها برخوردار باشند. در واقع، اثربخشی فیلم‌های آموزشی به میزان توجه به این معیارها بستگی دارد.

ارزش‌یابی فیلم آموزشی

تعیین ملاک‌های ارزش‌یابی فیلم، به‌خصوص فیلم آموزشی، نیازمند دقت بالایی است. به‌عنوان مثال اگر نگاهی به نحوه‌ی انتخاب ده فیلم برتر از نظر کارشناسان، دست‌اندرکاران و منتقدان بیندازیم، متوجه می‌شویم که تا چه حد این انتخاب‌ها متفاوت‌اند و به‌دست آوردن ملاک‌های این انتخاب‌ها، دسته‌بندی و مدون کردن آن‌ها تا چه اندازه دشوار است. ولی اگر با رویکرد سیستمی و تأکید بر عناصر درون‌داد، فرایند، برون‌داد و پیامد به تعیین معیارهای ارزش‌یابی فیلم آموزشی بپردازیم، توجه به این چهار عنصر نظام آموزشی ما را به روشی ساده ولی جامع خواهد رساند که می‌تواند مبنای تدوین معیارهای معقولی قرار گیرد.

درون‌داد: توجه به بضاعت‌های محتوایی و بیان علمی فیلم

مهم‌ترین هدف و رسالت فیلم آموزشی، کاربرد آن در فرایند یاددهی - یادگیری است. لذا سؤال مهم این است که این فیلم چه چیزی را آموزش می‌دهد؟

- محتوای فیلم آموزشی باید به شکل طبقه‌بندی شده‌ای دارای اهداف کلی و جزئی باشد.

- محتوای علمی فیلم باید قابل ارجاع علمی باشد.

- مفاهیم، اصول و نظریه‌هایی را که ارائه می‌دهد از نظر علمی، صحیح و دارای منبع مشخص باشد و...

در یک جمع‌بندی، محتوای فیلم آموزشی باید به شکل طبقه‌بندی شده‌ای دارای اهداف کلی و جزئی باشد و ارزش ارجاع و سندیت علمی نیز داشته باشد.

فرایند: توجه به توانایی‌های ساختاری و هنری فیلم

بررسی هر کدام از جنبه‌ها به‌طور طبیعی با جنبه‌های دیگری مرتبط است، به‌عنوان مثال، بحث محتوا و ساختار فیلم در هم تنیده شده‌اند. اما برای ارزش‌یابی دقیق‌تر باید این دو را از هم تجزیه کرد.

- رابطه‌ی منطقی و مؤثر بین شکل فیلم با محتوای علمی آن: در واقع، هر محتوای علمی می‌تواند بر ساختار و شکل روایت فیلم تأثیر بگذارد. ساختار در فیلم آموزشی با توجه به محتوای آن تعیین می‌شود.

- ترکیبی بودن ساختار: از جمله مزیت‌های مؤثر در فیلم آموزشی استفاده از ساختارهای متنوع و چندرسانه‌ای است. فیلمی که از ساختارهای چندرسانه‌ای در مناسب‌ترین شکل استفاده می‌کند، می‌تواند ارتباط عمیق‌تر و تأثیر ماندگارتری بر مخاطب خود بگذارد.

- تکرار مفاهیم مهم آموزشی: فیلم آموزشی باید مفاهیم مهم خود را در قالب‌های مختلف هم‌چون تکرار تصویر، تکرار در گفتار متن، نمایش گرافیکی و تأکید بر نشانه‌ها، بازنمایی و با هر بار تکرار مفاهیم مهم به تعمیق یادگیری کمک کند.

- هم‌خوانی و روان بودن روایت و ساختار: ریتم مناسب، به‌ویژه با توجه به محتوا و ویژگی‌های مخاطب، خلاقیت‌ها و لحظات مؤثر خاص، برخورداری از فناوری و تکنیک‌های نو، طول زمان فیلم و... از جمله عناصر هم‌خوانی و روان بودن ساختار در فیلم آموزشی است.

برون‌داد: توجه به نتایج ارتباطی فیلم

مخاطب‌شناسی در شکل ارتباطی رسانه‌ی فیلم جایگاهی ویژه دارد اما در فیلم آموزشی اهمیت این موضوع بسیار بیشتر است. فیلم آموزشی باید سن، فرهنگ، عادت، علایق، سطح علمی و دانش پایه‌ی مخاطب را در نظر بگیرد و بر این اساس است که سطح علمی محتوا و ساختار فیلم آموزشی شکل می‌گیرد.

پیامد: توجه به تأثیر فیلم در تغییر نگرش و رفتار مخاطب

از آنجا که فیلم آموزشی، در اساس، رسانه‌ای کاربردی است، روند ارسال پیام باید به‌گونه‌ای باشد که موجب افزایش اطلاعات، تغییر نگرش و تغییر رفتار مخاطب شود. هر یک از دستاوردهای مذکور می‌تواند ملاکی برای ارزش‌یابی کیفی فیلم آموزشی باشد. فیلم آموزشی اگر فقط موجب افزایش اطلاعات شود به سطح کارکرد رسانه‌هایی نظیر دایرة‌المعارف‌ها، دانستنی‌ها و... تنزل می‌یابد، لذا در ارزش‌یابی از درجه‌ی کیفی نازل‌تری برخوردار خواهد شد.

معیارهای کلی ارزش‌یابی فیلم آموزشی

برای ارزش‌یابی هر فیلم آموزشی لازم است معیارهای کلی زیر در نظر گرفته شود.

۱. تناسب فیلم با مطلب مورد آموزش
۲. اثربخشی فیلم آموزشی
۳. مقرون به صرفه بودن
۴. توجه به فرهنگ مخاطب
۵. تناسب با توانایی خواندن (سواد) و سن مخاطبان
۶. پرهیز از هر نوع سوگیری.

معیارهای اختصاصی فیلم آموزشی

۱. معیارهای محتوایی
۲. معیارهای فنی و هنری

پی‌نوشت
۱. پارادایم (Paradigm) از واژه یونانی Paradigma ریشه می‌گیرد و به معنای الگو، مدل، طرح و نظایر آن‌هاست. به عقیده توماس کوهن (۱۹۶۲-۱۹۹۶) پارادایم عبارت است از نوعی دست آورد جدید که از روی آن سنت منسجمی درباره‌ی پژوهش علمی و همچنین شیوه‌ی عامی برای نگرش به جهان، تدوین گردد.

بسته‌های مشکل‌گشا

نگاهی کوتاه به اجزای بسته‌ی آموزشی

● وحید کلمکانی

مشاهده شده است. نرخ یادسپاری هنگام کار در محیط شبیه‌سازی شده بسیار بالاست. در شبیه‌سازی، تدریس و یادگیری بر مبنای تمرین مجازی است.
 - **آزمایشگاه مجازی:** محیطی نرم‌افزاری برای شبیه‌سازی آزمایشگاه واقعی برای انجام دادن آزمایش به طرق گوناگون و مشاهده‌ی نتایج آن.
 - **کتاب‌خانه‌ی الکترونیکی:** آرشیوی شامل اسناد و منابع الکترونیکی برای تکمیل فرایند آموزش.

- **منابع الکترونیکی بر خط:** سایت‌هایی که به‌طور عمومی یا خاص

موضوع یا کتاب درسی را پوشش علمی می‌دهند و فرصت‌های یادگیری تازه‌ای در اختیار مخاطبان می‌گذارند.

- **نرم‌افزار:** برنامه‌های تولید شده به‌وسیله‌ی شرکت‌های نرم‌افزاری و برنامه‌نویسان و شامل مجموعه‌ای از دستورالعمل‌های دقیق و مرحله به مرحله است که هدف خاصی را دنبال می‌کند. در اینجا نوع کاربردی آن مطرح می‌باشد که

شامل دو نوع **عمومی** (برنامه‌های عمومی رایانه‌ای) و **اختصاصی** (برنامه‌های اختصاصی تولید شده برای یک درس خاص) است.

اجزای بسته‌ی آموزشی

۱. مواد یادگیری انفرادی برای فراگیرندگان
۲. راهنمای تدریس
۳. آزمون یا ابزارهای اندازه‌گیری تشخیص
۴. وسایل آموزشی مورد استفاده در کلاس درس
۵. تجهیزات دیداری - شنیداری (مجدفر، ۱۳۸۳: ۶۱)

هرکدام از این اجزا اهمیت خاص خود را دارد که در این بخش به تجهیزات دیداری - شنیداری می‌پردازیم. فیلم آموزشی، نوارهای صوتی، رایانه، اینترنت و نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای، تلویزیون، اورهد، اویک و ... در زمره‌ی تجهیزات دیداری - شنیداری قرار می‌گیرند که با توجه به میزان به‌کارگرفتن صدا، تصویر یا هر دو با هم بر میزان اثرگذاری آن‌ها مؤثرند.

فیلم آموزشی به‌عنوان یک رسانه‌ی قدرتمند و اثرگذار در این مجموعه می‌تواند علاوه بر ارزش‌های شنیداری و دیداری با تکیه بر میان‌نویس‌ها و واژه‌ها، تصاویر، نقشه و گرافیک، حرکت در تصویر و نوشته‌ها، رنگ‌ها و فرم‌ها و ... هم‌زمان از مجاری مختلف آموزش را ارائه و پیگیری کند. در واقع، پیشرفت‌های نوین در رسانه‌های فیلم و دیجیتال باعث شد که فیلم آموزشی علاوه بر ارزش‌های دیداری - شنیداری خود، جای برخی وسایل کمک‌آموزشی را هم در بسته‌ی آموزشی کلاس به خود اختصاص دهد.

رسانه‌های غیر چاپی در بسته‌ی آموزشی

- فیلم آموزشی

- اسلاید

- **عکس:** اعم از هرگونه عکس (photo) یا تصویر (image) طراحی شده یا گرافیکی است که به درک موضوع آموزشی کمک می‌کند.
- **صوت** (کتاب گویند): شامل هرگونه منبع صوتی است که تکمیل‌کننده‌ی فرایند آموزش باشد. مانند: داستان، موزیک، توضیح شفاهی، روخوانی، تلفظ کلمات و جملات، صداها، محیطی (ماشین‌ها، حیوانات و سایر).
- **نرم‌افزارهای تعاملی:** هرگونه فعالیت دوسویه میان فراگیرنده و رایانه که مبتنی بر تأیید یا ارائه‌ی پاسخ به طرق مختلف می‌شود و به روند آموزش و افزایش درک فراگیرنده از موضوع آموزشی کمک می‌کند.
- **نرم‌افزارهای شبیه‌سازی:** شامل یک محیط نرم‌افزاری است برای گردآوری، طبقه‌بندی و ارزیابی اطلاعات و سپس نتیجه‌گیری بر مبنای آنچه

صدا و حرکت بدون سوت زدن

رضا گدازگر

نکاتی درباره‌ی پخش فیلم در سالن‌های نمایش مدارس

تصویر ۱

برای نمایش فیلم جدا از اینکه در انتخاب فیلم نسبت به مخاطب دقت می‌کنیم، قبل از نمایش می‌بایست ارتباطات فنی سیستم پخش را هم بررسی کنیم. اگر سیستم پخش شما به تلویزیون وصل می‌شود که مشابه سیستم‌های خانگی خواهد بود اما اگر دستگاه پخش شما به ویدئو پروژکتور وصل شود می‌بایست صدای آن جداگانه به شرحی که در پی می‌آید وصل شود.

ارتفاع بلندگو از سطح زمینی که تماشاگران هستند بهتر است از ۱۸۰ سانتی‌متر بیشتر باشد. هر اندازه طول سالن بیشتر باشد، ارتفاع بلندگو را هم بیشتر کنید. افزایش ارتفاع باعث می‌شود که صدا به راحتی به ته سالن منتقل شود. اگر ارتفاع بلندگوها کم باشد، شدت صدا برای تماشاگرانی که در جلوی سالن نشسته‌اند آزاردهنده خواهد شد و تماشاگران ته سالن صدا را به زحمت خواهند شنید. در تصویر (۲) بلندگو در ارتفاع کم نشان می‌دهد این حالت برای سالن‌های خیلی کوچک مناسب است ولی برای سالن‌های بزرگ مناسب نیست و باید ارتفاع بلندگو بیشتر شود.

در سالن‌هایی که دارای صحنه هستند، به راحتی می‌توان ارتفاع بلندگوها را تنظیم کرد.

نصب سیستم صوتی به شکل استریو

در تصویر (۱) پخش فیلم با صدای استریو را می‌بینید. باید توجه داشت که بلندگوها در کنار پرده‌ی نمایش قرار گیرند تا پخش صدای فیلم جدا از تصویر حس نشود و قدرت پخش آن به اندازه‌ی باشد تا از ته سالن به راحتی شنیده شود. شدت صدا موقعی یک‌نواخت پخش می‌شود که ارتفاع و زاویه‌ی بلندگوها درست تنظیم شده باشد.

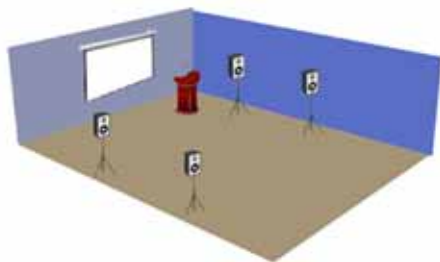

قبلی مطلقاً استفاده نکنید. در این روش بلندگوها باید جلوی تریبون قرار گیرد تا فیدبک (سوت زدن بلندگو) به وجود نیاید. فیدبک موقعی به وجود می آید که میکروفون مقابل بلندگو قرار گیرد. برای جلوگیری از سوت زدن بلندگو باید کاری کنیم که صدای بلندگو به میکروفون نرسد. برای این کار بلندگو را با فاصله و جلو میکروفون قرار می دهیم و تعداد بلندگوها را زیاد می کنیم و زاویه ی آنها را هم درست تنظیم می کنیم. مخصوصاً زاویه ی بلندگویی که به میکروفون نزدیک است. منظور از درست تنظیم کردن به گونه ای است که صدا با توجه به فیدبک به طور یک نواخت سالن را پوشش دهد.

تصویر ۵

تا اینجا متوجه شدید که تنظیم سیستم صوتی برای پخش فیلم با سخنرانی متفاوت است و از سیستم پخش فیلم مطلقاً نمی شود برای سخنرانی هم استفاده کرد ولی از سیستم سخنرانی می توان برای پخش صدای فیلم استفاده کرد البته به صورت غیر اصولی.

تصویر ۶

برای اینکه در سالن پخش صدای مناسب داشته باشیم، بهترین حالت استفاده از دو سیستم است. یکی سیستم صوتی مخصوص برای پخش فیلم و یک سیستم هم مجزا برای سخنرانی در نظر گرفته شود. در این صورت صدای فیلم از طرف پرده ی نمایش شنیده می شود و در هنگام سخنرانی بدون هیچ فیدبک صدای یک نواخت در سالن به راحتی شنیده می شود. تصویر (۶)

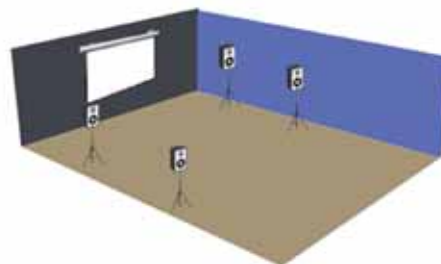

در صورتی که کمتر دیده شده است در سالنی به این نکات توجه کرده

تصویر ۲

سالن هایی که سیستم صوتی چند منظوره دارند، به دلیل اینکه بلندگوها را در ارتفاع و زاویه ی مناسب روی دیوار نصب می کنند مشکل انتقال صدا نخواهند داشت و صدا به طور یک نواخت در سالن پخش می شود (البته اگر سیستم صوتی صحیح نصب شده باشد). این نوع سیستم به خاطر اینکه بلندگوها از پرده ی نمایش فاصله دارند برای پخش فیلم غیر اصولی است و ارتباط تماشاگر را با فیلم کم می کند ولی بهتر از نرسیدن صدا به سالن است؛ چون آن وقت ارتباط کلاً قطع می شود.

تصویر ۳

اگر امکانات به شما این اجازه را نمی دهد که از ارتفاع مناسب استفاده کنید یا بلندگو و آمپلی فایر با قدرت مناسب در اختیار ندارید، بهتر است تعداد بلندگوها را زیاد کنید (هر چند این حالت همان طور که گفته شد برای پخش فیلم غیر اصولی است و ارتباط تماشاگر را با فیلم کم می کند). در این صورت آرایش بلندگوها به شکل دیگری خواهد شد. (تصویر ۳)

این روش برای سخنرانی بسیار مناسب خواهد بود. باید دقت کنید اگر قصد سخنرانی هم دارید، باید از روش دیگری استفاده کنید.

تصویر ۴

برای سخنرانی باید از روش تصویر (۵) استفاده کنید و از روش های

گفتمان کلاس وفیلم آموزشی

مقاله

اشاره

متن و تماشاگر، هیچ‌یک، ایستا یا وجودی از پیش شکل گرفته نیستند. تماشاگران به متن شکل می‌دهند و از طریق تجربه‌ی فیلمی، در درون فرایندی تعاملی و بی‌پایان شکل می‌گیرند. (استم، ۱۳۸۳: ۲۶۵) دیوید مورلی در تعریف رابطه‌ی فیلم و تماشاگر از «لحظه‌ای که گفتمان‌های خواننده با گفتمان متن تلاقی می‌کند» می‌گوید: «در مجموع باید گفت که متن، گفتمان و تاریخ، همه و همه دست‌اندرکارند و درگیر بازی». با این دید تماشاگر منفعل نیست بلکه عنصری است که هم متن را می‌سازد و هم خود به کمک متن ساخته می‌شود.

فیلم در کلاس درس می‌تواند بر بافت کاملاً تأثیر بگذارد و از بافت کلاس نیز متأثر گردد. لذا در صورتی که آموزگاران و مدرسان با شناخت کافی از رسانه‌ی فیلم آموزشی در کلاس بهره‌برند، ارتباط آن‌ها تسهیل می‌شود و موفقیت در فرایند یاددهی-یادگیری به شکل چشم‌گیری به تعمیق می‌رسد.

● وحید گلستان

متن

متن، ثبت هرگونه گفتمان است. (احمدی، ۱۳۷۱: ۱۹۱) گفته‌ی قطعه‌ای از متن است؛ یعنی زنجیره‌ای از عبارات که براساس اصول ارتباط در پیوند با یکدیگر به‌مثابه کلی مشترک، ادراک می‌شوند (بیات ترک، ۱۳۷۹: ۳). گفته مستقل از بافت است؛ در حالی که عمل گفتن در تار و پود متن تنیده شده است (لجت، ۱۳۷۷: ۷۳). بنابراین، متن در رابطه با گفتمان روایی قرار می‌گیرد و منشی بیانی دارد و خصلت تقریری و گزارشی در آن مؤکد است؛ از این رو به نظام ارتباطی نیازمند است که در آن مطرح شود (وولن، ۱۳۶۹: ۱۶۳). بارت یادآوری می‌کند که از راه نشانه می‌توان به متن نزدیک شد و آن را تجربه کرد. نیز باور دارد که انسان برای چیزها نشانه ابداع می‌کند (بیات ترک، ۱۳۷۹: ۳). مثلاً فیلم آموزشی به‌مثابه نشانه (یا یک متن) در راستای نزدیک شدن به متن کلی‌تر- یعنی کلاس درس- این تعبیر را می‌پذیرد.

کلاس به‌مثابه متن

کلاس درس یک بافت ارتباطی مستقیم و تعاملی رو در رو دارد و در واقع در پی ایجاد فرصت ارتباطی تازه‌ای است.

فیلم آموزشی به‌عنوان یک رسانه می‌تواند به‌مثابه متنی مجرد تحت تأثیر کلاس باشد و مهم‌تر و بیشتر می‌تواند بافت ارتباطی دریافت را در کلاس متأثر از خود تغییر دهد.

باشند و یا به‌خاطر صرفه‌جویی در هزینه‌ها از این سیستم استفاده کنند.

نصب سیستم صوتی به‌صورت مونو

سیستم مونو برای پخش فیلم تعریف می‌شود ولی برای سخنرانی معنی ندارد. در پخش موسیقی هم چه به‌صورت زنده و چه به‌صورت آرشیوی تعریف می‌شود.

تفاوت مونو به‌معنی تک خط با استریو این است که در مونو کل صداهای گفتار و موسیقی و صداهای صحنه با هم ترکیب و از یک منبع صوتی پخش می‌شود. در صورتی که در سیستم استریو بعضی از صداهای تفکیک و از دو منبع پخش می‌شود. با تفکیک صدا بین دو باند، صدا بُعد خاصی پیدا می‌کند و جذاب می‌شود. در حال حاضر بیشتر سیستم‌ها به حالت استریو است و سیستم مونو سیستمی قدیمی است و به‌ندرت از آن استفاده می‌شود ولی در ایران به‌خاطر کم‌توجهی به صدا مونو رایج است.

پخش فیلم به‌صورت مونو

در تصویر (۷) طریقه‌ی ارتباط دستگاه‌ها را به‌صورت مونو می‌بینید. همان‌طور که در شکل مشخص است، از یک بلندگو استفاده شده است و آن هم در زیر و وسط پرده‌ی نمایش قرار می‌گیرد تا ارتباط صدای فیلم با تصویر بهتر برقرار شود.

تصویر ۷

رابطه‌ی ارتباط کلامی و ارتباط جمعی

فیلم آموزشی به‌عنوان یک رسانه‌ی جمعی می‌تواند به‌شکل ارتباط کلامی در کلاس درس کیفیت متفاوتی ببخشد:

۱. جایگزین بخشی از پیام‌های کلامی می‌شود.
۲. پیام‌های کلامی را تقویت می‌کند.
۳. در جهت خلاف روند پیام‌های کلامی عمل می‌کند (استانداردسازی پیام در ارتباط)

وظیفه‌ی آموزشی ارتباط جمعی

فیلم آموزشی به‌عنوان یک رسانه‌ی جمعی در کنار سایر رسانه‌های جمعی همچون مطبوعات، رادیو، تلویزیون، سینما و اینترنت نقش «آموزش موازی» یا «آموزش دائمی» را دارد.

در رسانه‌های جدید به عقیده‌ی مک کنزی و همکارانش چهار هدف اساسی درخور توجه به‌نظر می‌رسد:

۱. نیاز به ارتباط با دانش‌آموزان (بیشتر کمی)
  ۲. ارتباط با آن‌ها با وسایل مؤثرتر و بهتر برای فراگیری (کیفی)
  ۳. عرضه‌ی امکانات وسیع‌تر برای مطالعات فردی (سیستم ارتباط)
  ۴. ایجاد شرایط لازم برای دریافت حداقل پاسخ‌های محدود از طرف دانش‌آموزان (بازخورد ارتباط).
- فیلم آموزشی به‌عنوان یک متن استاندارد شده برای آموزش، می‌تواند بر بافت ارتباطی در کلاس تأثیر گذارد و حتی از آن تأثیر بپذیرد و سطح گفت‌وگو معلم و دانش‌آموز را در ساحت جدیدی وارد کند و بر میزان انگیزش در فرایند یاددهی-یادگیری تأثیر مثبت بگذارد.

اگر کلاس را یک کل متنی و فیلم آموزشی را یک متن تعریف شده در این کل در نظر بگیریم، لایه‌ی جزء- که فیلم آموزشی است- می‌تواند در این قضیه حکم لنگر را داشته باشد.

متن فیلمی در زمینه‌ی فرهنگ و تأثیر و تأثر متقابلی که با متون دیگر در این زمینه دارد، تأویل می‌شود؛ به‌خصوص اینکه توان تأویلی مختلف هر یک از مخاطبان فیلم، راه را بر تأویل‌های بی‌شمار و متفاوت می‌گشاید. تأویل، بسط نامحدود گستره‌ی دلالت‌های ضمنی فیلم را به‌دنبال دارد؛ حال آنکه دریافت معنای مصداقی تصاویر برای تمام مخاطبان کمابیش یکسان و مشابه است. حوزه‌ی دلالت‌های ضمنی متن فیلمی در روابط جانشینی و هم‌نشینی مجموعه‌ی نشانه‌های آن تبیین می‌شود (موناکو، ۱۳۷۱: ۱۷۵).

در تقابل سنتی متن در برابر بافت، متن کانون معنا تلقی می‌شود و جایگاه ویژه‌ی می‌یابد و بافت صرفاً به حاشیه تبدیل می‌شود. در حالی که هرگاه عنصری از این به اصطلاح «بافت» اعتبار دلالتگر پیدا کند، قابلیت متنی می‌یابد و به لایه‌ای از لایه‌های متن تبدیل می‌شود (سجودی، ۱۳۸۸: ۲۱۱).

گفتمان

مفهوم گفتمان مانند مفاهیمی چون «زبان»، «تعامل»، «جامعه»، و «فرهنگ»، اساساً مبهم است. به زبان ساده و البته ناکامل، گفتمان شکلی از کاربرد زبان است. در زبان‌شناسی منظور از گفتمان قطعه‌ی زبانی بزرگ‌تر از جمله است. وظیفه یا هدف اصلی مطالعه‌ی گفتمان فراهم آوردن توصیفی یکپارچه از سه بعد اصلی گفتمان است:

- چگونه کاربرد زبان، بر باورها و تعامل تأثیر می‌گذارد یا برعکس؟
  - چگونه تعامل بر نحوه‌ی سخن گفتن تأثیر می‌گذارد؟
  - چگونه باورها، کاربرد زبان و تعامل را کنترل می‌کنند؟
- در گفتمان شفاهی، آواها به‌تنهایی مؤثر نیستند. انواع گوناگونی از کنش‌های غیر کلامی مانند ایما و اشاره، حرکت صورت، طرز قرار گرفتن بدن، فاصله قرار گرفتن بدن، فاصله سخن گفتن، تشویق و خنده، معمولاً و به شکل معنی‌داری سخن را همراهی می‌کنند و بنابراین، باید به‌مثابه‌ی بخشی از کل رخداد ارتباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند (ون دایک، ۱۳۸۲: ۱۸).

بینامتن

همه‌ی فیلم‌ها به‌ضرورت و به‌مراتب مختلف، بینامتن هستند (هاوارد، ۱۹۹۶، ص ۱۹۵).

رابرت استم معتقد است: «بینامتنی فیلم را عمدتاً به دیگر نظام‌های بازنمایی ارتباط می‌دهد تا به زمینه‌ی بی‌شکل (ساختار نیافته)؛ به مکالمه‌ی فیلم با دیگر هنرها و رسانه‌ها مجال می‌دهد، ارتباط فعال با سنت فیلمی (یعنی گفتمان‌ها و متن‌های قبلاً موجود) را شکل می‌دهد و در کل، به فعالیت پویا و پر تکاپو در متن‌ها روی می‌آورد.

تماشای یک تصویر یا مجموعه‌ای از تصاویر (ثابت یا متحرک) ما را به فکر فرو می‌برد. این فکر لزوماً به‌معنای تأویل تصویر یا تصاویر نیست اما از آنجا که سرچشمه‌اش وجود مادی تصاویر است، لحظه‌ای از افق دلالت‌های معنایی آن به‌شمار می‌آید. می‌توان- آن سان که پدیدار شناسان بحث کرده‌اند- تصویر را موجد خیال‌پردازی دانست و در این حالت از «زندگی تصویر» و انتقال تماشاچی به جهان تصویر یا جهان متن سخن گفت. (احمدی، ۱۳۷۱: ۲۴)

زمانی که فیلم آموزشی به جزئی از این کل بدل می‌شود، فیلم با خود کیفیت‌های حسی خاصی را- که می‌توان آن‌ها را از قبل پیش‌بینی و کنترل کرد- به بافت گفتمان کلاس اضافه می‌کند یا از آن می‌کاهد.

از فیلم استریپ تادهدکده‌ی مجازی دانایی

● هوشنگ صدفی
فیلم‌ساز

اشاره

شاید تعداد کمی از معلمان جوان از فیلم استریپ و نقش آن در یادگیری فضاهای آموزشی شناخت داشته باشند. چراکه این نوع ابزار یادگیری به‌خاطر تنوع و توسعه‌ی ابزارهای آموزشی در مدارس دچار تحولی عمیق شده‌اند. با این حال نباید نقش حلقه‌های فیلم استریپ را در یادگیری دانش‌آموزان دهه‌ی ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ شمسی فراموش کرد. بی‌گمان مخاطبان این مقاله بر این باورند که توسعه‌ی محیط یادگیری با استفاده از ابزارهای کمک آموزشی نه تنها سبب ارتقای دانش و یادگیری دانش‌آموزان می‌شود بلکه زمینه را برای درک مفاهیم انتزاعی فراهم می‌کند و مانع از بدفهمی دانش‌آموزان می‌شود.

استفاده از ابزارهای بصری برای یادگیری دسته‌جمعی دانش‌آموزان پدیده‌ی جدیدی نیست. به‌کارگیری ابزارهای ساده‌ای چون فیلم استریپ در دهه‌های گذشته ضمن انتقال مفاهیم علمی و آموزشی فرصتی را برای تبادل نظر گروهی دانش‌آموزان به همراه آموزش‌دهندگان آن فراهم می‌کرد. به‌باور استفاده‌کنندگان از فیلم استریپ در فضاهای آموزشی، در آن زمان امکان به‌کارگیری فیلم‌های آموزشی و ویدئویی به شکل گسترده‌ی امروزی در جامعه وجود نداشت و یا هزینه‌ی تهیه و تولید این‌گونه ابزارهای آموزشی در مدارس کشورهای در حال توسعه آن چنان فراهم نبود؛ چراکه فناوری نمایش فیلم اجازه‌ی نمایش تک‌تک قاب‌های فیلم را نمی‌داد. از این‌رو رسانه‌ی پر قدرت تصویر توأم با صدا، عمدتاً برای اهداف آموزشی به‌وجود آمد و بعدها به همت معلمان در دبیرستان‌ها و دبیرستان‌ها به‌کار برده شد. بخش زیادی از مخاطبان به این ابزار آموزشی اعتقاد داشتند که فیلم استریپ می‌تواند به‌عنوان وسیله‌ای برای سرگرمی و تفریح دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد. با این حال، کارشناسان آموزشی هیچ‌گاه نقش بی‌بدیل آن را در دانش‌افزایی دانش‌آموزان کتمان نمی‌کنند.

به‌باور تاریخ‌سازان تکنولوژی آموزشی، فیلم استریپ در اواخر سال ۱۹۶۰ میلادی، بیشتر مورد توجه کارشناسان آموزشی قرار گرفت و کشورهای در حال توسعه با اختصاص بودجه‌ای به تهیه و تولید فیلم استریپ برای مدارس و کتابخانه‌ها پرداختند. البته این رویه در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی در کشورهای آمریکایی و اروپایی رایج شد و شرکت‌های مختلفی برای تولید و سفارش چنین ابزارهای آموزشی پا به عرصه‌ی وجود گذاشتند. به‌دلیل تأثیرپذیری حوزه‌های آموزشی ایران در دهه‌ی ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ مسئولان وزارت فرهنگ تصمیم گرفتند با توجه به تجربیات آمریکایی‌ها گونه‌ای از فیلم‌های استریپ به‌ویژه در حوزه‌ی علوم را در مدارس دولتی ایران به نمایش بگذارند. تأثیرگذاری این رسانه در محیط آموزشی کم‌کم زمینه را برای تأمین و نمایش فیلم استریپ‌های سرگرم‌کننده در مدارس نیز فراهم نمود. بعدها در سال ۱۹۸۰ میلادی با روی کار آمدن نوارهای ویدئویی (VCR)، فیلم استریپ‌ها کم‌کم از رونق افتادند و در اوایل سال ۱۹۹۰ اکثریت فیلم استریپ‌هایی که با آن‌ها رقابت می‌کردند از بین رفتند یا تعداد کمی از آن‌ها باقی ماندند.

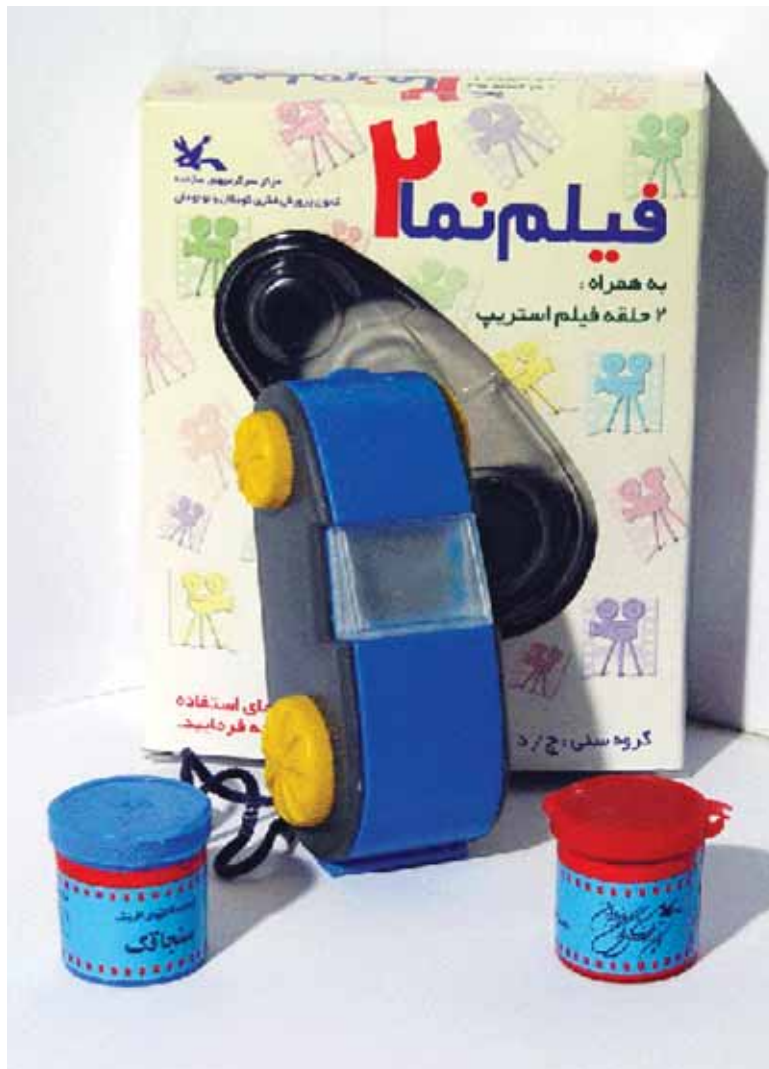
فیلم استریپ چه نوع ابزار آموزشی است؟

فیلم استریپ تصاویر ثابت شفافی است که روی فیلم‌های مثبت ۳۵ میلی‌متری تصویربرداری شده است. معمولاً برای تهیه‌ی یک فیلم استریپ آموزشی نزدیک به ۳۰ تا ۵۰ فریم تصویر منظم با زیرنویس نوشتاری پشت سر هم مورد نیاز است که بتواند در فرایند یادگیری مضمون یا هدفی را به

مخاطبان انتقال دهد.

قاب‌های فیلم استریپ می‌بایست یک به یک به‌وسیله‌ی پروژکتور مخصوصی روی پرده نمایش داده شود تا مخاطبان بتوانند ضمن دیدن تصاویر، متن نوشتاری آن را قرائت کنند. هر فریم فیلم استریپ را می‌توان تا مدت زمان لازم به کمک دستگیره‌ی قرقره‌ی دستگاه نمایش‌دهنده‌ی آن به شکلی ثابت نگه داشت و سپس به تناسب، ادامه‌ی

داستان و یا مفهوم تصویر بعدی را به نمایش درآورد. فیلم استریپ‌ها از لحاظ ظاهری شباهت زیادی به فیلم‌های متحرک دارند و تنها فرق آن‌ها این است که فیلم‌های سینمایی متحرک در هر ثانیه به‌صورت ۲۴ فریم (در سینما) و ۲۵ فریم (در تلویزیون) به نمایش درمی‌آیند. از حلقه‌های فیلم استریپ معمولاً برای نمایش ترتیب و توالی یک فرایند مانند مراحل رشد یک گیاه استفاده می‌شود.

فیلم استریپ از نظر اندازه قالب‌ها و طرز قرارگیری در دستگاه فیلم استریپ، به دو نوع **یک قابی و دو قابی** تقسیم می‌شوند. فیلم استریپ‌های یک قابی به‌طور عمودی در پروژکتور قرار می‌گیرند. جهت حرکت آن‌ها از بالا به پایین است و درازای تصویر ۱ اینچ (۲۴ میلی‌متر) و پهنای آن سه چهارم اینچ (۱۱ میلی‌متر) است. فیلم استریپ‌های دو قابی به‌طور افقی در ماشین قرار می‌گیرند و درازا و پهنای تصویر آن‌ها سه دوم اینچ (۳۶ میلی‌متر) و ۱ اینچ (۲۴ میلی‌متر) است. لازم به ذکر است که در اغلب مدارس، هنگام نمایش فیلم استریپ دانش‌آموز یا معلمی متون نوشتاری آن را با صدای بلند برای دیگران قرائت می‌کرد و در پایان نیز معلمان موضوع فیلم را دست مایه‌ی بحث‌های گروهی کلاس قرار می‌دادند. این نوع رفتارهای آموزشی ضمن ایجاد اعتمادبه‌نفس در دانش‌آموزان، کارهای دسته‌جمعی را رونق می‌داد؛ پدیده‌ای که امروزه در مدارس دولتی کمتر مشاهده می‌شود.

اغلب فیلم استریپ‌های تهیه شده نیز هم به‌صورت رنگی و هم سیاه و سفید بوده‌اند و بعضی از آن‌ها حاوی صفحه یا نواری هستند که به آن‌ها فیلم استریپ ناطق گفته می‌شود. پروژکتور فیلم استریپ معمولاً شبیه پروژکتورهای دستی نمایش اسلاید است.

مزایای فیلم استریپ

آن‌ها را تقویت می‌کند.
۷. برخلاف فیلم‌های آموزشی، پروژکتور فیلم استریپ سبک و قابل حمل و نقل است.

کاربرد فیلم متحرک از منظر آموزشی

شاید در شرایط فعلی کمتر کسی نقش و کاربرد فیلم‌های آموزشی را انکار کند. به‌نظر می‌رسد بسیاری از متخصصان تعلیم و تربیت، خانواده‌ها و جامعه‌ی فیلم‌سازی بر این باورند که فیلم آموزشی وسیله‌ی مناسبی برای آموزش و یادگیری در کلاس درس یا از شبکه‌های تلویزیونی آموزشی کشور است. امروزه برای بسیاری از متخصصان و افرادی که با مباحث فناوری آموزشی درگیرند این مسئله مطرح است که تکنولوژی آموزشی چیست.

۱. فیلم استریپ‌ها در مقایسه با اسلاید و طلق شفاف ارزان‌تر و بادوام‌ترند.
۲. موضوعات گوناگون نمایشی را می‌توان به‌صورت فردی یا گروهی استفاده کرد.
۳. طرز استفاده از آن‌ها ساده و راحت است.
۴. برای استفاده از فیلم استریپ به تاریکی کامل اتاق نمایش و یا کلاس نیازی نیست.
۵. سرعت نمایش فیلم استریپ صامت به دلخواه معلم می‌تواند بیشتر یا کمتر شود.
۶. تصاویر برای دانش‌آموزان جالب توجه است و انگیزه‌ی یادگیری و مهارت‌های ذهنی

مجازی بیش از سایر ابزارهای آموزشی است. به عبارتی، مخاطب به تعبیر «مارشال مک لوهان»، نظریه پرداز کانادایی، می‌تواند به راحتی با دهکده‌ی جهانی ارتباط برقرار کند.

شرایط رسانه‌ی مجازی با کارکردهای فیلم استریپ تفاوت آشکاری پیدا کرده است. دانش آموز می‌تواند در صورت نیاز به انواع و اقسام ابزارهای آموزشی از قبیل کتاب، نرم‌افزار، تصاویر ثابت و متحرک و یا آرشیو کاملی از اطلاعات دانشمندان قدیم و جدید دسترسی پیدا کند. علاوه بر این، در صورت نیاز می‌توان با استفاده از دبیران کارآموده همسان سازی آموزشی را با بهره‌گیری از بهترین و مجرب‌ترین کادر آموزشی برای تمامی کاربران در حوزه‌ی آموزش و پرورش سطح کشور فراهم کرد. همچنین کاربران می‌توانند با استفاده از رایانه از تمامی امکانات آموزشی مدارس هوشمند بهره بگیرند. در این زمینه دیگر نیازی به جابه‌جایی دانش‌آموز از منزل به مدرسه نباشد و هر یک از کاربران با استفاده از رمز ورودی می‌توانند در مدارس مجازی با استفاده از شیوه‌های آموزشی تمامی دانش مورد نیاز خود را یاد بگیرند.

باید پذیرفت رسانه‌ی مجازی کلید ورود به دهکده‌ی دانایی است؛ دهکده‌ای که آموزش‌دهندگان و آموزش‌گیرندگان فاصله‌ی کمتری با هم دارند. با این تفاوت که دبیران تجربیات آموزشی گران‌قدری دارند که می‌توانند در رسانه‌ی مجازی، بین هم صنفان خود به تبادل نظر بگذارند. با ایجاد رسانه‌ی مجازی، فاصله‌های موجود در سامانه‌ی آموزشی کشور تقریباً از بین رفته است. سرعت انتشار مفاهیم و تجربه‌های نوین آموزشی برای تمامی کاربران در تمامی نقاط کشور به صورت یکسانی فراهم شده است. با وجود این رسانه‌ی مجازی مخالفانی دارد که در این مقال فرصت طرح آن‌ها نیست.

پی نوشت
1. Neuromancer

سمعی و بصری (دفتر آموزش سمعی و بصری) در سال ۱۳۴۱ در وزارت فرهنگ و هنر سابق به وجود آمد. پس از تشکیل وزارتخانه‌ی جدید آموزش و پرورش، فعالیت‌های سمعی و بصری به عهده‌ی این وزارتخانه گذاشته شود.

رسانه‌ی مجازی و کارکرد آن در آموزش

فضای سایبر (Cyberspace) عبارتی است که اغلب در فضای اینترنت، رسانه و ارتباطات شنیده می‌شود. واژه‌ی سایبر از لغت یونانی *Kybernetes* به معنی «سکان‌دار» یا «راهنما» مشتق شده است. نخستین بار اصطلاح «سایبرنتیک» را ریاضی‌دانی به نام نوربرت وینر در کتابی با عنوان «سایبرنتیک و کنترل در ارتباط میان حیوان و ماشین» در سال ۱۹۴۸ به کار برد. سایبرنتیک علم مطالعه و کنترل سازوکارها در سیستم‌های انسانی، ماشینی (و رایانه‌ها) است. سایبرپیشوندی است برای توصیف شخص، شیء، ایده و یا فضایی که مربوط به دنیای کامپیوتر و اطلاعات است. با توسعه‌ی اینترنت واژه‌های ترکیبی بسیاری از کلمه‌ی سایبر به وجود آمدند. ترکیب «فضای سایبر» را نخستین بار ویلیام گیسیون نویسنده‌ی داستان علمی تخیلی در کتاب «نورومنسور»^۱ در سال ۱۹۸۴ به کار برده است. فضای سایبر در معنا به مجموعه‌هایی از ارتباطات درونی انسان‌ها از طریق رایانه و وسایل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می‌شود. برخلاف فضای واقعی، در فضای سایبر نیازی به جابه‌جایی‌های فیزیکی نیست و کلیه‌ی اعمال فقط از طریق فشردن کلیدها یا حرکات موش‌واره صورت می‌گیرد.

مخاطب فضای مجازی تقریباً بی‌حرکت و آرام می‌نشیند. چشمانش روی پرده‌ای درخشان خیره می‌شود، اتاق کاملاً تاریک است، در حالی که همه‌ی توجه ذهن بر کلمات و تصاویر این پرده درخشان متمرکز است، انگشتانش کلیدهای صفحه کلید را می‌فشارد و در این هنگام مرز بین دنیای درون و بیرون تقریباً ناپدید می‌شود.

امروزه به کارگیری رایانه در مدارس برای دانش‌افزایی دانش‌آموزان و راه‌اندازی رسانه‌ی مجازی قابلیت‌های مختلفی را برای آنان رقم می‌زند به‌رغم پرهزینه بودن برخی از ابزارها و نرم‌افزارهای آموزشی، کارکرد این رسانه‌ی

به باور پروفیسور لویز التون تکنولوژی آموزشی در مسیر توسعه‌ی خود از سه مرحله‌ی آموزش جمعی، آموزش انفرادی و آموزش گروهی عبور کرده است. التون مسیر تحول تکنولوژی آموزشی را از نگاه ابزاری به آن تا نگاه انسان‌گرایانه را در نظر داشته است؛ هر چند در این تقسیم‌بندی به صورت مستقیم به تکنولوژی آموزشی به‌عنوان یک فرایند سیستمی توجه چندانی نشده است.

در اولین مرحله یا مرحله‌ی آموزش جمعی، آموزش اغلب با هجوم وسایل ارتباط جمعی همچون فیلم و تلویزیون در امر تعلیم و تربیت روبرو بوده است. در اوایل قرن بیستم به تدریج فضاهای آموزشی با پروژه‌های نمایش فیلم استریپ و فیلم متحرک به‌وسیله‌ی کارخانه‌های سازنده‌ی وسایل ارتباط جمعی پر شد. این وسایل ارتباطی در ابتدای امر برای نمایش فیلم در مدارس ساخته نشده بودند ولی مدارس بازار هدف جدید و پرسودی را برای تولیدکنندگان این وسایل به ارمغان آوردند. کسانی که منابع نرم‌افزاری دستگاه‌ها را برای مخاطبان آموزشی فراهم می‌کردند، اغلب تهیه‌کنندگان، فیلم‌سازان و هنرمندان بودند و اکثر کسانی که با این وسایل کمک آموزشی کار می‌کردند، متخصصان فنی، مهندسان و تکنیسین‌ها بودند.

بعد از جنگ جهانی دوم فعالیت‌های زیادی در جهت ایجاد کارایی و اثربخشی بیشتر روش‌های آموزشی صورت گرفت. یکی از این دستاوردها استفاده‌ی وسیع از فیلم، تلویزیون همگانی و تلویزیون آموزشی در امر آموزش بود اما پژوهش‌ها نشان داد که نهضت آموزش جمعی در رسیدن به اهدافش موفقیت زیادی کسب نکرده است. این روش‌ها اکثراً به هدف‌های آموزشی محدودی دست می‌یافتند و برای دسترسی به اکثر هدف‌های شناختی مناسب نبودند. همچنین، دانش‌آموزان را منفعل و غیرفعال بارمی‌آوردند و حالت تعاملی مناسبی نیز نداشتند. شبکه‌های کابلی و تلویزیون آموزشی که در اوج پیشرفت مرحله‌ی آموزش جمعی به‌وجود آمدند، امروزه تعطیل شده‌اند یا از دامنه‌ی فعالیت آن‌ها کاسته شده است و در مواردی نیز به‌صورت تلویزیون مداربسته به فعالیت خود ادامه می‌دهند.

با توجه به اهمیت فیلم در ایران به‌عنوان یک رسانه‌ی آموزشی، اداره‌ی آموزش فعالیت‌های

فیلم آموزشی و تجارب شخصی

• عماد روشن قیاس

سرگروه آموزشی ناحیه ی یک ساری

اشاره

نظام‌های آموزشی تلاش می‌کنند تا با بهره‌گیری از فناوری آموزشی، محیط یادگیری مطلوب‌تری برای یادگیرندگان فراهم آورند. در این راستا، بهره‌گیری از رسانه‌های آموزشی متنوع همواره مورد توجه بوده است. هر یک از رسانه‌های آموزشی، امکانات بالقوه‌ای را در اختیار آموزگاران قرار می‌دهند. فیلم‌های آموزشی با داشتن عناصر مهمی چون تصویر، صدا و حرکت می‌توانند فرایند آموزش را تسهیل کنند. نتایج تحقیقات بسیار نشان داده است که حواس مختلف در یادگیری انسان نقش مساوی و یکسان ندارند. ۷۵ درصد یادگیری از طریق بینایی، ۱۳ درصد از طریق حس شنوایی، ۶ درصد از طریق لامسه، ۳ درصد از طریق حس بویایی و ۳ درصد از طریق حس چشایی صورت می‌گیرد (احمدیان، ۱۳۸۰).

همیشه امکان پذیر نیست. در این موارد، فیلم‌های آموزشی می‌توانند شرایطی نسبتاً نزدیک به آن تجربه‌ی دست اول برای یادگیرندگان ایجاد کنند. مثلاً برای آموزش دستگاه گردش خون در علوم پایه ی چهارم، استفاده از فیلم آموزشی که سازوکار قلب و رگ‌ها را نشان می‌دهد، بسیار مفید است.

- صرفه‌جویی در زمان آموزش: از آنجا که معلمان در کلاس فرصت محدودی برای تدریس و آموزش دارند، با فیلم‌های آموزشی می‌توان مفاهیم مورد نظر را در مدت زمان کمتری آموزش داد. مثلاً برای آموزش درس سفر به اعماق زمین در علوم پایه ی ششم، معلم می‌تواند بدون گذاشتن وقت زیاد برای کشیدن تصاویر پیچیده روی تابلو، با استفاده از تصاویر و فیلم‌های مناسب مفاهیم را بهتر و با صرف وقت کمتر ارائه دهد.

- ایجاد انگیزه در یادگیرندگان: شکل‌گیری هر فرایند یادگیری به انگیزه و علاقه‌ی یادگیرندگان بستگی دارد. فیلم‌های آموزشی با بهره‌گیری از ویژگی‌های منحصر به فردی، که فناوری فیلم برایشان فراهم می‌آورد، سبب ایجاد انگیزه در یادگیرندگان می‌شوند. ارائه‌ی صحنه‌های جذاب و دیدنی، نشان دادن صحنه‌های هیجان‌انگیز به همراه موسیقی و صدای مناسب و نظایر آن انگیزه یادگیرندگان را برای یادگیری افزایش می‌دهد.

- یادگیری گروهی: با استفاده از فیلم آموزشی، تجربه‌های مشترکی در اختیار یادگیرندگان قرار می‌گیرد.

- مقایسه: با استفاده از فیلم‌های آموزشی می‌توان موقعیت‌هایی برای یادگیرندگان فراهم آورد تا درباره‌ی پدیده‌های گوناگون به مقایسه بپردازند. برای مثال، در جغرافی پایه ی پنجم با نشان دادن فیلم‌هایی که درباره‌ی کشورهای همسایه ساخته شده‌اند، می‌توان موقعیت طبیعی، سیاسی، فرهنگ‌ها و سایر ویژگی‌های کشورها را با هم مقایسه کرد.

- ایجاد یادگیری پایدار در دانش‌آموزان: فیلم‌های آموزشی با ایجاد فضایی مناسب و عینی کردن مفاهیم می‌توانند به

مزایای استفاده از فیلم آموزشی

باتوجه به استفاده‌ی اینجانب از فیلم‌های آموزشی در تدریس باید گفت استفاده از فیلم‌های آموزشی امتیازات و فواید زیادی دارد که می‌توان به برخی از آن‌ها به شکل خلاصه اشاره کرد.

- عینی‌سازی مفاهیم انتزاعی دروس: برای یادگیری هر موضوعی، می‌بایست آن را برای دانش‌آموزان محسوس و قابل درک کنیم. تجربه‌های مستقیم به‌خاطر کمبود وقت، دور از دسترس بودن و عوامل دیگر

تجربه‌هایی در حوزه‌ی کاربرد فیلم آموزشی در کلاس

● سعیده طاهری

آموزگار پایه‌ی اول ناحیه‌ی سه، تبریز

اشاره

از به وجود آمدن فناوری‌های جدید در جهان زمان زیادی نمی‌گذرد اما همین سال‌های محدود چنان پرشتاب بر این نوآوری‌ها و تغییرات حاصل از آن اثر گذارده است که قابل قیاس با زمان پیش از آن و سایر پیشرفت‌های انسان نیست. فناوری رسانه‌ای نیز جایگاه و آثار خود را داشته و حتی در مدارس و کلاس‌ها و در میان اقشار گوناگون جامعه و مشاغل نفوذ کرده است. در این میان، آموزگاران نیز دست به کار شده و از این ابزار و افکار جدید به شکل‌های مختلف استفاده کرده‌اند. در اینجا تجربه‌ها و دریافت‌های سعیده طاهری، از آموزگاران ناحیه‌ی سه تبریز، در زمینه‌ی استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس را به‌طور خلاصه می‌آوریم.

برای اینکه دانش‌آموزان فیلم را با دقت ببینند، گوش کنند و بیشترین بهره را از آن ببرند، بهتر است فیلم آموزشی ویژگی‌های زیر را داشته باشد:

۱. همراه با بازی و سرگرمی و موسیقی باشد؛ به‌طوری که دانش‌آموز به‌جای خمیازه کشیدن و بی‌حوصلگی با نشاط و شادی مشغول تماشای فیلم باشد.

۲. مطابق با علاقه و نیاز فراگیرندگان باشد.

۳. کیفیت آن از نظر صدا و تصویر و رنگ مطلوب باشد.

۴. حالت فیزیکی کلاس یا مکانی را که در آنجا فیلم می‌بینند، در نظر بگیریم و کاری کنیم که با راحتی و آرامش فیلم را ببینند. مثلاً اگر دانش‌آموز در مکانی باشد که گرما یا سرما یا سروصدای بیرون باعث آزار و اذیت او شود و یا جایش تنگ باشد و احساس راحتی نکند، از تماشای فیلم بهره نخواهد برد.

۵. قبل از پخش فیلم آموزشی معلم در دانش‌آموز ایجاد انگیزه کند. مثلاً، از آن‌ها در مورد جانوران سؤال کنیم که جواب بدهند و بعد فیلم آموزشی

معلم در ایجاد یادگیری پایدار کمک کنند.

آمادگی معلم

معلم باید:

الف: در انتخاب فیلم‌های آموزشی اهداف آموزشی و یادگیری برنامه را مدنظر قرار دهد.

ب: با متخصصان رسانه‌های آموزشی برای انتخاب برنامه‌های مناسب و درخور دانش‌آموزان مشورت کند.

پ: بخش‌هایی از برنامه را انتخاب کند که با اهداف آموزشی و نیازهای یادگیرندگان مرتبط باشد.

ت: برنامه‌ی موردنظر را از قبل ببیند.

آمادگی دانش‌آموز

الف: انگیزه‌ی دانش‌آموزان را در ابتدا با طرح سؤالاتی در زمینه‌ی موضوع موردنظر بالا ببرید.

ب: دلیل استفاده از فیلم آموزشی را در جریان آموزش برای دانش‌آموزان بازگو کنید.

پ: دانش‌آموزان را برای دیدن تصاویر بصری مهم آماده کنید.

ت: درباره‌ی محتوا و نکات کلیدی و اصلی برنامه با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

ث: پس از تماشای برنامه، فعالیت‌های انفرادی و بحث گروهی را برای دانش‌آموزان مشخص کنید.

ج: برای درک بهتر مفهوم مورد آموزش، درباره‌ی کلمات و لغات جدیدی که در برنامه گنجانده شده است، توضیحاتی ارائه دهید و مفاهیم کلیدی مورد استفاده را روی تابلو بنویسید.

فعالیت‌هایی که من در حین پخش فیلم‌های آموزشی انجام می‌دهم و تأثیر بسیاری در اثربخشی فیلم‌های آموزشی دارد:

۱. قبل از پخش فیلم با پخش کلیپی از فیلم مورد نظر علاقه‌ی دانش‌آموزان را برای دیدن فیلم برمی‌انگیزم.

۲. در هنگام پخش فیلم کلاس را ترک نمی‌کنم.

۳. فیلم را به‌صورت بخش بخش، پخش می‌کنم؛ یعنی در حین پخش فیلم، گاه آن را متوقف می‌کنم و با ارائه‌ی پرسش‌هایی دانش‌آموزان را برای بحث و تفکر درباره فیلم ترغیب می‌کنم.

فعالیت‌هایی که پس از پخش فیلم‌های آموزشی انجام می‌دهم:

● بحث و گفت‌وگو درباره‌ی آنچه دانش‌آموزان در فیلم دیده‌اند.

● گفت‌وگو درباره‌ی شخصیت‌های گوناگونی که در فیلم دیده‌اند.

● در مواردی که فیلم به‌صورت داستانی است (مانند فیلم‌های درس تفکر و پژوهش)، از دانش‌آموزان می‌خواهم فیلم را به دلخواه تمام کنند و گاهی از آن‌ها می‌پرسم «اگر به‌جای یکی از شخصیت‌های فیلم بودید چه عکس‌العملی از خود نشان می‌دادید؟»

● استفاده از روش ایفای نقش نیز بعد از دیدن فیلم بسیار مناسب است.

گزارش دهند.

من در سال‌های تحصیلی ۸۲ تا ۸۴ در اتاق تکنولوژی مدرسه هفته‌ای یک جلسه‌ی ۴۵ دقیقه‌ای برای دانش‌آموزانم از فیلم‌های آموزشی استفاده می‌کردم. دانش‌آموزانم برای جلسه‌ی بعدی لحظه‌شماری می‌کردند و در مورد فیلم‌های دیده شده و آموخته‌های جدیدشان با هم صحبت می‌کردند. در سال‌های تحصیلی ۸۸ تا ۹۰ در کلاس تلویزیون و دستگاه سی‌دی بود و هفته‌ای سه جلسه‌ی ۴۵ دقیقه‌ای برای دانش‌آموزانم از فیلم‌های آموزشی استفاده می‌کردم. آن‌ها نیز به دیدن فیلم‌ها رغبت و اشتیاق نشان می‌دادند. من سعی می‌کردم هر دفعه به برنامه‌ی تماشای فیلم تنوع و تازگی بدهم و این تنوع باعث افزایش شور و شوق دانش‌آموزان و جذابیت برنامه می‌شد. بعضی از فیلم‌های آموزشی نمایش داده شده در کلاس ما فیلم‌هایی بودند که مدیران مدارس آن‌ها را تهیه کرده بودند. بعضی را هم اولیای دانش‌آموزان برای فرزندان خود از بیرون خریده بودند. هر دانش‌آموزی هر فیلمی که داشت و در کلاس نبود، می‌آورد و ما از آن استفاده می‌کردیم. از فیلم‌هایی نیز که بعد از برنامه‌ی هم‌سوسازی برنامه‌ی درسی ملی از تهران به دستمان رسیده بود، استفاده کرده‌ایم. علاوه‌بر فیلم‌های آماده، که از بازار می‌خریم، خودمان نیز می‌توانیم فیلم تدوین کنیم و در موقعیت‌های مختلف آن‌ها را نمایش دهیم.

به امید روزی که تمام مدارس کشورمان مجهز به بهترین امکانات باشند و همه‌ی معلمان دلسوز وطن عزیزمان بتوانند با استفاده از تجارب خود با دراختیار داشتن امکانات عالی، بهترین خدمات آموزشی را به آینده‌سازان عزیز این مرز و بوم تقدیم کنند.

را ببینند و پاسخی را که داده‌اند، در آن جست‌وجو کنند و ببینند که به سؤال پاسخ صحیح داده‌اند یا نه.

۶ بر اطلاعات قبلی دانش‌آموز بیفزاید؛ به طوری که او بعد از دیدن فیلم از آموخته‌های جدیدش احساس خرسندی داشته باشد.

۷ متنوع و کوتاه باشد.

۸ رهبری و مدیریت کلاس برعهده‌ی معلم است. وظیفه‌ی اوست که با تمام قوا در جهت استفاده‌ی مطلوب از موقعیت‌های پیش آمده و از دست نرفتن فرصت‌ها بکوشد. به آموزش فراگیرندگان بهبود بخشد و شرایط تسهیل و تسریع فرایند یادگیری را در محیطی امن و بانشاط فراهم کند و کاری کند که فیلم یا هر وسیله‌ی آموزشی دیگر و هر لحظه‌ی یادگیری با خاطره‌ای خوشایند در ذهن دانش‌آموز نقش ببندد.

قبل از اینکه دانش‌آموزان به کلاس برسند، بهتر است معلم خودش فیلم را بررسی کند و مطمئن شود که رایانه یا هر وسیله‌ی دیگری آن را اجرا خواهد کرد.

۹ فیلم آموزشی‌ای که انتخاب می‌کنیم، گاهی بهتر است طوری باشد که آرام‌آرام اجرا شود و بچه‌ها همراه با آن کار کنند. مثلاً، کارهای عملی (تلفیق درس هنر با درس فارسی و ریاضی و علوم و غیره) قدم به قدم آموزش را دنبال و اجرا کنند.

۱۰ گاهی هم بهتر است فیلم آموزشی ما طوری باشد که همه‌ی مطالب برای بچه‌ها آماده و مهیا نباشد بلکه سؤال برانگیز باشد و دانش‌آموزان را به تفکر وادارد. باعث شود که آن‌ها با هم مشورت و بحث گروهی و تحقیق کنند و بعد از چند روز نتیجه‌ی تحقیقات فردی و گروهی خود را به کلاس

حرکت شانه به شانه

صحبت‌های رضا ضیایی دوستان، فیلم‌ساز در ارتباط با فیلم آموزشی

تنظیم گفت‌وگو: محمود یحیوی

عکس: رضا بهرامی

اشاره

مدرسه‌ی مجهز هم نعمتی است! می‌گوید: «در یازده، دوازده سالگی به مدرسه‌ای در تهران می‌رفتم که آزمایشگاه‌های مجهزی داشت. بخشی از تدریس و کار مدرسه هم پخش فیلم آموزشی بود. روزی فیلمی در زمینه‌ی آموزش ریاضیات دیدم که اثر فوق‌العاده‌ای بر من گذاشت؛ چنان‌که هنوز هم آن را به‌خاطر دارم. چنین شد که پس از ورود به دانشگاه کارم را در زمینه‌ی فیلم آموزشی ادامه دادم و سپس سه سال در دفتر تکنولوژی آموزشی سازمان پژوهش فعالیت کردم تا اینکه تصمیم گرفتم مستقل و به‌طور ویژه در حوزه‌ی فیلم آموزشی کار کنم.»

رضا ضیایی دوستان متولد سال ۱۳۴۱ لنگرود، فیلم‌سازی است که فیلم تلویزیونی، مستند و داستانی هم می‌سازد اما می‌گوید از ساختن فیلم آموزشی، تحقیق و نوشتن درباره‌ی فیلم آموزشی لذت می‌برد. او در طول ۲۲ سال فعالیتش در زمینه‌ی فیلم‌سازی جوایز اصلی اول، دوم و سوم و جشنواره‌ی فیلم رشد را هم به‌دست آورده است. با او که نفر اول جشنواره‌ی چهل‌وسوم در حوزه‌ی ستادی و در ارتباط با مجموعه‌ی آموزشی «علوم پایه‌ی اول ابتدایی» است، گفت‌وگوی کوتاهی انجام داده‌ایم که نظر خوانندگان ارجمند را به آن جلب می‌کنیم.

و گاهی به دلایل نقصان بودجه کار عقب افتاده است. تا همین نزدیکی‌ها سرنوشت فیلم آموزشی به حضور کتاب درسی گره خورده بود اما امروز نگاه به این مقوله بهتر شده است.

مهم و تعیین‌کننده نیز دارد. در سال‌های گذشته تولید فیلم آموزشی در بخش دولتی فراز و فرودهای بسیاری داشته است. گاهی مسئولی امکاناتی را جمع‌آوری کرده و تولید فراوان شده

● به‌نظر شما فیلم آموزشی اکنون چه شرایطی دارد؟

الان وضعیت فیلم آموزشی شرایط پیچیده‌ای دارد و البته نیاز به یک تصمیم‌گیری

● یعنی نظام آموزشی تعریفی برای فیلم آموزشی نداشت؟

بله. ببینید اگر ما یک سال فیلمی نسازیم اتفاقی نمی‌افتد اما اگر کتاب درسی چاپ نشود، اختلال بزرگی در نظام آموزشی ایجاد می‌شود. پس ما تعریفی نداشتیم و جایگاهی نیندیشیده بودیم تا اینکه از سه سال پیش به این نتیجه رسیده‌اند که بگویند به جای برنامه‌ی درسی که مساوی کتاب درسی است، بگویند برنامه‌ی درسی برابر است با بسته‌ی آموزشی. در واقع، فیلم آموزشی جزئی از برنامه‌ی درسی شده است. چنین شد که وقتی کتاب علوم پایه‌ی اول تألیف می‌شد، من در کنار مؤلفان بودم تا شخصیت و مطالب مورد نظر را در فیلم وارد کنم. حتی در بخش‌هایی از کتاب نوشته است که به فیلم مراجعه شود. این جاست که اگر آموزگار، خانواده و دانش‌آموز می‌خواهند مفهوم درستی را درک کنند، باید به بسته‌ی آموزشی و اجزای آن، از جمله فیلم، مراجعه کنند.

● آیا سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی توان چنین کار عظیمی را دارد؟

به نظر من نباید چنین انتظاری از سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی داشته باشیم. ما باید به جایی برسیم که فیلم آموزشی دارای چرخه‌ی اقتصادی باشد. در بخش خصوصی و با نظارت سازمان پژوهش، فیلم تولید شود و در چرخه‌ی مناسب به دست متقاضی برسد. البته بخشی از مشکلات به نگرش ما مربوط می‌شود. باید پرسید آیا سازمانی که کارش تألیف کتاب یا منابع مکتوب است، می‌تواند در زمینه‌ی

تولید فیلم آموزشی هم موفق باشد؟ مسئله‌ی دیگر این است که فیلم آموزشی را در ارتباط با کتاب درسی نبینیم. فیلم آموزشی مثل کتاب نیست. در فیلم‌نامه‌نویسی به ما می‌گفتند که در یک فیلم‌نامه‌ی خوب باید جای خالی برای دیگر متخصصان و خلاقیت آن‌ها بگذارید. در نوشتن کتاب هم باید جایی برای دیگران باقی بگذارند.

● آیا منظورتان این است که باید دخالت بخش خصوصی در این مسئله بیشتر شود؟

بله؛ راه‌حل این فرایند، خروج تولید فیلم آموزشی از بخش دولتی و بیشتر کردن سهم بخش خصوصی است. در کشور ما این امکان هست و باید قدرت انتخاب بالا برود و کیفیت تولید بیشتر شود. یک نفر باید قدم اول را بردارد؛ چون ما در این زمینه میلیون‌ها مخاطب داریم. این همان تصمیم‌گیری مهمی است که به آن اشاره کردم.

● ساخت فیلم آموزشی مناسب و با کیفیت چه شرایطی دارد؟

ساخت فیلم آموزشی خوب به بودجه‌ی مناسب، زمان کافی، سفارش‌دهنده‌ی باسلیقه و سازندگان هنرمند نیاز دارد. چند سال پیش از کارشناسانی چون برنامه‌ریزان درسی، تکنولوژیست‌های آموزشی، فیلم‌سازان و معلمان و مؤلفان کتاب‌های درسی دعوت به عمل آمد تا چهار عامل اصلی تعیین‌کننده در ارزش‌یابی فیلم آموزشی را بیان کنند. آن‌ها به هدفمندی، اعتبار علمی، در نظر گرفتن ویژگی‌های مخاطب و

ظرافت‌های بیانی و هنری اشاره کردند؛ یعنی، با رعایت این عوامل می‌توانیم فیلم آموزشی خوب داشته باشیم.

یک متخصص فیلم آموزشی می‌گوید: «رابطه‌ی فیلم و آموزش مثل این است که سوارکاری دو اسب را در حالی که روی آن‌ها ایستاده، در مسیر درست هدایت کند»، از نوآوری نباید هراس داشت.

● شما با وجود «زنگ فیلم» در مدارس موافقید؟

فکر می‌کنم برای هر درسی یک زنگ فیلم و نمایش نیاز است. این از آن‌جا ریشه می‌گیرد که می‌بینیم آموزگار درس را می‌دهد و متوجه می‌شود کافی نیست. پس چیزی باید باشد که او بتواند مطلب را بهتر تفهیم کند و متوجه می‌شود یکی از این ابزار کمکی، فیلم است. فیلم آموزشی یک رسانه است و اگر بیان ویژه‌ای داشته باشد، از حد خود فراتر می‌رود.

● برای آینده چه برنامه‌ها و کارهایی دارید؟

من همیشه آماده‌ام و برنامه دارم. با این کار زندگی می‌کنم. دلم می‌خواهد چرخه‌ی اقتصادی بخش خصوصی در این زمینه راه بیفتد. البته این حرکت اولیه بدون همکاری و حمایت دولتی شتاب نخواهد گرفت. دانش‌آموزان شور و شوق زیادی برای یادگیری دارند. من اگرچه خود به فیلم‌سازی مشغولم، نقش آموزگار یا معلم را در این عرصه اصلی‌ترین عامل می‌دانم.

ما تصور می‌کنیم که اگر به هر مدرسه‌ای یک دستگاه رایانه بدهیم و همه را به شبکه وصل کنیم، مشکلاتمان حل می‌شود. نه! وجود امکانات خوب است اما کافی نیست. ابزار تنها به درد نمی‌خورد. آیا با دادن خودنویس به دانش‌آموز، می‌توان او را نویسنده بار آورد؟ ما احتیاج داریم بسترسازی کنیم تا تمام دانش‌آموزان و نظام آموزشی ما بتوانند از فناوری به‌درستی استفاده کنند.

این بستر در فضای رقابتی می‌تواند بهتر رشد کند و با ایجاد یک شبکه‌ی توزیع فیلم آموزشی حتی منابع مالی مدارس هم تأمین می‌شود. البته همان‌گونه که قبلاً هم گفتیم معتقدم باید دقت کرد. پژوهشگری به نام نیل پستمن می‌گوید: «تکنولوژی چیزی می‌دهد و چیزی می‌گیرد» و ما باید احتیاط کنیم و ببینیم در برابر چیزی که می‌گیریم، چه چیزی را از دست می‌دهیم.

نمایش تلخ و شیرین

• علی اصغر جعفریان

تدریس به شیوه‌ی جدید

به چنین کار بزرگ و مهمی بزند، یعنی از روش نمایش فیلم در کار تدریس استفاده کند و با این کار بازدهی درس تاریخ و جغرافی را بالا ببرد. قرارهایم را با آقای حامدی گذاشتم و قول همکاری به ایشان دادم تا کلاس‌ها را به وسایل لازم از قبیل ویدئو، تلویزیون، پروژکتور، پرده‌ی فیلم، تخته‌ی هوشمند، بلندگو و رایانه ... مجهز کنم و ایشان به دنبال تهیه‌ی فیلم‌های مرتبط با درسش باشد.

زمان مثل باد گذشت. پاییز به پایان رسید و یک نیمه از سال به سرعت سپری شد. از ماجرای قول و قرارهایم با آقای حامدی چهار ماه گذشت و روز اعلام نتیجه‌ی یک نیمه از سال تحصیلی از راه رسید. اولیای دانش‌آموزان گوش تا گوش در سالن اجتماعات مدرسه روی صندلی‌ها نشستند و منتظر گزارش مدیر مدرسه بودند. ناگفته نماند که مدرسه‌ی ما در بین مدارس منطقه یکی از خوش‌نام‌ترین‌ها بود و همیشه میانگین نمرات درس‌ها و معدل بچه‌ها بالای نوزده بود. میانگین درس‌ها یکی پس از دیگری خوانده شد اما وقتی نوبت به نمرات درس تاریخ و جغرافی رسید و نمره‌ها اعلام شد، یکباره همه‌ی ما در سالن به گوش رسید. صدا به صدا نمی‌رسید. کسی آنچه را اعلام شده بود، باور نمی‌کرد. آخر جمعیت نمره‌ی ۱۶ را درست شنیده بود. مگر می‌شد نمره‌ی درس تاریخ و جغرافی آن هم با معلم با تجربه‌ای مثل آقای حامدی سه تا چهار نمره افت داشته باشد؟ همه چیز سر جای خود بود، مدرسه، کتاب دانش‌آموز و معلم، تنها یک چیز تغییر کرده بود و آن هم روش آموزش از سخنرانی و کتاب و دفتر به نمایش فیلم تبدیل شده بود. دانش‌آموزان همه‌ی مطالب کتاب درسی را از راه دیدن فیلم و بحث و بررسی درباره‌ی آن دنبال کرده بودند و حالا پس از یک نوبت، شاهد نمرات پایین بودند. واقعاً روش نوین آموزش چه دست‌گلی به آب داده بود! البته همه‌ی ما خوب می‌دانستیم که فیلم‌های آموزشی مقصر آن حادثه نبودند بلکه ناآگاهی ما از درست به کار گرفتن روش جدید باعث وجود آمدن آن دردرس شده بود. من آن روز به اولیا قول دادم تا هرچه سریع‌تر عیب کار را شناسایی کنم و

خوب به یاد می‌آورم در آن سال تحصیلی تب هوشمندسازی مدارس بالا گرفته بود. در هر جلسه‌ای می‌نشستی، حرف از استفاده از روش‌های نوین آموزش بود. حتی معلمان نیز در هر جا دور هم جمع می‌شدند، یکی از موضوعات بحثشان روش‌های جدید در تدریس بود؛ به خصوص استفاده از نمایش فیلم در کلاس درس. اداره‌ی آموزش و پرورش جلسه پشت جلسه تشکیل می‌داد که «آری، همان‌طور که دنیا و وسایل زندگی در حال پیشرفت‌اند، روش‌های آموزش هم تغییر کرده و دیگر روش‌های قدیمی و سنتی ور افتاده است. یا لا! دست به کار شوید و تا دیر نشده فکری به حال آموزش مدرسه‌تان بکنید که وقت تنگ است!»

خلاصه نقل بحث محافل دوستان فرهنگی مدیران و معاونان مدارس شده بود روش‌های نوین آموزشی. در دفتر مدرسه نشسته بودم و به این‌چنین جور قضایا فکر می‌کردم. چند ضربه به در نواخته شد و به دنبالش آقای حامدی، معلم تاریخ و جغرافیای مدرسه، وارد دفتر شد. او معلمی قدیمی و با تجربه بود و واقعاً معلمی برازنده‌اش بود. انگار از بچگی نafش را با معلمی بریده بودند. آقای حامدی همیشه طوری درباره‌ی درس تاریخ و جغرافی حرف می‌زد که گویی مهم‌ترین درس دنیاست. او قدی بلند و هیكلی ورزیده داشت و قیافه‌اش همیشه جدی به نظر می‌رسید. درست مثل شخصیت‌های تاریخی مثل کوه‌های استوار، همیشه با هیبت و با شکوه به نظر می‌آمد. الحق والانصاف کارش را هم خوب بلد بود. رشته‌اش را عاشقانه دوست داشت و در کلاس درس کاری می‌کرد که دانش‌آموزان شیفته‌ی درسش می‌شدند. آقای حامدی هر وقت به دفتر می‌آمد، با خود کلی طرح و برنامه و ایده‌ی تازه می‌آورد. آن روز هم استثنا نبود. بعد از سلام و احوال‌پرسی و گفت‌وگو از هر دری، به خصوص موضوع آموزش، قرار بر این شد که آقای حامدی در آن سال تحصیلی به کمک فیلم‌های آموزشی تدریس خود را ارائه دهد و کاری بکند کارستان. برای اولین بار در مدرسه‌ی ما معلمی داوطلب شده بود تا دست

فیلم بود. در این میان، اندکی نگرانی درباره‌ی برنامه‌ی جدید وجود داشت. آیا دانش‌آموزان و اولیا از این برنامه استقبال خواهند کرد؟ یک وقت نکند بگویند دارید وقت بچه‌های ما را می‌گیرید و به آن‌ها فیلم نمایش می‌دهید؟ فیلم‌هایی که برای زنگ نمایش انتخاب شده بودند ویژگی‌هایی داشتند. از جمله جذاب، پرکشش و داستانی بودند و در گروه کودک و نوجوان جای می‌گرفتند. فیلم‌هایی مثل سازدهنی، قصه‌های مجید، خانه‌ی دوست کجاست، میهمان مامان، دونده، بچه‌های آسمان، رنگ خدا و بسیاری از فیلم‌های دیگر.

سال تحصیلی آغاز شد و از همان هفته‌ی اول زنگ نمایش فیلم مثل زنگ‌های دیگر با جدیت به اجرا درآمد.

در همان دو سه هفته‌ی ابتدایی - خدا را شکر - زنگ نمایش جای خود را در دل دانش‌آموزان باز کرد. طولی نکشید که بیشتر دانش‌آموزان بی‌صبرانه منتظر رسیدن زمان زنگ نمایش فیلم شدند. شور و حال خوبی در مدرسه به‌وجود آمده بود. بچه‌ها به‌دنبال اسم فیلم هفته‌ی بعد بودند. این مسئله برایشان اهمیت پیدا کرده بود. ذهنشان با آن زنگ گره خورده بود و در زنگ‌های تفریح درباره‌اش حرف‌ها زده می‌شد. از طرفی آوازه‌ی زنگ نمایش به خانه‌ی بچه‌ها رسید و آن‌ها داستان فیلم‌ها را برای پدر و مادرها نقل کردند. زنگ تلفن‌های مدرسه به صدا درآمد و تشکر و قدردانی والدین از ما برای زنگ نمایش فیلم آغاز شد.

بخش نقد و بررسی فیلم‌ها یکی از قسمت‌های پرطرفدار زنگ نمایش شد. بعد از گذشت چند ماه بچه‌ها حسابی چگونگی نقد کردن فیلم را یاد گرفته بودند. آن‌ها توانسته بودند با زبان تصویر به‌درستی ارتباط برقرار کنند و مطالب زیادی یاد بگیرند.

در پایان آن سال برگه‌های نظرسنجی پر از تعریف و تمجید و تشکر و قدردانی دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها بود. آن‌ها خواهش کرده بودند که سال آینده هم حتماً زنگ نمایش فیلم در برنامه‌ی هفتگی قرار داده شود.

در نیمه‌ی دوم سال به تصحیح روش آموزش درس تاریخ و جغرافی پردازم.

کلاس یا سالن سینما

وقتی وارد مدرسه می‌شدی، همه چیز عادی بود؛ حیاط مدرسه، کلاس‌ها، دفتر مدیر مدرسه، دفتر معاون، تابلو اعلانات و...، اما یک چیز در آن سال تحصیلی در مدرسه‌ی ما عجیب به‌نظر می‌رسید. و آن، برنامه و درسی بود که در جدول برنامه‌ی هفتگی کلاس‌ها به‌طرز تعجب‌آوری خودنمایی می‌کرد. هر کس برنامه را می‌دید و به‌طور مثال درس‌های روز شنبه را می‌خواند - زنگ اول ریاضی، زنگ دوم فارسی، زنگ سوم اجتماعی، بود و زنگ چهارم نمایش فیلم سینمایی - با دیدن درس نمایش فیلم کمی جا می‌خورد، چشمانش را می‌مالید و پیش خود فکر می‌کرد «دوباره بخوانم؛ نکند اشتباه خوانده‌ام! مگر اینجا سینماست که در برنامه‌ی درسی زنگ نمایش فیلم گذاشته‌اند؟» بله، این ایده‌ی جدیدی بود که به فکر این‌جانب «مدیر مدرسه» در آن سال تحصیلی رسیده بود. با خود فکر کردم شمار زیادی فیلم‌های مختلف توسط کارگردانان و افراد فرهیخته تولید شده‌اند. چرا نباید از آن همه فیلم خوب و هنری در مسیر تعلیم و تربیت استفاده کنیم؟ مگر آموزش فقط از راه سخنرانی و گچ و تخته میسر است؟ آیا راه‌های جدید را نباید آزمایش کرد؟ بی‌شک فیلم‌سازان نیز به‌دنبال رساندن پیام‌های انسانی و اخلاقی برای جامعه‌اند و آن‌ها را به نوعی می‌توان معلم نامید. بدین ترتیب، تصمیم گرفتیم در آن سال تحصیلی با یک برنامه‌ریزی حساب شده و کارشناسی شده فیلم‌های تولید شده در کشور را که مخاطبان آن‌ها بچه‌های دوره‌ی ابتدایی بودند، تهیه کنیم. آرشو فیلم مدرسه را از این بابت کامل کردم و مکان مناسبی را هم پس از تجهیز، به نمایش فیلم در مدرسه اختصاص دادم.

از طرفی با مربی تربیتی مدرسه جلسه‌ای ترتیب دادیم و طرح درسی برای زنگ نمایش (فیلم) ریختیم. آن برنامه شامل مدت‌زمان فیلم، نوع فیلم، معرفی فیلم، چگونگی نمایش آن، نقد و بررسی آن و ارزش‌یابی زنگ نمایش

بفرمایید فیلم

● معصومه حبیب‌پور

گفت‌وگو با آموزگاری که از ابتدا به اهمیت فیلم آموزشی پی برده بود

اشاره

صغری ملکی یکی از آموزگاران فعالی است که با علاقه به دنبال تهیه و استفاده و حتی ساخت فیلم‌های آموزشی است. ملکی در حال حاضر دانشجوی دکتری رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه شهید رجایی است و البته سال‌هاست در مدارس شهریار نیز تدریس می‌کند. با توجه به اهمیت و کاربردی بودن دی‌وی‌دی‌های همراه مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی از شماره‌ی چهار تا هشت مناسب دیدیم با وی، در این زمینه گفت‌وگویی انجام دهیم.

بودند، خودم به لوح فشرده (سی‌دی) تبدیل کردم. البته جمع‌آوری این فیلم‌ها بسیار وقت‌گیر بود. من معلمی هستم که خودم علاقه دارم اما معلمی که انگیزه ندارد به دنبال تهیه‌ی فیلم نمی‌رود و در واقع باید فیلم‌ها به صورت آماده در اختیار آموزگاران قرار گیرد.

● خانم ملکی از تحصیل و سوابق کاری خود بگویید.

من از سال ۱۳۷۰ با مدرک دیپلم معلم شدم و هم‌زمان با تدریس، درسم را ادامه دادم. واقعیت این است که از همان ابتدا به اهمیت فیلم‌های آموزشی پی بردم. آن زمان مشکلات نمایش فیلم زیاد بود. مثلاً تلویزیون‌ها کوچک بودند و ما از ویدئو استفاده می‌کردیم. گاهی برای بچه‌ها موقت می‌انداختم تا همه بتوانند بنشینند و فیلم را ببینند؛ با این حال بچه‌ها فیلم دیدن حتی به این شکل را هم دوست داشتند. گاهی اوقات که نمی‌توانستم ویدئوی خانه را ببرم، یکی از همسایگان مدرسه که فرزندش در مدرسه‌ی ما تحصیل می‌کرد، از ما دعوت می‌کرد که برای نمایش فیلم، مهمان او باشیم. بعد از این همه سال، هنوز همان فیلم‌ها ارائه می‌شوند و البته بسیار قدیمی شده‌اند.

● آیا فیلم‌های آموزشی می‌توانند تأثیر گذار باشند؟

من تأثیر گذاری فیلم را بسیار زیاد می‌دانم. فیلم واقعاً فضای کلاس را تغییر می‌دهد، برای بچه‌ها جذاب است و توجه آن‌ها را جلب می‌کند. گاهی مطالب و عکس‌ها نمی‌توانند درس را پوشش دهند و این جاست که فیلم به کمک آموزش می‌آید و فضای خشک کلاس را تغییر می‌دهد و یادگیری را عمق می‌بخشد.

بسیاری از دانش‌آموزان یادگیری بصری دارند و تکرار و تمرین به آن‌ها کمک نمی‌کند. ضمن اینکه در دوره‌ی ابتدایی باید عینی کار کرد. مثلاً، باید بچه‌ها را به دامان طبیعت برد تا گیاهان را ببینند و لمس کنند اما اگر امکان این نیست پس حداقل فیلم آن را ببینند. به همین دلیل واقعاً برای فیلم ارزش قائل هستیم. برای همین است که مجموعه‌ی فیلم‌هایی که تهیه کرده‌ام، تقریباً مؤثرند.

● یعنی فیلم‌ها را از جنبه‌های مختلف جمع‌آوری و برای نمایش در کلاس آماده می‌کردید؟

بله. تعدادی از فیلم‌های دفتر تکنولوژی را هم که به صورت فیلم ویدئو

” طرح و فیلم نامه در فیلم آموزشی

● بهنام شاددل

آن چه درام را از فیلم آموزشی متمایز می‌کند، ساختار ارائه شده در طرح (plot) می‌باشد و آن چه حساسیت نگرش به فیلم‌نامه را در این نوع فیلم بیشتر می‌کند، پژوهش و محتوای علمی است.

در یک طرح داستانی معمول کاراکتر اصلی، کشمکش اصلی، آغاز، میان و پایان را بیان می‌کنیم. این پنج عنصر به دو عنصر بنیادین دیگر خلاصه می‌شود: «کاراکتر اصلی + کشمکش اصلی». این هسته‌ی زایای درام از ابتدا تا انتها مرکز کنش فیلم‌نامه است و همه‌ی حوادث فرعی و اصلی، آدم‌های فرعی و اصلی در ارتباط و متصل به این دو عنصرند و در پرداخت فیلم‌نامه هر عنصری، ریشه در این دو عنصر دارد.

فیلم‌نامه‌ی فیلم آموزشی «ارجاعی» است و در هر لحظه، از آغاز تا پایان، در حال ارجاع به موضوع می‌باشد. لذا موضوع در هسته‌ی زایای درام باید حضور داشته باشد؛ یعنی طبق یک قاعده‌ی کلی، موضوع برخلاف طرح‌های معمول، در حاشیه و همراه با طرح نیست بلکه در متن طرح می‌باشد و طرح بر آن استوار است. در طرح فیلم‌نامه‌ی آموزشی موضوع، یا کاراکتر اصلی است یا کشمکش اصلی. این قاعده تمرکز درام را بر آموزش موضوع منتخب حفظ می‌کند و باعث می‌شود در تغییر انواع فیلمی در یک فیلم، آشفتگی روایت به‌وجود نیاید و تغییر نوع فیلمی و ترکیب آن، بسط کشمکش یا بسط کاراکتر اصلی باشد. لذا، ستون مهم طرح در فیلم‌نامه‌ی آموزشی موضوعی است که به‌جای کاراکتر یا کشمکش اصلی می‌آید.

● **باتوجه به اینکه شما هم در مدارس دولتی بوده‌اید و هم در مدارس غیردولتی، آیا در مدارس دولتی هم امکانات لازم موجود است؟**

خوش‌بختانه الآن مسئله‌ی سخت‌افزاری حل شده است و همه‌ی مدارس مجهز به ویدئو- پروژکتور هستند. هر چند استفاده از ویدئو- پروژکتور مربوط به سال‌های ۱۹۶۰ میلادی است و تقریباً با تأخیر ۷۰-۶۰ ساله در ایران به کار گرفته شده است. البته این اتفاق سال گذشته افتاد؛ به این دلیل که یکی از کتاب‌های پایه‌ی ششم با سی‌دی همراه بود و باعث حضور ویدئو- پروژکتور در مدارس شد.

الآن دانش‌آموزان در نقاط مختلف دنیا با لپ‌تاپ و آی‌پد به مدرسه می‌روند و نیازی به بردن کتاب نیست.

● **آیا ما مجبوریم به سمت مدارس هوشمند و استفاده از اینترنت و تبلت و غیره برویم؟**
قطعاً بله.

● **به‌نظر شما با وجود تغییرات در پایه‌های تحصیلی، ابزار و وسایل همپای آن‌ها پیش می‌روند؟**

نه. یکی از درس‌هایی که بی‌نهایت می‌طلبید که با فیلم آموزش داده شود، مطالعات اجتماعی است. زیرا در آن مباحث جغرافیایی مطرح است و عکس، این مباحث را پوشش نمی‌دهد. امکانات کافی هم برای به سفر بردن دانش‌آموزان وجود ندارد؛ پس وجود فیلم الزامی است.

فیلم در آموزش مفید است و با دید هم و غم خود را برای تهیه‌ی آن بگذاریم. به‌خصوص در دوره‌ی ابتدایی که تدریس باید به‌صورت عینی یا گردش علمی باشد. در این حال است که فیلم به کمک معلم می‌آید اما معلمی که فرصت یا امکانات ندارد، چگونه باید فیلم‌های تلویزیونی را ببیند، ضبط کند، تدوین کند و به کلاس بیاورد؟ درحالی‌که فیلم‌های تلویزیونی و مستندهای بیشتر مخصوص بزرگسالان هستند. به‌نظر من بهترین شیوه برای متولی آن این است که فیلم‌ها را با گزینه‌های مورد نظر مثل زمان مناسب و جذابیت تولید کند و در سایت قرار دهد و چون همه‌ی مدارس به اینترنت متصل‌اند، فیلم‌ها را بگیرند و استفاده کنند. اساساً هر وسیله‌ی جدیدی که می‌آید، توجه دانش‌آموزان را جلب می‌کند. مثلاً من در یک کلاس چهل نفره مشغول تدریس هستم، وقتی به بچه‌ها بگویم برایتان یک کارشناس دعوت کرده‌ام، ناگهان کلاس ساکت می‌شود! وجود یک غریبه در کلاس توجه آن‌ها را جلب می‌کند و این یعنی وارد شدن یک گزینه‌ی متفاوت.

یادم هست در ارتباط با درس جهان‌پهلوان تختی در فارسی کلاس چهارم، فیلمی برای دانش‌آموزانم نمایش دادم. در این فیلم چند نفر از دوستان قدیمی تختی درباره‌ی او حرف می‌زدند. شاید باور نکنید که بچه‌ها همه گریه کردند و احساسات آن‌ها تحریک شده بود. اتفاقی که در نتیجه‌ی خواندن کتاب شاید نیفتد.

“

جایگاه فیلم آموزشی در فرایند یاددهی - یادگیری

● هایدی پور شعبانی

شهرستان نوشهر، دبستان پیام انقلاب

اشاره

مدرسان برای تحقق هدف‌های خود از راه‌بردهای تدریس بهره می‌گیرند و تدریس مباحث و مهارت‌های مختلف نیاز به استفاده از روش‌ها و فنون متفاوتی دارد. انتخاب این روش‌ها و فنون به ماهیت خود وظیفه، به ماهیت هدف‌های یادگیری که باید تحقق یابند، قابلیت‌ها و استعدادها، دانش قبلی و سن شاگردان نیز بستگی دارد. محققان در بررسی‌های خود دریافته‌اند که خصوصیات فردی مدرس بر یادگیری دانش‌آموزان تأثیر چندانی ندارد ولی روش تدریس او از مهم‌ترین عوامل مؤثر در فرایند یادگیری است؛ به طوری که گفته می‌شود کلید یادگیری، روش تدریس مدرس است. (شعبانی، ۱۳۷۷) نظر به اهمیت یادگیری مهارت‌های علمی و عملی به‌ویژه در دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی و تناقضاتی که در مورد میزان تأثیر روش‌های آموزش وجود دارد و اینکه بعضی از این روش‌ها مزایایی از نظر تأثیر در یادگیری، سهولت و سرعت و پایین بودن هزینه دارد، به منظور مقایسه‌ی تأثیر دو روش آموزش ویدئویی و تدریس معلم‌محور بر میزان یادگیری مهارت‌های دانش‌آموزان در سال ۱۳۹۲-۱۳۹۱ تحقیقی انجام شد که مفاد آن را در پی می‌خوانید.

کلیدواژه‌ها: فیلم آموزشی، یاددهی، یادگیری

هستند و ترجیح می‌دهند با روش‌های دیجیتال و بصری آموزش ببینند تا اینکه به روش‌های پیشین و سنتی درس بگیرند. اسمیت (۲۰۰۹) ضمن بیان رابطه‌ی مثبت میان پیشرفت تحصیلی و استفاده از فیلم‌های آموزشی در کلاس درس اضافه می‌کند که نتیجه‌ای که از نمایش فیلم‌های آموزشی مختلف حاصل می‌شود، می‌تواند در حیطه‌ی گسترده‌ای طبقه‌بندی شود که به قدرت فراگیری دانش‌آموزان و تجارب قبلی آنان و همچنین به معلمی بستگی دارد که از این ابزار کمک آموزشی بهره می‌برد؛ البته می‌توان به مرور نتایج بهتری نیز کسب کرد.

مواد و روش‌ها: تحقیق به روش تجربی روی ۴۰ نفر از دانش‌آموزان پایه‌ی چهارم ابتدایی انجام گرفت. نمونه‌ها در دو کلاس به‌طور تصادفی قرار گرفتند و به دو گروه ۲۰ نفره‌ی یک و دو تقسیم شدند. در مرحله‌ی اول، پیش‌آزمون انجام شد تا میزان آگاهی دانش‌آموزان از موضوع مورد تدریس در هر دو کلاس سنجیده شود. سپس آموزگار به گروه «یک» مبحث درسی علوم را به‌صورت آموزش معلم‌محور و با کتاب آموزش داد و به گروه «دو» همان مبحث درسی را با کمک فیلم آموزشی و ویدئو تدریس کرد. پس از انجام تدریس دانش‌آموزان به سؤالات مربوط به درس جواب دادند و پاسخ‌های آنان به‌وسیله‌ی مدرس مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

این پژوهش مطالعه‌ای تجربی است که در آن دو گروه از دانش‌آموزان به دو روش متفاوت آموزش دیدند و میزان یادگیری آن‌ها با هم مقایسه شد. نمونه‌های این پژوهش را دانش‌آموزان پایه‌ی چهارم ابتدایی تشکیل می‌دادند که در دو گروه ۲۰ نفره قرار گرفتند. گروه یک مبحث درسی را به‌صورت معلم‌محور و گروه دو همان مبحث را به کمک فیلم آموزشی درس گرفتند.

از نظر پیازه، کودکان و نوجوانان به فیلم‌هایی که با تصویر زندگی عادی و روزمره‌شان تفاوت داشته باشند و برایشان بدیع و غریب جلوه کند، توجه بیشتری نشان می‌دهند. واندر میر (۲۰۰۹) در دانشگاه ایالتی پنسیلوانیا روی فیلم‌های آموزشی تحقیقاتی انجام داد. او تعداد ۵۰۰ دانش‌آموز را انتخاب کرد و برای نیمی از آن‌ها فیلم‌های آموزشی با موضوع نقشه‌ها، رودخانه‌ها، مارها و سولفور و ترکیبات آن را نمایش داد و آن‌ها را با گروهی که بدون فیلم آموزش دیده بودند، مقایسه کرد و نتیجه گرفت که یادگیری گروه آموزش دیده با فیلم از ثبات و دقت بیشتری برخوردار بوده است. اندرسون (۲۰۰۹) عقیده دارد مواد چاپی (متون چاپی و ترسیمی) برای هدف‌های عاطفی مطلوب هستند و رنگ در تصاویر آموزشی برای نشان دادن جزئیات بیشتر و برای بالا بردن میزان دریافت اطلاعات و شناخت عمیق‌تر مؤثر است. مارش و بیرن (۲۰۰۸) در نتایج تحقیقاتشان آورده‌اند: «استفاده از فیلم‌های آموزشی سبب شد دانش‌آموزانی که توجه کمتری به درس نشان می‌دادند نیز در بحث‌های کلاسی شرکت فعال داشته باشند و با رغبت بیشتری موضوعات درسی را دنبال کنند». ندایی (۱۳۸۸) زمانی یک فیلم آموزشی را اثربخش می‌داند که به‌وسیله‌ی تماشاگر درک شود و ضمن آموزش، سرگرم‌کننده نیز باشد. دانسانگ ژانگ و دیگران (۲۰۰۶) در نتایج تحقیقات گسترده‌ای که در مورد تأثیر آموزش به کمک ابزارهای کمک آموزشی ویدئویی انجام داده نتایج ذیل را بیان کرده است: «ویدئوها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که پدیده‌ها و حقایق را به همان شکل که در واقعیت وجود دارند، مشاهده کنند و آن‌ها را به‌صورت متحرک تجربه کنند و صحنه به صحنه‌ی آن را به ذهن بسپارند». هورل (۲۰۰۱) بیان می‌کند که دانش‌آموزان امروزه بومی «عصر دیجیتال»

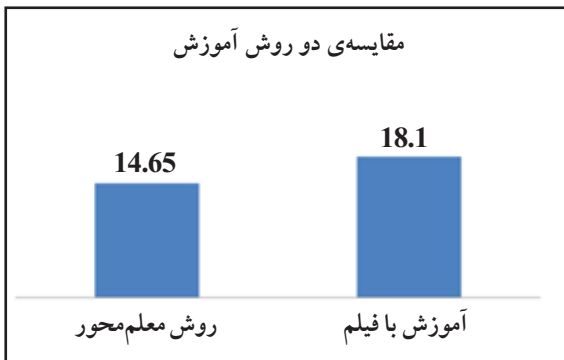

یافته‌ها

دانش‌آموزان توزیع شده در دو گروه به لحاظ سن و معدل و نمره‌ی درس علوم (به‌عنوان مبحث مورد تدریس) مشابه‌اند یا اختلاف ناچیزی دارند که از لحاظ آماری با معنا نمی‌باشد.

پس از تدریس با هر دو روش، پرسش‌نامه‌ها مطالعه و بررسی شدند و با روش مقایسه‌ی میانگین مورد بررسی با آزمون تی قرار گرفتند. این جدول نشان می‌دهد که نمرات دانش‌آموزان در روش تدریس به کمک فیلم آموزشی دارای میانگین بالاتری نسبت به آموزش معلم‌محور بوده است. با مقایسه‌ی میانگین هر دو روش به معنادار بودن این تفاوت در سطح ۹۵ درصد پی می‌بریم.

نمودار تصویری نتایج به‌دست آمده از پرسش‌نامه‌های پس از تدریس در گروه یک و دو:

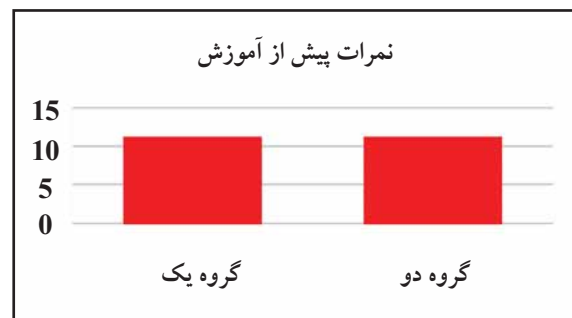
نتیجه‌گیری

با توجه به جدول‌ها مشخص می‌شود که دو گروه که با میانگین آگاهی و دانش مشابه در پژوهش شرکت داشتند، پس از اینکه با دو روش متفاوت مبحثی مشابه را آموزش دیدند، میانگین نمرات متفاوتی را کسب کردند. تفاوت میانگین‌ها در روش آموزش معلم‌محور و آموزش به کمک فیلم در دو گروه معنی‌دار بوده و معنی‌داری آن در سطح ۹۵ درصد طبق آزمون‌های آماری اثبات شده است. نتایج مطالعات نظری و مشاهدات تجربی نشان می‌دهد که آموزش به کمک فیلم آموزشی در دانش‌آموزان ایجاد رغبت و انگیزه می‌کند و آنان با دقت و توجه بیشتری به سوالات پرسش‌نامه‌ها پاسخ می‌دهند. طی فرایند تدریس نیز از خود علاقه نشان می‌دهند و فعالانه خواستارند تا در فرایند، حضوری خلاق داشته باشند. به‌طوری که پرسش‌هایی برای انتظار معلم مطرح می‌کنند و این مطلب نشان می‌دهد که فیلم آموزشی توانسته است نقش خود را به‌عنوان یک ابزار کارآمد به خوبی ایفا کند و فضای ذهنی دانش‌آموزان را نیز با چالش مواجه سازد.

ارزش‌یابی پیش از آموزش

پیش از شروع تدریس نیز از دانش‌آموزان هر دو گروه خواسته شد تا به پرسش‌نامه‌ای پاسخ دهند تا میزان آگاهی آنان از مطلب و موضوع مورد تدریس سنجیده شود. مشاهده شد که اطلاعات هر دو گروه میانگین یکسانی دارد و از این لحاظ نیز در دو گروه مشابهت وجود داشت. (نمودار زیر را ببینید).

ارزش‌یابی پس از آموزش

پس از اتمام آموزش هر دو گروه دانش‌آموزان مورد ارزش‌یابی مجدد قرار گرفتند. ابزار اندازه‌گیری پرسش‌نامه‌ای بود که در کلاس توزیع شد و دانش‌آموزان به آن پاسخ دادند. این پرسش‌نامه‌ی کتبی به شکلی طراحی شده بود که میزان دانش کسب شده‌ی دانش‌آموزان را در طی فرایند تدریس می‌سنجید. پس از تکمیل پرسش‌نامه، جواب‌های هر دو گروه مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت.

تدریس در دنیای رسانه

دراگان میلینکوویچ از فیلم آموزشی می گوید

ناصر بنی علی

اشاره

جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد محل عرضه‌ی فیلم‌های تعلیم و تربیتی است. بنابراین، در کنار پخش فیلم داوران و کارشناسانی نیز هستند که از کارها دیدن می‌کنند و به ارزیابی آن‌ها می‌پردازند. همچنین به تشکیل کارگروه‌ها و کارگاه‌های تخصصی اقدام می‌کنند. یکی از میهمانان این جشنواره در سال چهل و دوم کارگردان، فیلم‌ساز، نویسنده و استاد دانشگاه از کشور صربستان به نام دراگان میلینکوویچ فیمون بود که در نشست آموزشی از ویژگی‌های فیلم آموزشی سخن به میان آورد. در اینجا خلاصه‌ای از این جلسه به نظر خوانندگان گرامی مجله می‌رسد.

عبور از بحران

پروفسور میلینکوویچ، فیلم‌شناس و استاد دانشگاه مایه‌ی افتخار می‌داند که به تهران و برای دوری در این زمینه‌ی تخصصی و شرکت در جشنواره‌ی فیلم رشد دعوت شده است. وی به مسائل گذشته و امروز ایران می‌پردازد و می‌گوید: «این کشور برخلاف فشارهایی که از هر سو به اقتصاد دنیا حاکم است، بحران‌ها را سپری کرده است و مطمئناً می‌تواند سایر بحران‌ها را نیز سپری کند.»

تصویری از خود

این استاد دانشگاه و تهیه‌کننده‌ی صربستانی بحث خود را با نگاه به رسانه‌های شدن دنیا آغاز می‌کند و با اشاره به وجود تلفن‌های همراه، شبکه‌های متعدد تلویزیونی و عکس‌ها در دنیای پیرامون کودکان و نوجوانان، بر انطباق با شرایط جدید تأکید می‌کند.

اولین گام: آموختن زبان فناوری

میلینکوویچ بحث خود را این چنین ادامه می‌دهد: «بحث ما تدریس در فضایی است که پیش از این درباره‌ی آن سخن گفتیم و می‌دانیم

که در آن با تنش، تضاد، تفاوت و تناقض روبه‌رو هستیم و از منظر دیگر می‌دانیم که یک تدریس خوب، از معلم‌های خوب آغاز می‌شود معلم به‌روز به‌دنبال راه‌کار جدید است و می‌داند که تدریس به تمرین و کارگروهی نیز نیازمند است. حال لازم است دو ویژگی این آموزگار را تعریف کنیم. اینکه این آموزگار بایستی با فناوری‌های جدید هم‌سو شود و دیگر اینکه چطور نقش رهبری را بپذیرد. این کارگردان افزود: «همه‌ی ما در خانه کامپیوتر داریم و امروزه به شکل مدرنی با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنیم و حتی قرار ملاقات‌های خود را اینترنتی می‌گذاریم. در اصل ما در دنیای زندگی می‌کنیم که همه «شهروند الکترونیکی» محسوب می‌شوند. در این لحظه شما نمی‌توانید از من بخواهید که اعلام کنم این روبه اشتباه است. در واقع، بایستی این فناوری را کنترل کرد و آن را به خدمت خود درآورد. ما در دنیایی هستیم که فرزندانمان دوستان اینترنتی دارند و همگی به دلیل

“

شخصیت آن‌هاست. بنابراین ضروری است افراد بیاموزند دیگران را چه‌طور تحت تأثیر قرار دهند. پس لازم است ابتدا با صدای خود آشنا شوند و در واقع خود را بشناسند. میلی‌کویچ سه تمرین را در این راه مؤثر دانست:

۱. به صدای خود گوش دهید.
۲. با اطرافیان درباره‌ی صدای خود صحبت کنید

۳. سعی کنید بازیگر شوید؛ چون ارائه دادن نیز نوعی بازیگری است. او تأکید کرد که آموزگار باید مهارت‌هایی را بیاموزد تا قادر شود با صدای خود به اقناع مخاطب بپردازد. میلی‌کویچ با پایان بحث ارتباط‌های کلامی به تمرکز بر ارتباطات غیر کلامی پرداخت و هفتاد درصد مهارت ارتباطی را ارتباط غیر کلامی دانست. او با تأکید بر نحوه‌ی نشستن، میمیک صورت و حتی نحوه‌ی دست دادن از حضار پرسید: «حال در اینجا شما چه‌قدر زبان بدن خود و قابلیت‌های آن را می‌شناسید و در ارتباط‌گیری از آن استفاده می‌کنید؟ تا چه حد از این فرایند که ۲۴ ساعته در شما جریان دارد بهره می‌برید و آیا می‌دانید که به‌وسیله‌ی آن تاکنون چه پیام‌هایی فرستاده‌اید؟» او با تکیه بر این سؤالات و تمام مباحث مطرح شده تأکید کرد: «پس آن‌چه ما به‌عنوان عدم ارتباط با نسل جدید سخن می‌گوییم، در واقع عدم شناختمان به‌عنوان آموزگار از خود و محیط اطراف و نیاز دنیای پیرامون از ماست.»

۴. در حقیقت رهبر بخشی از یک گروه است و کسانی که از او اطاعت می‌کنند پیروان او هستند، نه بنده و برده‌ی او.

ارتباط کلامی یا غیر کلامی

سخنران نشست «تدریس در دنیای رسانه» در انتهای این بخش از سخنان خود مجدداً به این سؤال بازگشت که آیا شما خود را می‌شناسید؟ و پاسخ دادن به این سؤال را مستلزم آموختن مهارت‌های ارتباطی دانست. میلی‌کویچ ادامه داد: «برای پاسخ به این سؤال و آموختن مهارت‌های ارتباط لازم است با عناصر ارتباط یعنی ارتباط کلامی و غیر کلامی آشنا شویم.» او سخنوری و صوت را عناصر ارتباط کلامی معرفی کرد و سخن را مهم دانست؛ چراکه اولین راه انتقال افکار است و کسانی را سخنور معرفی کرد که عناصر تشکیل‌دهنده‌ی زبان را بشناسند. او سخنوری را هفت تا ۱۰ درصد کل یک ارتباط و صدا را ۲۰ درصد آن خواند. وی با ذکر مثالی مخاطبان را قانع کرد که چه‌طور می‌توانند حضار را در کلاس درس با خود درگیر کنند. میلی‌کویچ لحن صحبت و صدا را زمینه‌ای برای درگیر کردن افراد دانست و سپس جمع را تشویق به شرکت در یک کار گروهی کرد. او با ضبط کردن صدای شش نفر از حضاران و پخش کردن آن به این مطلب اشاره کرد که بسیاری از افراد از صدای خود راضی نیستند و در واقع می‌دانند که صدایشان بروزدهنده‌ی

ارتباط‌های مجازی چند چهره شده‌اند. اگرچه امیدواریم این شرایط تغییر کند اما هم‌اکنون لازمه‌ی نزدیکی ما به فرزندانمان یاد گرفتن زبان تمام ابزارهای مورد استفاده‌ی آن‌هاست.»

دومین گام: رهبری

سخنران نشست «تدریس در دنیای رسانه» در بخش دیگری از سخنان خود به تعریف تفاوت‌های مدیر و رهبر پرداخت و رهبر بودن را خصیصه‌ی دیگری برای معلمان خواند. او در ابتدای این بخش اعلام کرد که ۳۳۲ تعریف از رهبر وجود دارد اما در واقع رهبر به کسی گفته می‌شود که دیگران به او اعتماد دارند. میلی‌کویچ اشاره کرد که با این تعریف هر پدری یک رهبر است. مدیران ما نیز رهبر هستند و این رهبر باید در درون خود به سؤالاتی پاسخ دهد. اینکه وظایف او چیست و باید چه کارهایی انجام دهد. داور صرب جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم رشد باتوجه به این تعریف که هر کسی که چیزی را می‌آموزد یک دانش‌آموز است، رهبر بودن را در این شرایط سخت دانست و اعلام کرد که وقتی در برابر چنین دانش‌آموزانی قرار می‌گیریم:

۱. باید تفاوت‌های آن‌ها را بپذیریم.
۲. چیزی را بیان کنیم که برای همه قابل درک و فهم باشد.
۳. فراموش نکنیم که اگر پیروی نباشد، رهبری هم وجود نخواهد داشت.

نمایشی از چین تا آفریقا

نگاهی به تجربه‌های دیگر کشورها در زمینه‌ی کاربرد فیلم آموزشی

● محمد دشتی

فیلم آموزشی وجود دارد. فیلم آموزشی ابزاری برای تسهیل فرایند یادگیری است. بیشتر معلمان ابتدایی کلاس‌های آموزشی استفاده از فیلم آموزشی را در کالج‌ها، و معلمان دبیرستان در دانشگاه‌ها می‌گذرانند. همچنین در کلاس‌های ضمن خدمت استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس هر سال برگزار می‌شود.

فرانسه

برحسب قانون دولت فرانسه، وزارت آموزش، به‌ویژه مؤسسات ملی تعلیم و تربیت، مسئول پشتیبانی و توسعه‌ی استفاده از فیلم آموزشی در مدارس کشور هستند. وظایف کمیته‌ی دولتی فیلم آموزشی در فرانسه عبارت‌اند از: تولید فیلم آموزشی تعلیم و تربیت، علمی و تجربی؛ بستن قرارداد با مؤسسات ملی تعلیم و تربیت در زمینه‌ی تولید فیلم آموزشی و قرارداد با شرکت‌های خصوصی در زمینه‌ی نوشتن سناریو با همکاری کمیته‌ی آموزشی.

آمریکا

در سال ۱۹۵۷ م. یعنی حدود ۵۰ سال پیش و تقریباً هم‌زمان با برگزاری اولین دوره‌ی جشنواره‌ی فیلم‌های علمی، آموزشی و تربیتی رشد، کنگره‌ی آمریکا قانونی را تصویب کرد که هدف از تصویب آن عبارت بود از: توسعه‌ی

چین

از دهه‌ی ۱۹۴۰ م. فناوری فیلم آموزشی و ویدئو وارد مدارس ابتدایی و متوسطه‌ی شانگهای چین شد. توسعه‌ی این فناوری در صد سال اخیر سبب تغییر سبک زندگی، عقاید، ارزش‌ها، و تفکر فراگیرندگان شده است. معلمان چینی با تلفیق فیلم آموزشی در تدریس به‌صورت عملی سبب رشد تفکر انتقادی در فراگیرندگان می‌شوند. حتی دانش‌آموزان در تابستان و تعطیلات از فیلم آموزشی در زمینه‌ی کشاورزی و فعالیت حرفه‌ای استفاده می‌کنند.

استرالیا

از سال ۱۹۵۰ م. تولید و استفاده از فیلم آموزشی در مدارس استرالیا گسترش یافته است. این امر نشان‌دهنده‌ی نقش فیلم آموزشی در مدارس آن کشور است. در مدارس ابتدایی و متوسطه‌ی استرالیا فیلم آموزشی ابزار تسهیل‌کننده‌ی یادگیری شناخته شده است. همچنین در دانشگاه‌های تربیت‌معلم استرالیا ۴ تا ۱۲ ساعت آموزش استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس به‌صورت عملی تدریس می‌شود.

کانادا

در همه‌ی کتابخانه‌های مدارس ابتدایی و متوسطه‌ی ایالت‌های کانادا

استفاده از فیلم و ویدئوی دیجیتال در کلاس درس

مؤلفان: هیوا اسدپور، زهره عابدی

ناشر: مؤسسه‌ی فرهنگی مدرسه‌ی برهان (انتشارات

مدرسه ۹-۳۳۴۰۰۸۸۰-۰۲۱)

نویت چاپ: اول، ۱۳۹۱، ۸۰ صفحه

امروزه دانش‌آموزان در دنیایی از تصاویر واقعی و مجازی زندگی می‌کنند. این دنیای رنگین نیز دارای وسایلی اعم از تلویزیون، انواع فیلم، پست الکترونیک و تابلوهای تبلیغاتی است که با به‌کارگیری دستور زبان دیداری به برقراری ارتباط با زبان تصویر می‌پردازند. اما چگونه می‌توان از این همه وسیله و ابزار برای تحول در تعلیم و تربیت، غنی‌سازی تجربه‌های یادگیری و یاددهی و انگیزش دانش‌آموزان برای زندگی بهتر استفاده کرد؟ مؤلفان در پاسخ به این پرسش، این کتاب را معرفی می‌کنند؛ زیرا این کتاب می‌کوشد برای آموزش دانش‌آموزان و تعمیم مهارت‌های تفکر آن‌ها، دانش و مهارت و راهکارهای مناسب ارائه دهد. امروزه سواد رسانه‌ای می‌طلبد تا مهارت‌های اساسی شهروندی کامل شود و شهروندان با پیام‌های رسانه‌ای به توانمندسازی اعضای اجتماع خود که شامل کودکان، نوجوانان و بزرگسالان است، بپردازند.

کتاب چهار فصل دارد و در آن‌ها به سواد رسانه‌ای، فیلم‌سازی در کلاس درس، ویدئو و فیلم در کلاس درس و فیلم و آموزش زبان انگلیسی پرداخته شده است.

فرهنگ، توسعه‌ی تجربیات یادگیری و غنی‌سازی آموزشی و انتقال تجربیات شخصی فراگیرندگان و به اشتراک گذاشتن اطلاعات از طریق فیلم آموزشی. در همین ارتباط «شورای آموزش آمریکا» کمیته‌ی تصاویر متحرک در آموزش را با هدف تحقیق در زمینه‌ی استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس، یافتن چالش‌ها، بهبود و توسعه‌ی استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس تأسیس کرد.

انگلستان

راهبرد فعالیت آموزشی مدارس در انگلستان و ولز براساس استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس است. بیشتر مدارس انگلستان و ولز از فیلم آموزشی در کلاس درس استفاده می‌کنند. دولت انگلستان پشتیبان مؤسسات تولید فیلم آموزشی در مراکز تعلیم و تربیت است. همچنین کمیته‌ی ملی تولید فیلم آموزشی به‌وسیله‌ی معلمان در مناطق تأسیس شده است. معلمان باید کلاس‌های استفاده از فیلم آموزشی را در دوره‌های آموزش ضمن خدمت، کالج‌ها و دانشگاه‌ها بگذرانند.

کشورهای آفریقایی

از سال ۱۹۶۱ م. در کشورهای آفریقایی مرکز دیداری-شنیداری ملی برای تولید فیلم‌های آموزشی کوتاه و مستند علمی برای مدارس تأسیس شده است. همچنین بعضی از کشورهای آفریقایی سازمان‌های غیردولتی برای تولید فیلم آموزشی تأسیس کرده‌اند. اما بیشتر کشورهای آفریقایی با چالش معلمان برای استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس روبه‌رو هستند.

نتیجه‌گیری

نتایج مطالعات نشان می‌دهد تولید و استفاده از فیلم آموزشی در مدارس وابسته به سیاست کلان آموزشی دولت‌ها، آموزش معلم، سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی تولید فیلم آموزشی، مشارکت با بخش خصوصی و تجهیز امکانات فنی مدارس در خصوص «زیرساخت‌ها» است و در صورت نهادینه شدن فرهنگ استفاده از فیلم در نظام‌های آموزشی فرایند یادگیری به شکلی پایدارتر و عمیق‌تر صورت خواهد گرفت.

● نسرین میرزاوندی

ارزش‌یابی فیلم آموزشی

بازخورد دورودفیلم به فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس

پیش‌تر یکی از آسیب‌های جدی در حوزه‌ی فیلم آموزشی، قرار نداشتن این رسانه‌ی آموزشی در ارزش‌یابی کلاس و تدریس معلم بود. این تفننی و طفیلی بودن باعث بی‌توجهی به کارکرد این رسانه می‌شد اما با توجه به رویکرد تازه در طرح تحول بنیادین و قرار گرفتن فیلم آموزشی به‌طور رسمی در بسته‌ی آموزشی، بر این باوریم که پس از چند دهه، با تأثیر ارزش‌یابی در کاربرد و حتی تولید فیلم آموزشی فصل تازه‌ای در پیش خواهد بود.

با استفاده از دیدگاه نظام‌مند و نگاه جامع به کیفیت می‌توان بر حسب هریک از عوامل «درون‌داد، فرایند و برون‌داد» به ارزش‌یابی پرداخت.

ارزش‌یابی و داوری فیلم آموزشی یکی از پیچیده‌ترین مباحث مرتبط است؛ چرا که درمورد یک مقوله‌ی بینارشته‌ای، سنجه‌ها و خط‌کش‌های مختلفی نیاز است تا جایگاه، اهمیت و کارکردهای لازم مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرند. گاهی نیز در این میان با مؤلفه‌های متناقض مواجه می‌شویم اما در شیوه‌ای ساده و البته به اختصار سه رکن برای این مهم پیشنهاد می‌شود.

ارکان ارزش‌یابی فیلم آموزشی

۱. جنبه‌های محتوایی و بیان علمی
۲. جنبه‌های ساختاری و شکل فیلم

۳. جنبه‌های ارتباطی و رمزگان رسانه‌ای

جنبه‌های محتوایی و بیان علمی:

مهم‌ترین هدف و رسالت «فیلم آموزشی» کاربرد آن در فرآیند یاددهی-یادگیری است. پس طبعاً سؤال مهم این است که این فیلم چه چیزی را آموزش می‌دهد.

✓ فیلم آموزشی باید به شکل طبقه‌بندی شده هدف‌های کلی و جزئی را در برگیرد.

✓ به شکل تعریف شده‌ای در پی ایجاد فعل رفتاری کلی و جزئی در فراگیرنده (مخاطب) باشد.

✓ مفاهیم، اصول و نظریه‌هایی را که ارائه می‌دهد، دارای منبع مشخص و از نظر علمی صحیح باشند.

✓ از آخرین نظریه‌ها و تغییرات علمی برخوردار باشد.

✓ تنوع نظریه‌ها را در مورد پدیده‌ی خاص (در صورت لزوم) بیان و بررسی کند.

✓ از لحاظ علمی از نقطه‌ی روشنی مطالب را آغاز کند و با سیر منطقی گام‌به‌گام تا انتها مطالب را بیان کند.

✓ پرسش ایجاد کند و به پرسش‌ها پاسخ دهد.

✓ فرصتی برای طرح مطالب جدید در ساختار علمی خود فراهم آورد.

✓ جامع و مانع باشد (نسبت به نیاز مخاطب

خاص خود).

✓ بر پژوهشی کامل استوار باشد. (هرچند ضرورتاً همه‌ی مفاهیم پژوهشی را نتواند یا نخواهد در ظرف یک اثر فیلمی جای دهد).

✓ محتوای علمی با ساختار فیلمی انتخاب شده، ارتباط مستقیمی داشته باشد. (ظرف و مضمون با هم مرتبط باشند).

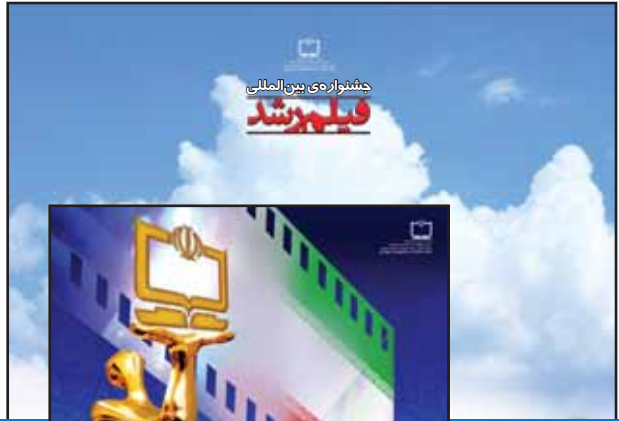
✓ سطح دانش ورودی مخاطبان را بشناسد و برای همراه ساختن مخاطبانی که از سایرین عقب‌ترند، در آزمون ورودی یا آغاز فیلم فرصت جبران وجود داشته باشد.

در نتیجه، محتوای فیلم آموزشی می‌بایست طبقه‌بندی شده و دارای هدف بوده و به شکل تعریف‌شده‌ای در پی ایجاد فعل رفتاری کلی و جزئی در فراگیرنده (مخاطب) باشد و ارزش ارجاع و سندیت علمی خود را حفظ کند.

جنبه‌های ساختاری و شکل فیلم:

بررسی هر کدام از جنبه‌ها طبیعتاً با جنبه‌های دیگری مرتبط است. برای مثال، بحث محتوا و ایجاد شکل فیلمی در هم تنیده‌اند اما در نقد و ارزش‌یابی ناچار باید این دو را از هم تجزیه کرد.

اولین ویژگی در این حیطه رابطه‌ی منطقی و مؤثر فرم فیلمی با محتوای علمی است. در واقع، هر محتوای علمی می‌تواند بر ساختار، چینش و شکل

روایت فیلمی تأثیر بگذارد و از نکات پراهمیت دیگر رابطه‌ی هدف اصلی محتوا و اهداف جزئی محتوایی با ساختار است. در واقع، ساختار در فیلم آموزشی با توجه به این ضرورت متفاوت می‌شود. لذا طرح (plot) در فیلم آموزشی در هسته‌ی مرکزی خود می‌بایست موضوع را به جای کاراکتر اصلی یا مشکل اصلی قرار دهد. بدان معنا که شخص اصلی یا کنش اصلی باید یا خود همان هدف اصلی یا دربرگیرنده‌ی هدف اصلی باشد. در این حالت، پایان درام به‌طور طبیعی حاصل کنش مرکزی است و تأثیر ساختاری در بالاترین سطح خواهد بود و این از جنبه‌های کاربردی کردن فیلم آموزشی است.

«ترکیبی» بودن ساختار از جمله مؤلفه‌های مؤثر در فیلم آموزشی است. فیلمی که در ساختار خود ارزش‌های چند رسانه‌ای را در بالاترین سطح قرار دهد، می‌تواند ارتباط و تأثیر بالاتری نیز از خود برجای گذارد. فیلم آموزشی معمولاً ترکیبی از گونه‌های شناخته شده‌ی فیلمی است. ترکیبی از فیلم داستانی، بازی، مستند، گزارشی، آرشیوی، انیمیشن، گرافیک، نقشه، روایت (narration) و راوی (narrator)، میان‌نویس که هر کدام بخشی از محتوا را ارائه می‌دهد. از نکات مهم دیگر تکرار مفاهیم مهم است. فیلم آموزشی باید مفاهیم مهم خود را در قالب‌های رمزگانی مختلف همچون دیداری - شنیداری، واژگانی، گرافیکی و ... بگنجانند و با هر بار تکرار

آن‌ها به تعمیق یاددهی کمک کند.

آشنادایی، تازگی و بداعت از عناصر مهم تأثیر فیلم آموزشی است؛ البته نه در حدی که دریافت به تأخیر بیفتد و نه ورود به تأویل‌های شخصی مخاطب. یکدستی و روان بودن روایت و ساختار، ریتم مناسب، بالاخص با توجه به ویژگی‌های مخاطب و محتوا، خلاقیت‌ها و لحظات مؤثر خاص، برخورداری از فناوری و تکنیک‌های جدید فیلمی و طول زمان فیلم، از جمله عناصر ساختاری ارزش‌یابی در فیلم آموزشی است.

جنبه‌های ارتباطی و رمزگان

رسانه‌ای: رسانه‌ی فیلم، جایگاه مخاطب را در شکل ارتباطی خود بررسی می‌کند اما در فیلم آموزشی اهمیت این موضوع بسیار بیشتر است. فیلم آموزشی باید سن مخاطب، فرهنگ، عادت، علایق، سطح علمی و دانش پایه‌ی مخاطب را در نظر بگیرد و بر این اساس، خشت اول آن در شکل‌گیری فرم و محتوا با هم ایجاد می‌شود. لذا در ارزش‌یابی و داوری، این نکات و بالاخص جایگاه مخاطب بررسی می‌شود. سؤالاتی که پاسخ آن‌ها کیفیت ارتباط فیلم آموزشی را روشن می‌سازند و از آنجا که فیلم آموزشی در اساس رسانه‌ای کاربردی است، روند ارسال پیام باید بررسی گردد.

نکته‌ی بسیار مهم در این‌جا تناقض ماهوی زبان فیلم و زبان علمی است. زبان علمی با صورت خود یک معنا را ایجاد می‌کند، در حالی که زبان

هنر با یک صورت چند لایه معنا به‌وجود می‌آورد. فرصت تفسیر و تأویل باید در فیلم آموزشی کنترل شده باشد.

بازخورد به‌وسیله‌ی گروه مخاطبان:

آخرین مرحله از ارزش‌یابی یک فیلم آموزشی به‌وسیله‌ی متخصصان انجام نمی‌پذیرد. به دلیل اهمیت بسیار زیاد مخاطب در این شیوه‌ی ارتباطی، بازخورد پیامی که توسط فرد مخاطب ارائه می‌شود، می‌تواند اعتبار و معیار واقعی این اثر را تا حدود زیادی تبیین کند.

در این راستا فیلم موردنظر به جامعه‌ی مخاطب مرتبط نشان داده می‌شود و سپس با پرسش‌هایی میزان دریافت آن‌ها از محتوا، تحلیل و خوانش آن‌ها، احتمالاً تفسیرهای شخصی‌شان، سؤالاتی که برایشان پاسخ یافته‌اند و سؤالاتی که ذهن آن‌ها را به کاوش و می‌دارد، هدف اصلی و اهداف فرعی از دید آن‌ها، تغییرات در دیدگاه، نگرش و تفکرات آن‌ها و... مشخص می‌شود. در واقع، با پاسخ دادن به سؤالاتی چند، مخاطب در هر سطح سنی و علمی‌ای که باشد می‌تواند سطح واقعی بازخورد را در فیلم آموزشی نشان دهد.

نکته: ارزش‌یابی باید همراه با امتیاز، بیان توصیفی یا درصد باشد و شیوه‌های علمی مرتبط هم تعریف شده است اما از آن جایی که در این جستار فرصت تبیین کامل این مسئله فراهم نبود، بیشتر به شکل کلی به موضوع پرداخته شد.

تدوین در فیلم آموزشی

زنجیره‌ی منطقی تصویرها

● وحید گلستان

هر فیلم یک‌بار در مرحله‌ی فیلم‌برداری تجزیه و یک‌بار در مرحله‌ی تدوین ترکیب می‌شود. از قواعد مهم در تدوین فیلم ایجاد تداوم و روان بودن روایت است. این اصل کلاسیک با تغییرات مختلفی در سایر انواع گونه‌های فیلمی به کار گرفته می‌شود اما فقط در طرح (plot) فیلم آموزشی تفاوت جدی و عمیق نسبت به سایر طرح‌های دراماتیک می‌بینیم. لذا، در شیوه‌ی تدوین، که ساختار عینی اثر را مجسم می‌سازد، تغییر ضروری است.

در تدوین فیلم آموزشی مهم‌ترین اصل، نه اصل تداوم در روایت تصویری بلکه «تداوم اندیشه‌ها» و «تداوم موضوع» است. به‌عنوان مثال، در تدوین شیوه‌ی داستانی آموزشی، داستان به داستانک‌های کوتاهی مبدل شده است که گاه شاید مقدمه هم نداشته باشد. در واقع، در گرافیک تصاویر مستند یا صدای متن مقدمه‌ی آن داستان به‌صورت غیرمستقیم گفته و تداوم در موضوع باعث می‌شود داستان بدون مقدمه آغاز گردد و تعلیق داستان با فاصله‌ای که از ترکیب ایجاد می‌شود، دستخوش تغییرات عمیق گردد.

از جمله ویژگی‌های دیگر تدوین در این نوع فیلمی، سکانس‌های با عدم تداوم بصری است. در واقع، به‌ضرورت ارائه‌ی اطلاعات در بخش‌هایی از این نوع فیلم تصاویر پی‌درپی ارتباط بصری یا خط روایی بصری ندارند. لذا، برای ایجاد ارتباط میان آن‌ها از صدای متن، که در دیگر انواع فیلم چندان مورد توجه نیست، استفاده می‌شود.

صدای متن در فیلم آموزشی دارای اهمیت زیادی است و سریع‌ترین شکل ارسال پیام در این نوع فیلم محسوب می‌شود. بنابراین، صدای متن در هر سه بخش آغاز، میانه و پایان، کارکردهای نزدیک به هم که اطلاع‌رسانی و ایجاد تداوم معنا در عدم تداوم بصری است را ایجاد می‌کند. تصاویر در این صحنه‌ها زنجیره‌ی منطقی $a+b=c$ ندارند. لذا، صدای متن می‌تواند خط روایت این فصل‌ها محسوب شود.

آموزگار: علیرضا پناهی

آموزش در وبلاگ

اشاره

همان‌طور که اطلاع دارید نام و نشان منتخبان وبلاگ‌نویس مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی اعلام شد. تک‌تک این وب‌نویس‌ها در خود برتری‌ها، طراحی‌ها و تجربه‌هایی داشت که هر یک را از دیگری متمایز می‌کرد. فلسفه‌ی وجودی وبلاگ‌ها، امروزه با هستی‌متن‌ها و عکس‌ها یا فیلم‌ها در دنیای مجازی و به اشتراک‌گذاری آن‌ها در رسانه‌ای به نام اینترنت قوام یافته و خودنمایی می‌کند و شماره‌ی چهار مجله‌ی ما نیز به نوعی اختصاصاً در پی آشنا ساختن مخاطبان علاقه‌مند و فعال در این زمینه‌هاست. ما با دیدن تلاش‌های شما در یافتیم که می‌توان این فعالیت‌ها را با سمت و سو دادن، هوشمندانه به کلاس درس برد.

خوانندگی روزمره در وبلاگ به‌طوری که با نوع ادبیات و متنی که دارم بتوانم در خواننده تأثیر مثبت بگذارم؛
۷. احترام به نظرات کاربران و منتقدان و جلب اعتماد آنان».

این آموزگار پایه‌ی ششم به تبادل نظر اهمیت می‌دهد و هدف خود از نوشتن وبلاگ را به‌روز کردن آموخته‌ها و اطلاعات خود می‌داند. وی با قرار دادن مطالب مورد نظر در وبلاگ، آن‌ها را در کلاس درس از طریق رایانه و پروژکتور در معرض نمایش می‌گذارد و انگیزه‌ی مضاعفی در فرایند یاددهی-یادگیری دانش‌آموزان ایجاد کرده است.

مهم این وبلاگ را به شرح زیر می‌توانم معرفی کنم:

۱. توجه ویژه به تولید محتوای الکترونیکی و آموزش آن در کلاس‌های مجازی برای همکاران علاقه‌مند در سراسر کشور که نمونه‌ی فعالیت‌ها در بایگانی وبلاگ‌ها دیده می‌شود؛
۲. تألیف کتاب آموزش تولید محتوای الکترونیکی با نرم‌افزار پرکاربرد ادوب فلش؛
۳. داشتن بخش پرسش و پاسخ و درخواست؛
۴. امکان دانلود مطالب درسی و آموزشی پایه‌های مختلف دوره‌ی ابتدایی؛
۵. توجه ویژه به درس کار و فناوری و ساخت فیلم‌ها و فایل‌های آموزشی در این رابطه؛
۶. قرار دادن برخی از حوادث و تجربیات

تارنمای **علیرضا پناهی** (www.moghanavaz.ir) آموزگار پایه‌ی ششم دبستان یادآور آن اقدام از پارس‌آباد مغان، یکی از وبلاگ‌های برگزیده است. پناهی مهم‌ترین ویژگی وبلاگ خود را چنین بیان می‌کند: «تنوع و گستردگی مطالب این وبلاگ طوری است که برای هر شش پایه‌ی ابتدایی مناسب است. سهولت دانلود، داشتن نظم و هم‌چنین دسته‌بندی مطالب نیز از مؤلفه‌های دیگر این وبلاگ است که منجر به جذب بازدیدکننده می‌شود. هم‌چنین مطالب به‌روز و مورد نیاز همکاران را که تا به حال در هیچ وبلاگی منتشر نشده است، تهیه کرده و برای استفاده در صفحه‌ی خود قرار داده‌ام». او هم‌چنین در ادامه می‌افزاید: «دیگر عناصر

نگاهی به چند ویژگی فیلم آموزشی

● حامد ابتهاج

ج) ارائه‌ی اسنادی که در مکانی دوردست نسبت به فراگیرنده نگه‌داری می‌شود.

د) ارائه‌ی اسناد اشیا و نشانه‌های تاریخی.

۷. **به کارگیری حواس گوناگون در یادگیری:** نتایج تحقیقات نشان داده‌اند که حواس مختلف نقش متفاوتی در یادگیری دارند. لذا یادگیری هم‌زمان دیداری و شنیداری باعث تعمیق فرایند یاددهی - یادگیری می‌شود.

۸. **«حافظه‌ی تصویری»، قوی‌ترین حافظه:** ۷۵ درصد یادگیری از طریق کاربرد حس «بینایی»، ۱۳ درصد یادگیری از طریق حس شنوایی و ۱۲ درصد از طریق لامسه، بویایی و چشایی صورت می‌پذیرد.

پس فیلم آموزشی علاوه بر تأکید اصلی بر حس بینایی فراگیرنده با توجه به ارزش‌های دیداری و شنیداری خود، حدود ۸۸ درصد از حواس او را فعال می‌کند. این در حالی است که طبق آمار حدود ۶۰ درصد وقت فراگیرندگان در مدارس ابتدایی و ۹۰ درصد در مدارس متوسطه و دانشگاه‌ها صرف گوش دادن می‌شود (احمدیان و محمدیان، ۱۳۷۷: ۲۰).

۹. **تصویر در ارائه‌ی معنا، خود ارجاع است:** برای خواندن تصویر نیازی به آموزش نداریم و تصویر معنای خود را با خود می‌آورد. مثلاً، هر مخاطبی با دیدن تصویر درخت، تصویر را می‌خواند اما برای خواندن واژه‌ی درخت نیازمند آموزشی مقدماتی است. معناهای ضمنی یک نمای فیلم یا از مقایسه (نه لزوماً آگاهانه) با مجموعه جانشین‌های بالقوه‌ی آن - که نما از میان آن‌ها انتخاب شده است - درک می‌شود و یا از مقایسه با آنچه در یک زنجیره‌ی هم‌نشینی، در قبل و بعد از آن نما با یکدیگر ترکیب یافته‌اند.

۱۰. **مانا بودن تصویر در ذهن:** علاوه بر آنکه حافظه‌ی تصویری قوی‌تر است، یادآوری تصاویر ثبت شده در ذهن بسیار راحت‌تر از فرمول‌ها، اعداد، اسامی افراد و مکان‌ها و ... می‌باشد. لذا بازیابی اطلاعاتی که از طریق تصویر حفظ و طبقه‌بندی شده‌اند، بسیار راحت‌تر است.

۱۱. **جذابیت ذاتی فیلم:** فیلم به‌صورت ماهوی جذاب است. استفاده از عناصر تعلیق در قصه و فیلم‌نامه، موسیقی، رنگ‌ها، فرم‌ها و سایر عناصر زیباشناسی باعث می‌شود که دیدن فیلم نسبت به سایر شیوه‌های یادگیری برای فراگیرندگان جذاب‌تر باشد.

۱۲. **ایجاد انگیزش در یادگیری:** به‌دلیل جذابیت رسانه‌ای و نیز قدرت آموزش غیرمستقیم، فیلم می‌تواند رغبت و علاقه‌ی فراگیرنده را نسبت به موضوع بیشتر کند.

۱۳. **یادگیری همراه با بازی:** بازی به‌عنوان ابزاری برای

ویژگی‌های فیلم آموزشی بسیار متنوع است. در ادامه و به‌طور مختصر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. **بالا بردن سطح کیفی آموزش:** با به کارگیری سطح بیشتری از حواس فراگیرندگان، انتخاب دقیق اهداف رفتاری، به کارگیری روش‌های متنوع آموزشی به کیفیت بیشتر و تعمیق فرایند یاددهی - یادگیری کمک می‌کند.

۲. **بالا بردن سطح کمی فراگیرندگان:** فیلم آموزشی به‌دلیل ویژگی ارتباط جمعی خود می‌تواند در سطح کمی بالاتری به‌صورت هم‌زمان یا در زمان با گروه‌های مخاطبان ارتباط برقرار کند. لذا علاوه بر پخش در کلاس یا منزل می‌تواند برای جمعیت کثیری در سانس‌های مدارس و دانشگاه‌ها نمایش و آموزش داده شود.

۳. **آموزش همراه با سرگرمی:** تجارت سرگرمی پس از انرژی تجارت دوم جهان شناخته می‌شود. این نشانگر میزان کارکرد و فراوانی جامعه‌ی مخاطب و محصولات مرتبط با سرگرمی است.

فیلم به‌صورت ماهوی دارای شاخصه‌های جذابیت و سرگرم‌کنندگی است، حال اگر این سرگرمی در روندی کنترل‌شده به‌همراه اطلاعات به مخاطب ارائه شود، در واقع از قدرت ارتباطی آن برای تسهیل ارائه‌ی اطلاعات استفاده شده است.

۴. **آشناندایی در ارائه‌ی مطالب:** آشناندایی یکی از ویژگی‌های آثار هنری است. درواقع، بیان هنرمند از جهان پیرامون و مفاهیم از نظر او با جذابیت آشناندایی همراه شده و این امر به شکل‌گیری سبک‌ها و مکاتب هنری خاص منجر شده است. آشناندایی را در ارتباط با فیلم آموزشی در دو گروه مفاهیم تکراری و در شیوه‌ی ارائه‌ی مطالب می‌توان تقسیم‌بندی کرد.

۵. **آموزش موضوعات ذهنی:** فیلم آموزشی می‌تواند مباحث ذهنی همچون اخلاق، فلسفه، مفاهیم ریاضی را به‌شکل دیداری بازسازی کند یا تصویری از آن‌ها بسازد و به این ترتیب، به جذب و دریافت آن‌ها کمک کند.

۶. **ارائه‌ی مباحث عینی به‌شکل سند:** فیلم آموزشی می‌تواند تصاویر خود را با واقعیت مجازی نزدیک به یک سند ارائه کند لذا به‌دلیل ارجاع صریح تصویر برای مخاطب «تصویر حکم سند عینی» را می‌یابد. این رویکرد در آموزش می‌تواند بسیار سودمند باشد. از جمله این موارد کاربرد:

الف) ارائه‌ی اسنادی که محافظت می‌شوند.

ب) ارائه‌ی اسناد مختلف در کنار هم و مقایسه‌ی آن‌ها.

حل مشکلات یادگیری هم به کار می‌رود. بازی‌ها را می‌توان به دو گروه **بازی‌های ذهنی و بازی‌های فیزیکی** تقسیم‌بندی کرد. بازی با تعریف معمول آن همان بازی فیزیکی است که باعث گردش خون، بالا رفتن سطح یادگیری، ایجاد جذابیت و ... می‌شود اما بازی ذهنی بیشترین نمونه‌ای است که در فیلم‌های آموزشی می‌توان دنبال کرد.

۱۴. بالا بردن خلاقیت در فراگیرندگان: فیلم آموزشی بر «انگیزش»، «نیروی نوآوری»، «رفتار نامتعارف و غیرمعمول»، «گرایش به کارهای پیچیده»، «ابتکار» و «کنجکاوی» در فراگیرنده تغییر ایجاد می‌کند و بر برخی احساس‌های او، مانند «استقلال»، «اعتمادبه‌نفس»، «میل به ریسک کردن»، «شجاعت فردی»، «شوخطبعی و بذله‌گویی» نیز تأثیر می‌گذارد.

۱۵. امکان چندین بار دیدن: در نسل فیلم‌های جدید (فیلم‌های دیجیتال) هر دانش‌آموز می‌تواند خود یک آرشیو از فیلم‌های آموزشی داشته باشد که اولین مزیت آن چندبار دیدن یک فیلم است. مخصوصاً برای دانش‌آموزانی که در یادگیری به تکرار مفهوم آموزشی نیازمندند. با وجود این امکان، هیچ فراگیرنده‌ای احساس جاماندن از مطالب درسی و عقب‌ماندگی شدید نخواهد داشت.

۱۶. ایجاد لایه‌های معنا: زبان هنر می‌تواند چند معنا را در یک پیام مستتر کند و در واقع صورت اثر، به چندین لایه‌ی معنایی متصل گردد. لایه‌های معنا برای مخاطبان نوجوان به بالا و به‌ویژه مخاطبان با ضریب هوشی بالا و ویژگی‌های فردی خاص، می‌تواند بسیار مؤثر و جذاب باشد. از جمله تأثیرات ایجاد لایه‌های معنا و امکان تفسیرپذیری فیلم ایجاد جذابیت در دیدن مکرر فیلم، ارتباط با مخاطبان باهوش‌تر و بارور کردن خلاقیت است.

۱۷. جلوگیری از خطاهای ارتباط کلامی: گاهی به‌دلیل خستگی، عدم اطلاعات کافی و ... امکان دارد معلم یک مطلب را به‌طور کامل نداند و یا نتواند بیان کند. فیلم آموزشی به‌دلیل اینکه محتوای آن به‌وسیله‌ی

متخصصان مجرب تولید می‌شود، می‌تواند در تکمیل تدریس معلم از برخی خطاها جلوگیری کند.

۱۸. اعتباربخشی و استانداردشده: فیلم‌های آموزشی که اعتباربخشی شده‌اند می‌توانند حکم یک سند علمی برای معلم یا دانش‌آموز را در امر یاددهی - یادگیری داشته باشند.

۱۹. ایجاد تنوع در فضای کلاس

۲۰. تأثیر مثبت بر بافت گفتمان در کلاس: فیلم آموزشی می‌تواند رضایت معلم و دانش‌آموز را از ارتباط با یکدیگر بیشتر کند و کیفیت ارتباط کلامی را در جهت بالاتری سوق دهد. وقتی فیلم دانش‌آموز را به هیجان می‌آورد یا پرسش‌های تازه‌ای برای او ایجاد می‌کند، روند و بافت کلاس به شکل مؤثری تغییر می‌کند.

۲۱. تکثیر دیجیتالی فیلم آموزشی:

نسل جدید فیلم‌های آموزشی این ویژگی‌ها را دارد:

۱. تکثیر ارزان قیمت (در صورت داشتن کپی رایت)
۲. تکثیر سریع و آسان (در مدرسه و منزل)
۳. تکثیر با حفظ کیفیت اصلی (در دیجیتال نسبت به فیلم‌های گذشته یا در قیاس با کتاب).

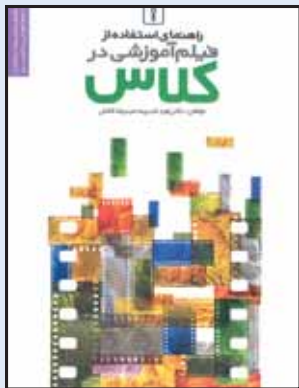
۲۲. ساخت جغرافیای خارج از کلاس: فیلم آموزشی می‌تواند جغرافیای خارج از کلاس را بازسازی کند و یا آن را تجسم عینی بخشد. برای مثال:

۱. ساخت جغرافیای دور (کشورها، شهرها و کوه‌های بسیار دور)
۲. ساخت جغرافیای بسیار سخت (آتش‌فشان و دنیای زیر آب)
۳. ساخت جغرافیای باز دیده‌های علمی در کلاس.

۲۳. عینی کردن برخی مسائل علمی که در زمان عادی قابل مشاهده نیستند: مثلاً رشد یک برگ یا گل، جزرومد دریا در چند ثانیه،

راهنمای استفاده از فیلم آموزشی در کلاس

مؤلفان: زهره عابدی کرچی بان، حمیدرضا کفاش
ناشر: محراب قلم، تهران (۱۳۸۹-۶۶۴-۰۲۱)
نوبت چاپ: ۱۳۸۹، ۷۲ صفحه

استفاده از رسانه‌ها و فیلم‌های آموزشی در کلاس درس، به اذعان بسیاری از کارشناسان و دست‌اندرکاران حوزه‌ی یاددهی - یادگیری از جمله آموزگاران، با کاهش زمان مؤثر یادگیری، تأثیری بسیار مانا و پایدار در ذهن مخاطبان دارد. همچنین استقبال از رسانه‌ی دیداری در عمل به ساخت انواع رسانه‌های آموزشی متنوع‌تر مانند فیلم و تلویزیون منجر شده است. این رسانه‌ها در عصر کنونی به راحتی در دسترس افراد قرار می‌گیرند.

کتاب «راهنمای استفاده از فیلم آموزشی در کلاس» به دلیل گسترش فناوری‌های نوین رسانه‌ای و باتوجه به اهداف فرایند یاددهی - یادگیری و برانگیختن خلاقیت دانش‌آموزان به راهنمایی آموزگاران می‌پردازد که مصمم به استفاده‌ی مفید و مؤثر از فیلم آموزشی در کلاس هستند. راهبردهای مطرح شده در این کتاب بر رویکرد یادگیری فعال تمرکز دارد. کتاب شش فصل و یک مقدمه دارد و حاوی پیوست نمونه‌هایی از به کارگیری فیلم کوتاه در فرایند یادگیری است و روش‌های اصلی و کاربردی استفاده از فیلم آموزش را معرفی می‌کند.

در نمایی کلی، عنوان فصل‌های کتاب به شرح زیر است:

- ✓ طبقه‌بندی دیجیتال بلوم
  - ✓ فیلم آموزشی در کلاس درس
  - ✓ استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس
  - ✓ اصول اولیه‌ی استفاده از فیلم آموزشی در کلاس درس
  - ✓ فیلم آموزشی به عنوان یک ابزار در فرایند آموزش
  - ✓ به کارگیری فیلم آموزشی در واحد درسی / تجزیه و تحلیل فیلم
- همچنین دیگر اهداف به کارگیری فیلم کوتاه در فرایند یادگیری به این مضمون بیان شده است:

- ارتباط فیلم با فعالیت، تکلیف و بحث و گفت‌وگو در کلاس
- تلفیق فیلم با محتوای درس و ایجاد پیوند میان تمام آثار بررسی شده در کلاس.

حرکت ابرها، طلوع خورشید، کسوف و ...

۲۴. بازسازی و عینی نمودن پدیده‌های بسیار ریز یا بسیار بزرگ: همچون بازسازی فضای درون یک اتم، گردش خون و کهکشان‌ها.

۲۵. جایگزین برخی آزمایش‌ها: برخی آزمایش‌ها به آزمایشگاه‌های بسیار مجهز نیاز دارند و یا انجام دادن آن‌ها در کلاس و مدرسه خطرناک است. به علاوه، نگهداری برخی از مواد سخت است و انجام آزمایش با آن‌ها به دلیل فساد مواد اولیه، سخت یا پر اشتباه می‌شود. این گونه آزمایش‌ها در سطحی استاندارد اجرا و فیلم برداری می‌شوند. البته فعالیت‌ها و آزمایش‌های عملی ارزش خود را در تجربه‌ی فراگیرنده حفظ کرده‌اند که بی‌شک فیلم جای آن را پر نمی‌کند.

۲۶. آزادی در زمان و مکان یادگیری

۲۷. جایگزینی برخی رسانه‌های کمک آموزشی: گاهی معلم نمی‌تواند برای یک موضوع خاص نقشه، عکس، گرافیک، مولاژ و یا هر وسیله‌ی کمک آموزشی دیگری تهیه کند؛ در حالی که با داشتن یک فیلم آموزشی مناسب به تعداد زیاد از همه‌ی این وسایل کمک آموزشی برخوردار است. معلم می‌تواند علاوه بر استفاده از فیلم به شیوه‌ی معمول، از تصاویر یا صداهای خاص در فیلم هم به طور مجزا در حین آموزش بهره بگیرد.

۲۸. حمل و نقل آسان (به جای مولاژ یا کیت‌های متنوع)

۲۹. استفاده از توانمندی‌های چند رسانه‌ای

۳۰. استفاده‌ی هم‌زمان از میان نویس، گرافیک،

انیمیشن، داستان، آرشیو، مستند و ... برای بیان یک موضوع و بالا بردن سطح ارتباطی

۳۱. مکمل معلم در فرایند یاددهی - یادگیری

۳۲. کوتاه کردن مسیر برای شرکت در دوره‌های

کوتاه مدت و ضمن خدمت فراگیرندگان

۳۳. آموزش ضمنی سواد بصری و بالا بردن سطح

شناخت در حین دیدن فیلم

۳۴. آموزش ضمنی برای بالا بردن سطح ذائقه و

پذیرش فیلم

۳۵. بازسازی دروس و مفاهیم تاریخی

۳۶. آموزش ضمنی زبان به کودکان دو زبانه

۳۷. فیلم آموزشی به عنوان یک رسانه‌ی نو در فناوری

اطلاعات

۳۸. تولید فیلم آموزشی به وسیله‌ی دانش‌آموزان

به عنوان یک فعالیت یادگیری.

قلبها

هوشنگ ارشادی

اشاره

هوشنگ ارشادی از کارگردان‌های دفتر تکنولوژی و انتشارات آموزشی است. او فیلم‌های مستند و آموزشی بسیاری ساخته است. با توجه به موضوع و هدف مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی چهار، از وی خواستیم تا درباره‌ی دو فیلم خود، که در جشنواره‌ی فیلم رشد هم پخش شده‌اند، مطالبی بنویسد. ارشادی در نگاه و خاطره‌ی خود از تأثیری که فداکاری و ایثار آموزگاران بر دانش‌آموزان و جامعه دارد، گفته است. بی‌هیچ حرف دیگر «قلب آرام» و «قلب عاشق» او را بخوانیم. اولی درباره‌ی فداکاری خانم آموزگاری از آذربایجان غربی و دومی درباره‌ی حسن امیدزاده، از شهدای فرهنگی گیلان است.

قلب آرام

همت اگر پای به میدان نهد / گوی فلک در خم چوگان نهد / وحشی بافقی

آیا در زندگی انسان‌های موفق دقت کرده‌اید؟ آن‌ها هم به اندازه‌ی ما وقت داشته‌اند. بیشتر از ما هم در زندگی با مشکلات درگیر بوده‌اند اما آن چیزی که ما را از آن‌ها جدا می‌کند، جرئت رویارویی با مشکلات و امید به پیروزی در سایه‌ی صبر و استقامت است. آن‌ها بر این باورند که برای انجام دادن یک کار خوب، یک کمک شایسته و استثنایی، توان و اشتیاق کافی خواهند داشت. آن‌ها معنای حیات را در کمک کردن به دیگران یافته‌اند. به تعبیری قشنگ‌تر، آن‌ها عاشق‌اند. عاشق مبدل کردن اشک‌های دیگران به نگاه‌های پر از امید و شادی. در زمره‌ی این عاشقان، معلمان نیز دیده می‌شوند. اصولاً عشق و معلمی تفکیک‌ناپذیرند؛ معلم اگر عاشق علم، انسان‌ها و زندگی نباشد نمی‌تواند در کارش توفیقی داشته باشد اما معدودی از همین معلمان پا را فراتر از این تکلیف و وظیفه می‌گذارند. آن‌ها ساخته شده‌اند که ارزش‌آفرینی کنند و به ساخت دنیایی متفاوت از دیگران بپردازند.

خانم نسرين كنعانی، معلمی از روستای «**قلز عاشق**» ارومیه پا به این میدان می‌گذارد، میدان همت، میدان عزم و اراده، میدانی که در آن بخشیدن نهفته است. او به‌درستی می‌داند که دست‌بازی دادن به شاگردش، لذت‌بخش‌ترین احساس انسانی است و آماده می‌شود که به درمان شاگردش «**فاطمه**» همت کند.

شاید انگیزه‌ی این کار نهفته در ارزش نام فاطمه است که با خود دنیایی عظمت دارد. کمک و یاری‌رسانی به شاگردی که خون استفرغ می‌کند، شاگردی نحیف و رنجور، شاگردی که سایه‌ی پدر و مادر را بر سر خود ندیده است، شاگردی که جز مادر بزرگش، که تحت پوشش کمیته‌ی امداد است، حمایتگری ندارد.

حسن امیدزاده

هم این اتفاق می افتاد باز هم همین تصمیم را می گرفتیم. من پشیمان نیستم.» با اینکه جمعه‌اش در آتش سوخته تمام صورتش بهم ریخته و دیگر انگشتی در دستانش باقی نمانده بود اما او فرشته‌ای بود که به ناچار دیگر توان انجام کاری را نداشت، حتی کوچک‌ترین و ساده‌ترین کار را... اما... اما چشمانش دریا بود و حرف‌های زیادی برای گفتن داشت. دلم می‌خواست سال‌ها به درد دلش گوش بدهم و مرهم زخم‌هایش شوم. او در دل مردم و شاگردانی که نجاتشان داده بود، بی‌نظیر بود ولی در خانواده‌ی خود خجل. چون دیگر نمی‌توانست چتر محکم خانواده باشد.

در روزهای نخست پژمرده به‌نظر می‌رسید ولی وقتی مرحله‌ی فیلم‌برداری آغاز شد و به نوعی صحنه‌های آن زمان بازسازی گردید، دوباره همه چیز برایش زنده شد و روح ایثار و ایثارگری در وجودش جانی دیگر گرفت. او با روحیه‌ای شاد و با هیجان خاصی ماجرای نجات دانش‌آموزان از آتشی را که از بخاری کلاس زبانه می‌کشید، بیان می‌کرد. شاگردانی که آن زمان در کلاس بودند، اکنون برای خود خانواده تشکیل داده‌اند و هنوز هم همانند روز اول آن صحنه را به یاد می‌آورند. آن‌ها زندگی و روح جوانمردی را که در وجودشان شکل گرفته است، مدیون او هستند.

و اینک... او حالا دیگر در میان ما نیست. حسن امیدزاده، معلم مهربان و فداکار جان به جان آفرین تسلیم کرد و به دیار باقی شتافت. به جایی که بی‌گمان فرشته‌ها پذیرای او هستند. باشد که همگان با دیدن، خواندن و به یاد سپردن داستان زندگی این انسان کم‌نظیر بیش از پیش مقام انسانی خود را ارتقا دهند و دنیایی سراسر از عشق و ایثار را رقم زنند. یادش گرمی باد.

درنگ جایز نیست؛ او در درون خود نیرویی عظیم را حس می‌کند که به او نهیب می‌زند: «چه جای نشستن است! فاصله‌ی شهر ارومیه تا روستا برای انجام یک مأموریت الهی بسیار اندک است. حرکت قدم اول موفقیت است و انتهای آن خالق بی‌همتا است که شفاعت و امداد رسان است.»

کمر همت بسته می‌شود؛ از روستا به شهر و یا هر جایی که ممکن است. تحمل هزینه‌های درمانی و جراحی، گوشه‌ای از این اراده‌ی بزرگ است. همراهی پزشک متخصص، جزئی از این دایره‌ی انسانی است. کمک گرفتن از فردی خیر و نیکوکار برای پرداخت هزینه‌های تحصیلی پس از بیماری و دوره‌ی نقاهت شاگردش به تمامی در قلمرو انسانیت و نیکوکاری تمام قرار دارند.

کنعانی با این تلاش به زندگی معنا داده است، کاشتی را شروع کرده که به دنبال آن برداشت و تجدیدحیاتی نیکوست.

مراحل سخت آنژیوگرافی ناموفق و عمل موفق قلب باز جواب می‌دهد و شاگرد بیمار - فاطمه - از بیمارستان مرخص می‌شود.

مگر ممکن است کار خانم کنعانی را خاتمه‌یافته تلقی کرد؟ او قدم‌به‌قدم استاد، راهنما و مددکار شاگردش می‌شود. خانواده‌ی این معلم عاشق، فاطمه را با آغوش باز در هر زمان پذیرا می‌شود.

فاطمه اکنون در کلاس ششم همان روستا و همان مدرسه است. هر روز به نشانه‌ی قدردانی سری به معلمش می‌زند. او سالم و امیدوار به زندگی و به افقی پر از شادی و سلامت نگاه می‌کند. او فهمیده است که «بهار برای همه است، نه مرز می‌شناسد و نه قانون.»

و خانم کنعانی نیز با ایمان و باوری قوی و تکیه‌گاهی عظیم - که خدای باری تعالی است - عاشقانه در حال خدمت‌گزاری است، او هم دریافته است که: درهای همه ز عهد، خالی ست
إلا در تو، که لایزال است

قلب عاشق

ایده‌ی سفر به این سرزمین و ساخت فیلم «چه کسی عاشق‌تر است؟» از ذهن پویا و مهرپرور کارگردان این فیلم برخاست. از زمان برنامه‌ریزی تا اجرای این طرح و حتی در طول مسیر به‌سمت روستای شفت استان گیلان، محل زندگی این معلم فداکار، قلبم تپش خاصی داشت. در حال انتظار بودم تا با واقعیت روبه‌رو شوم و با قصه‌ی این معلم نمونه - که برای نجات شاگردانش و به‌معنای دیگر فرزندان، خود را به دامن آتش انداخت، آتشی که تا لحظه‌های پایانی عمرش نیز او را سوزاند - آشنا شوم.

به پشت در خانه‌ی آن‌ها رسیدیم. به‌محض اینکه در باز شد و نگاهم به خانه افتاد، انگار دنیای دیگری را دیدم. پاهایم توان راه رفتن نداشت. از خداوند متعال مدد جستم و با اجازه‌ی همسر آن مرد مهربان وارد حیاط خانه شدم. زن بسیار خوب و مهربانی به‌نظر می‌رسید. مشخص بود همسری باوفا و مادری بی‌نظیر است. ما را به گرمی پذیرفت و به خانه دعوت کرد. به اتاق که رسیدیم، با آن مرد فداکار روبه‌رو شدم و دنیا برایم تیره و تار شد. او فردی بود که زندگی عادی نداشت. انسانی بود با یک قلب عاشق و دوست‌داشتنی، می‌توانستی صدای قلبش را بشنوی؛ قلبی که می‌گفت: «اگر هزار بار دیگر

دریاقلی

پیام عکس

ارکیبه شریفیان، معاون آموزشی مدرسه نور دانش از منطقه‌ی دو تهران نیز عکسی از تجربه‌ی نمایش فیلم برای دانش‌آموزان پایه‌ی ششم ارسال کرده است. این فیلم به درس **دریاقلی** در کتاب «بخوانیم» و به منظور آشنایی با شخصیت‌های فعال در دفاع مقدس می‌پردازد.

● محمد نیکویی

چمستان، روستای معصوم‌آباد، دبستان خونین شهر

عین مم مم شو!

اشاره

آموزگاران بسیاری آثار و مقالات خود را به مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی می‌فرستند. در ارتباط با مطالب «فیلم-مجله» یکی از آموزگاران مازندرانی به نام محمد نیکویی نیز مقاله‌ی «نقش فیلم در فرایند آموزش» را ارسال کرده است که بخشی از «تجربه‌ی استفاده از فیلم» آن مقاله را به‌عنوان یک تجربه در معرض دید خوانندگان ارجمند قرار می‌دهیم.

تجربه‌ی استفاده از فیلم

نمایش فیلم همواره برای من و دانش‌آموزانم بسیار جذاب است چون هم به آرامش فضای کلاسی کمک می‌کند و هم اینکه هرگونه اضطراب را از کلاس دور می‌سازد. همواره در زنگ‌هایی که نمایش فیلم داریم مانند «علوم»، «مطالعات اجتماعی» و «تفکر و پژوهش» دانش‌آموزانم بی‌صبرانه منتظر شروع آن هستند و من نیز البته از این لذت بی‌بهره نمی‌مانم. در این بین سعی می‌کنم تا جایی که به آرامش کلاس لطمه‌ای وارد نشود، اجازه‌ی خوردن و آشامیدن به بچه‌ها بدهم. یاد می‌آید زمانی مشغول دیدن فیلم «مم مم شو» در درس تفکر و پژوهش ششم بودم که به ناگاه دانش‌آموزی با هیجان بسیار برخاست و با صدای بلند گفت: «آقا معلم، به خدا ما هم در منطقه‌ی خودمان، تو کوهستان عین این کار را انجام می‌دهیم». برای من بسیار جالب بود لذا از او خواستم آن را انجام دهد و تمامی آن چیزهایی که در آن مراسم اتفاق می‌افتد، نمایش دهد. در این لحظه تمامی بچه‌ها نظر موافق خود را اعلام کردند. پس نمایش فیلم متوقف و دانش‌آموزم ابتدا پاچه‌های شلوار خود را داخل جورابش کرد و کلاهی از بچه‌ها قرض گرفت، ولی چوب‌دستی نداشتیم. ناگهان چشمم به سیم فلزی افتاد که با آن بخاری نفتی کلاس را روشن می‌کردم. آن را به او دادم و گفتیم مواظب باش به بچه‌ها نزن. در آن لحظات یکی از بهترین ساعات آموزشی کلاس اتفاق افتاد و آن دانش‌آموز مراسم و آواهی که در منطقه‌ی خودشان اجرا می‌شد را برایمان نمایش داد. بعد از پایان کلاس این فکر به ذهنم رسید مقایسه‌ای میان مراسم در فیلم و نمایش اجرا شده در کلاس انجام دهم، پس به‌سرعت قبل از اینکه فضای کلاس تغییر یابد توجه دانش‌آموزانم را به بقیه‌ی نمایش فیلم جلب کردم و در پایان مقایسه‌ای انجام شد. آن روز آن قدر خوش گذشت که نفهمیدیم کی زنگ تفریح رسیده است.

فناوری در خدمت آموزش

تبیین محتوای بخش یادگیری فعال آموزش علوم به وسیله‌ی کارشناس مؤلف

● محمودامانی

دبیر شورای هماهنگی علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نشاط در کلاس علوم» بحث‌هایی به میان آمده است. در این دی‌وی‌دی‌ها سعی شده است حضور آموزگاران، کارشناسان، مؤلفان و حتی دانش‌آموزان در محیط‌های گوناگون آموزشی احساس شود. بهترین نحوه‌ی استفاده از این فیلم‌ها، نمایش هر قسمت در یک جلسه و امکان بحث و گفت‌وگو درباره‌ی آن‌هاست.

در فضای جدید تحول در نظام آموزشی که برنامه‌ی درسی آموزش علوم با حفظ دستاوردهای تحول پیشین (هم‌چون توجه به اهداف مهارتی و نگرشی در کنار اهداف دانش، تأکید بر یادگیری فعال به‌جای یادگیری انفعالی، و تغییر در رویکرد و ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی از آموخته‌ها به ارزش‌یابی در خدمت یادگیری) چشم‌انداز جدیدی براساس توجه به شایستگی‌ها و هدف‌های پیامدگونه در آموزش علوم و انتخاب رویکرد زمینه‌محور (تماتیک) در سازمان‌دهی محتوا گشوده شده است. بدیهی است تنها معلمانی که از مباحث اساسی مطرح شده در مجموعه فیلم «به‌سوی یادگیری فعال» اطلاع کافی داشته باشند، می‌توانند همراهان خوبی برای تحولات اخیر قلمداد شوند. یادآور می‌گردد که هر «دی‌وی‌دی» همراه مجله حاوی ۸۰ دقیقه از مجموعه‌ی آموزشی «به‌سوی یادگیری فعال علوم» است.

در آخرین سال‌های دهه‌ی هفتاد شمسی و در ببحوحه‌ی ایجاد تحول در کتاب‌های درسی علوم تجربی - که نقطه‌ی آغاز تحول آموزش ابتدایی کشور بود - یک مجموعه فیلم آموزشی با عنوان «به‌سوی یادگیری فعال آموزش علوم» تولید شد.

در اولین قسمت فیلم که هنوز بوی تازگی می‌دهد و برای آموزگاران دوره‌ی ابتدایی کشور قابل استفاده است، با عنوان «چرا آموزش نوین علوم» است، فلسفه، اهداف و مبانی نظری طرح جدید آموزش علوم و همچنین ساختار و نحوه‌ی استفاده از این مجموعه‌ی ویدئویی تشریح شده است. در قسمت‌های دوم تا نهم مجموعه، به مهارت‌های اصلی آموزش علوم پرداخته شده و در مورد هر مهارت، ضرورت پرورش آن، کاربرد، اثر آن در زندگی و شیوه‌های پرورش مهارت در دانش‌آموزان شرح داده شده است. عناوین قسمت‌های دوم تا نهم عبارت است از:

- ✓ مشاهده
- ✓ جمع‌آوری اطلاعات
- ✓ برقراری ارتباط
- ✓ اندازه‌گیری
- ✓ کاربرد ابزار
- ✓ پیش‌بینی و فرضیه‌سازی
- ✓ تفسیر یافته‌ها و نتیجه‌گیری
- ✓ طراحی تحقیق

در قسمت‌های بعدی مجموعه، ابتدا فیلمی را درباره‌ی «نگرش‌ها» مشاهده می‌کنید. در این فیلم، اهداف نگرشی طرح جدید آموزش علوم، که در واقع از مهم‌ترین هدف‌های آموزش علوم به‌شمار می‌آید، مورد توجه قرار گرفته است.

در قسمت یازدهم مسئله‌ی ارزش‌یابی مطرح شده است. در این قسمت از مبانی نظری تاروش‌های اجرای ارزش‌یابی و نیز مشکلاتی که در این زمینه وجود دارد، به‌طور گسترده بحث شده است. قسمت‌های بعدی به روش‌های آموزش علوم با تأکید بر یادگیری فعال اختصاص دارد. «پرسش و پاسخ»، «کار و بحث گروهی» و «تهیه‌ی وسایل در کلاس علوم» از جمله‌ی آن‌هاست.

آخرین قسمت با عنوان «آخرین توصیه‌ها» به بیان نکاتی کوچک و جالب توجه در بهبود کیفیت آموزش علوم در مدرسه می‌پردازد. در این بخش، آموزگاران تجربیات خود را می‌گویند و کارشناسان پیشنهادهایی ارائه می‌دهند. هم‌چنین درباره‌ی «لزوم توجیه والدین»، «کتاب‌های کمک‌درسی» و «ایجاد

واژه‌نامه‌ی فیلم

انیمیشن: نیمیشن یا پویانمایی به نقاشی متحرک یا به اصطلاح فیلم‌های کارتونی نیز گفته می‌شود. امروزه اغلب مراد از این اصطلاح، فیلم‌هایی است که ترکیبی از نقاشی متحرک و فیلم به معنی مصطلح آن هستند. فیلم‌های کارتونی در واقع نقاشی‌های بی‌جان فراوانی هستند که در فرایند فیلم‌برداری تک‌فریم، جان می‌گیرند.

بداهه‌پردازی: کاری که بازیگران بدون تمرین یا بدون اینکه در فیلم‌نامه قید شده باشد، انجام می‌دهند. گاه، برخی از فیلم‌سازان از بازیگرانشان می‌خواهند که اگر گفته یا حرکتی به ذهنشان می‌رسد که جلوه‌ی بیشتری به اثر می‌بخشد، آن را ادا کنند.

بدیعه‌پردازی: الگوی تفکر استعاری، یادگیرندگان را برمی‌انگیزد تا ایده‌ها یا افکاری نو و خلاق را بیوراندند و ارائه دهند. به این الگو بدیعه‌پردازی یا نوآوری فکری نیز نامیده‌اند. عنصر عمده در بدیعه‌پردازی یا تفکر استعاری استفاده از قیاس‌هاست. دانش‌آموزان با انواع قیاس‌ها کار می‌کنند تا با آرامشی که پیدا می‌کنند به مقایسه‌های استعاری بیشتری بپردازند. سپس از قیاس‌ها و مقایسه‌هایی که به‌عمل آورده‌اند، برای حل مسائل یا ارائه‌ی فکری جدید و اندیشه‌ای نو کمک می‌گیرند.

پرده: دیوار سفید یا هر آویز دیگری را که فیلم بر روی آن به نمایش درمی‌آید، پرده می‌گویند. پرده‌های امروزی، حساس و مشبک‌اند و نورهای اضافی و اذیت‌کننده را از خود عبور می‌دهند و تصویر را شفاف‌تر از گذشته به معرض نمایش می‌گذارند.

پلان: از لحظه‌ی روشن شدن دوربین فیلم‌برداری تا لحظه‌ای که کارگردان کات می‌دهد، یک پلان

شکل می‌گیرد. پلان گاهی در برداشتی بسیار بلند انجام می‌گیرد که به آن پلان سکانس گفته می‌شود.

تدوین: تدوین مرحله‌ی بعد از اتمام فیلم‌برداری است که نماها براساس خط داستانی فیلم‌نامه کنار هم چیده می‌شوند. در این مرحله است که نماها و صداها‌ی مختلف خط روشن و روانی پیدا می‌کنند.

تعلیق: تعلیق (آندروا) در انتظار نگه‌داشتن تماشاگر است برای دریافت آنچه در ادامه‌ی روایت خواهد آمد و از عناصر مهم داستان به‌شمار می‌رود. در سینما آثار هیچکاک نمونه‌ی بارز تعلیق است.

تلویزیون: تلویزیون سامانه‌ای ارتباطی برای پخش و دریافت تصاویر متحرک و صداها طی یک مسافت است. تلویزیون یک ابزار مخابراتی برای ارسال و دریافت عکس‌های متحرک و صدا از فاصله‌ی دور است. این کلمه‌ی دو قسمتی از زبان یونانی و لاتین می‌آید. «تل» در یونانی به معنای «دور» است در حالی که «ویزیون» – که از زبان لاتین ویزو می‌آید – به معنای دیدن یا بینایی است.

تم، مضمون: موضوع، طرح، پیام، مفهوم، دیدگاه اجتماعی یا حال و هوایی کلی که بر یک اثر هنری حاکم است.

تمثیل: این واژه بیشتر در ادبیات مصطلح است، اما در سینما برای توصیف فیلمی به‌کار می‌رود که به‌منظر می‌آید، شخصیت و حوادث موجود در آن نشان‌دهنده‌ی موقعیتی بیرون از فیلم یا بعضی موقعیت‌های اخلاقی فراگیر هستند. گاهی تمثیل بسیار صریح و واضح است و گاه به‌صورت پنهانی در متن اثر گنجانده شده.

چندرسانه‌ای: به استفاده از رسانه‌های مختلف

مانند صدا، عکس، ویدئو، انیمیشن، متن و... در کنار یک‌دیگر برای انتقال بهتر پیام چندرسانه‌ای می‌گویند.

حرکت: فرمانی است که کارگردان سر صحنه‌ی فیلم برای شروع کار به بازیگران می‌دهد. این فرمان معمولاً بعد از آمادگی نور، صدا و دوربین صادر می‌شود.

دی‌وی‌دی (DVD): این سه حرف زمانی علامت اختصاری دیسک ویدئویی دیجیتال (Digital Video Disc) بود اما امروزه فقط DVD است؛ نسل بعدی فناوری ذخیره‌سازی دیسک نوری. دی‌وی‌دی با دو فرمت رقابتی سوپر دیسک (SD) و CD چندرسانه‌ای (MMCD) در سال ۱۹۹۴ پا به عرصه‌ی وجود گذاشت. دی‌وی‌دی‌های امروزی نتیجه تلیفیک آن دو فرمت اما با یک استاندارد واحد هستند. ویدئو دی‌وی‌دی در سال ۱۹۹۷ پا به عرصه گذاشت.

رسانه‌های دیداری: ابزارهایی مفید برای بالا بردن آگاهی افراد جامعه و ایجاد تغییر رفتارهای ساده در بین آنان هستند. امروزه شبکه‌های مختلف تلویزیونی سعی می‌کنند از ویدئو کلیپ‌های آموزشی به صورت فیلم داستانی، فیلم مستند و یا تبلیغات آموزشی برای مخاطبان خود استفاده کنند. به‌طور کلی، مخاطبان اصلی رسانه‌های دیداری را کودکان، نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند.

ژانر: ژانر یا گونه به گروه فیلم‌هایی گفته می‌شود که دارای مشخصه‌های یکسانی هستند. تاکنون دست‌کم بیست ژانر و چندین زیرژانر توسط منتقدان سینمایی شمارش شده است که از جمله می‌توان

به ژانر کم‌دی، ژانر وسترن و ژانر علمی-تخیلی اشاره کرد.

سبک: شیوه استفاده از تکنیک‌های سینمایی مشخص که معمولاً برای فیلم‌سازان بزرگ منحصر به فرد است و می‌تواند فیلم یا گروهی از فیلم‌های هم‌شکل را پدید آورد.

سواد بصری: فهمیدن معنای تصویر یکی از مهارت‌های مهم انسان است. این توانایی با عمل دیدن پرورش می‌یابد. پیوند میان تجربیات بینایی با تجربیات سایر حواس، ذخیره‌های ذهنی فرد را در خوانش اثر و درک معنای تصویر غنی‌تر می‌سازد. «سواد بصری» به این مهارت انسانی در فهم و ترجمه‌ی تصویر اطلاق می‌شود.

شخصیت: کاراکتر یا شخصیت الگوی نسبتاً پایدار و ثابت اندیشه، هیجان‌ها و رفتار یک فرد است. به عبارت دیگر، شخصیت شامل ویژگی‌های نسبتاً با ثبات و پایدار است که صفت نامیده می‌شوند (مانند زودرنج، مضطرب و پرحرف).

فانتزی: نوعی فیلم که رویدادهای آن گویی در عالم خیال می‌گذرد و تماشاگر در عین باور کردن فیلم، آن را از عالم واقع جدا می‌داند. فیلم‌های فانتزی انواع گوناگون - از فیلم‌های انیمیشن گرفته تا علمی-تخیلی دارند. آغازگر فیلم‌های فانتزی را «ژرژ ملیس» می‌دانند. به تازگی فیلم‌های فانتزی با دست‌یابی به اوج تکنیکی توانسته‌اند گیشه‌های جهان را فتح کنند. «هری پاتر» از این گونه فیلم‌هاست.

فریم: به هر قاب یا کادر فیلم یک فریم می‌گویند. در سینما در هر ثانیه ۲۴ فریم و در تلویزیون ۲۵ فریم نمایش داده می‌شود.

فیلم فانتزی: فیلم فانتزی یا فیلم خیال‌پردازی یکی از ژانرهای فیلم است که زمینه‌ی فانتزی دارد و در

آن از جادو، وقایع فراطبیعی، موجودات افسانه‌ای و دنیاهای خیالی استفاده شده است.

فیلم ناطق و صامت: فیلمی است که صدا هم‌زمان با فیلم‌برداری روی آن گذاشته می‌شود و یا صداگذاری بعد از فیلم‌برداری انجام می‌گیرد. فیلم ناطق پس از سال‌ها سکوت در سینما و بعد از دوران فیلم صامت به‌وجود آمد. از اوایل سال ۱۹۰۰ به بعد تلاش‌هایی برای ایجاد فیلم ناطق صورت گرفته بود اما برای به‌وجود آمدن اولین فیلم بلند ناطق ۲۷ سال زمان لازم بود. در اکتبر سال ۱۹۲۷ «خواننده‌ی جاز» به‌عنوان اولین فیلم بلند ناطق به‌روزی پرده رفت. فیلم‌های ناطق در دوران بعد از دهه‌ی بیست میلادی به‌عنوان پدیده‌ی جهانی شناخته شدند.

فیلم صامت به فیلم‌های بدون صدا و اختصاصاً بدون دیالوگ می‌گویند. فکر ترکیب کردن فیلم‌ها با صدا ایده‌ای به قدمت خود سینماست ولی به دلایل تکنیکی این امر تا قبل از سال ۱۹۲۰ میسر نشد. دوران فیلم‌های صامت به «عصر پرده‌ی نقره‌ای» مشهور است.

کلیپ: قطعه‌ای است دارای محتوا (دیداری و شنیداری) که این محتوا ممکن است یک تصویر ساکن، چند تصویر ساکن، فیلم و صدا یا فقط صدا، انواع افکت‌ها و انواع تیتراژها باشد. صدای همراه نیز می‌تواند یک موسیقی مرتبط، مهیج و یا صدای مربوط به فیلم باشد. کلیپ‌های آموزشی ویدئو کلیپ‌هایی هستند که برای آموزش یک مطلب به‌طور ساده و کوتاه به کار می‌روند.

گرافیک: گرافیک یا ارتباط تصویری (برابر فرهنگستان: نگاه‌ستارگری) حیطة‌ای از هنرهای تجسمی است که کاربردهای متنوع و گسترده‌ای دارد. گرافیک یا به‌عبارت کامل‌تر طراحی گرافیک

(Graphic design)، به کارگیری تکنیک‌های گوناگون خلق آثار دوبعدی بر روی سطوح مختلف نظیر کاغذ، دیوار، بوم، فلز، چوب، پارچه، پلاستیک، نمایشگر رایانه، سنگ و... است که برای رساندن پیامی خاص به بیننده انجام می‌پذیرد. یک اثر هنری گرافیکی می‌خواهد پیامی را از طریق بصری در کوتاه‌ترین زمان ممکن به مخاطب برساند.

گفت‌وگو: حرف‌هایی که بین شخصیت‌ها رد و بدل می‌شود و معمولاً با حرکت لب‌های آن‌ها هماهنگ است. گفت‌وگوها معمولاً سر صحنه و هم‌زمان با خود فیلم ضبط می‌شود اما مواردی هم هست که به‌خاطر مشکلات مکانی یا گرفتاری‌های دیگر، صدا را در مرحله‌های بعد ضبط می‌کنند و به فیلم می‌افزایند.

میزانسن: معمولاً به عناصر موجود در یک صحنه که رویداد دراماتیک را احاطه کرده‌اند (دکور و نور و...) گفته می‌شود. در واقع آنچه شما در یک نما مشاهده می‌کنید، شامل حرکت بازیگران، حرکت دوربین، دکور و... میزانسن است که کارگردان ترتیب آن را داده است. به چیدن عناصر جلوی دوربین فیلم‌برداری از قبیل بازیگران و حرکت دوربین نیز گفته می‌شود.

نماد: هر شیء، شخص، دکور یا عملی در عین حال که معنایی صریح دارد، از اهمیت و معنایی ضمنی نیز برخوردار است. برای مثال سورت‌های به‌نام رُزباد (Rosebud)، در فیلم «همشهری کین» (۱۹۴۱) ساخته‌ی اُرسن ولز نماد کودکی و معصومیت شخصیت اصلی فیلم بود.

«همراهان ما» در فیلم مجله‌ی شماره‌ی ۴

مهرداد خطیبی، آموزگار دبستان حاکمی برآباد، خواف. «کاربرد فیلم آموزشی در کلاس درس» در کارشناسی رأی نیابورد.

سعید شایگان دوست، از یوانات فارس. مقاله‌ی «کاربرد فیلم‌های آموزشی در کلاس درس» برای درج در مجله رأی نیابورد.

نرجس مرتضوی، آموزگار مرکز اختلالات یادگیری شهید عابدینی‌پور، بابلرس. «نوشتن تجربه در مورد تأثیر فیلم آموزشی در کلاس» در کارشناسی مجله مردود اعلام شد.

فرانک خادمی ندوشن، فروزنده خادمی ندوشن، دبستان دخترانه‌ی مادر، صدرآباد، اردکان. مقاله‌ی «جایگاه فیلم آموزشی در آموزش» انسجام و کارایی لازم برای درج در مجله را نداشت.

آثار چند نفر از همکاران گرامی در ارتباط با فناوری‌های آموزشی به دفتر مجله رسید. ضمن تشکر از این دوستان به اطلاع می‌رساند که پس از کارشناسی، از تعدادی از این مقاله‌ها در مجله استفاده شد. در مورد سایر مقاله‌ها به اطلاعاتی که در ادامه آمده است، توجه فرمایید.

ابراهیم خالیدی، محمد خالیدی، اشنویه. سی‌دی «روش تدریس در کلاس هوشمند» برای بررسی به دفتر تکنولوژی آموزشی فرستاده شد.

مهدی کاظمی، روستای سرچغا، سمیرم. سی‌دی «روش فعال در کلاس چندپایه...» به دفتر تکنولوژی ارسال شد.

مریم هاشمی شهرکی، ناحیه‌ی دو شهرکرد. مقاله‌ی «کارکرد بازی‌های رایانه‌ای» نظر کارشناسان را جلب نکرد.